

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Odsjek za kroatistiku

Marija Popić

**ORTOEPSKA ODSUPANJA SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA
KROATISTIKE I FONETIKE**

Diplomski rad

Zagreb, studeni 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Odsjek za kroatistiku

Marija Popić

**ORTOEPSKA ODSUPANJA SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA KROATISTIKE I
FONETIKE**

Diplomski rad

(27 ECTS-a)

Mentorica: doc. dr. sc. Jelena Vlašić Duić, Odsjek za fonetiku

Sumentorica: prof. dr. sc. Bernardina Petrović, Odsjek za kroatistiku

Zagreb, studeni 2017.

PODACI O AUTORICI

Ime i prezime: Marija Popić

Datum i mjesto rođenja: 2. veljače 1993., Slavonski Brod

Studijske grupe i godina upisa: fonetika i kroatistika, 2014.

Lokalni matični broj studentice: 352494D

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Ortoepska odstupanja sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike

Naslov rada na engleskome jeziku: Deviations from the orthoepic norm in the speech of professors of Croatian language and literature and phonetics

Broj stranica: 73

Broj priloga: 18

Datum predaje rada: 29. studenoga 2017.

Sastav povjerenstva koje je rad ocijenilo i pred kojim je rad obranjen:

1.

2.

3.

Datum obrane rada:

Broj ECTS bodova:

Ocjena:

Potpis članova povjerenstva:

1. -----

2. -----

3. -----

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

(naslov rada)

i da sam njegova autorica

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

(ime i prezime studenta)

(potpis)

Zagreb, _____

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijska koncepcija rada.....	2
2.1. Standardni jezik.....	2
2.2. Problematičnost ortoepske norme	5
2.3. Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika	7
2.3.1. Vrste i bilježenje naglasaka	7
2.3.2. Funkcije naglasaka.....	8
2.3.3. Izgovor naglasaka.....	9
2.3.4. Pravila o raspodjeli naglasaka	10
2.4. Štokavski govori vs. štokavska osnovica standarda	11
2.5. Počeci naglasnog normiranja	13
2.6. Suvremene koncepcije	15
2.6.1. Brozovićeva koncepcija.....	15
2.6.2. Vukušićeva koncepcija.....	17
2.6.3. Škarićeva koncepcija.....	19
3. Ortoepska odstupanja sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike.....	21
3.1. Obrazovni diskurs	21
3.2. Kroatisti i fonetičari – uzorni govornici	22
3.3. Metodologija.....	23

3.3.1.	Izbor normativnih priručnika.....	23
3.4.	Istraživanje.....	25
3.4.1.	Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi.....	25
3.4.2.	Neprenošenje naglasaka na proklitiku	43
3.4.3.	Kraćenje dugih naglasaka	46
3.4.4.	Kraćenje zanaglasnih dužina	49
3.4.5.	Neutralizacija kratkih naglasaka.....	52
3.4.6.	Ostale pogreške.....	57
4.	Vježbe za naglaske	60
4.1.	Ton	61
4.2.	Duljina	64
4.3.	Mjesto	65
5.	Zaključak.....	66
6.	Sažetak	69
7.	Summary.....	70
8.	Literatura.....	71
	Prilozi.....	74
	Životopis	93

1. Uvod

Ortoepska se norma hrvatskog standardnog jezika odnosi na pravilan izgovor glasova, riječi, rečenica i teksta te na ispravan izgovor pisanoga jezika. Kako je govor individualan ostvaraj pojedinca, ne treba čuditi što je najproblematičniji aspekt hrvatskog standardnog jezika upravo ortoepija. Na to upozoravaju jezikoslovci od sredine 18. stoljeća kada se proces standardizacije razvija sve intenzivnije. Tada je za standardnu osnovicu uzet zapadnonovoštokavski govor koji je uz trodijalektalnu civilizacijsko-jezičnu nadogradnju oblikovao hrvatski standardni jezik.

Budući da u govoru postoje odmaci od onoga što se propisuje, odnosno da se uporabna norma često razlikuje od kodificirane, javljaju se i različite koncepcije prozodijske norme. Prva, tradicionalna koja teži zadržavanju klasične novoštokavske norme; druga, preobrazna koja zagovara preoblikovanje prema zapadnonovoštokavskom naglašivanju; i treća, sociofonetska u kojoj bi gradski razgovorni stil naglašivanja postao normom (Martinović 2014:16–18). Koja će koncepcija biti odabrana, a potom i implementirana na cijelom području, ponajprije ovisi o stručnjacima za jezik i govor – sveučilišnim nastavnicima kroatistike i fonetike. Njihovo se mišljenje i govor uzimaju kao relevantan uzor govornicima standardnog hrvatskog jezika.

Ovo se istraživanje bavi ortoepskim odstupanjima sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike, preciznije njihovim javnim govorima na stručnim skupovima otvorenima za javnost, predavanjima, radijskim ili televizijskim emisijama. Sve su snimke dostupne na internetu. Odstupanja od kodificirane norme odnose se isključivo na raspodjelu naglasaka i akcentološki repertoar. U analizi pogrešaka korištena su tri jezična priručnika koja se bave naglasnom problematikom.

2. Teorijska koncepcija rada

2.1. Standardni jezik

Jezikom se čovjek poistovjećuje s određenom društvenom zajednicom. Izražavajući pripadnost jednoj, istovremeno se ograđuje od drugih društvenih skupina. Jezik kao takav ima različite uloge – od priopćavanja, provjere razumljivosti ili prijenosa poruke, spremanja podataka, igranja, umjetničkoga stvaralaštva pa sve do vladanja stvarnošću (Jelaska 2004:5).

Uobičajenim se jezičnim razvojem narodni jezik, jezik kojim govori jedan narod, raslojava na više narječja, podnarječja, govora. Sporazumijevanje između pripadnika toga naroda često je otežano, ponekad i nemoguće, zbog različitih govornih navika. Kako bi sinkronijske, ali i dijakronijske, poteškoće u razumijevanju bile prevladane, svaki narod stvara takav jezik kojim se mogu sporazumjeti svi njegovi pripadnici. Takav se jezik najprije nazivao književnim jer se najčešće nalazio zapisan u knjigama. Shvaćajući važnost njegova usmenog oblika u suvremenom životu, književni se jezik počinje nazivati standardnim jezikom (Tkalec 2014:13).

Standardnog jezika nema bez normi. Tek kada je normiran, postaje pouzdana veza među govornicima.¹ Naime, ako se pomoću jezika može uspostaviti komunikacija među članovima jezične zajednice i ako se jezikom mogu prenijeti informacije od jednog sudionika komunikacijskog čina do drugoga, onda se može pretpostaviti da članovi jezične zajednice dijele neko zajedničko znanje o postojećim jezičnim jedinicama i njihovoj upotrebi. Takvo intuitivno znanje govornika naziva se jezičnom kompetencijom, a skup pravila o jezičnim jedinicama i njihovoj uporabi smatramo jezičnom normom (Škiljan 2000:139). Govoreći o jezičnoj normi, potrebno je razlikovati implicitnu od eksplicitne. Implicitnu jezičnu normu, kada govorimo o materinskom idiomu, govornici uče u ranom djetinjstvu kroz jezičnu upotrebu i praksu. U određenim se uvjetima implicitna norma pretvara u skup izričito iskazanih pravila o jezičnim jedinicama i njihovoj upotrebi. Ta pravila nastaju na osnovi

¹ Standardni je jezik nezamisliv bez sustava normi i bez jezične kulture u društvu koje se tim jezikom služi. Nadalje, napredak jedne civilizacije nezamisliv je bez izgrađenog standardnog jezika (Brozović 2006:17).

nekog autoriteta i obvezuju veći broj govornika. Takva se norma naziva eksplicitnom i karakteristična je za sferu javnog komuniciranja. Prve eksplicitne norme za pisane tekstove javljaju se u obrazovnim institucijama i državnoj administraciji (Škiljan 2000:140). Kada eksplicitna norma pismeno fiksira svoja pravila na jezičnim razinama koja vrijede za sve sudionike javne komunikacije, ona postaje standardni jezik, a proces stvaranja naziva se standardizacijom jezika (Škiljan 2000:141).

Standardni je jezik poseban zbog svoje uloge u društvu jer sve što možemo izraziti standardom, mogli bismo izraziti i govorom pojedinog sela, profesionalnim žargonom ili gradskim govorom. Svaki od tih govora ima svoju fonološku, morfološku, leksičku normu, ali to je uzusna, spontana, ranije spomenuta, implicitna norma. Standardni je jezik određen propisnom, eksplicitnom normom koju utvrđuju i verificiraju stručnjaci u institutima, na fakultetima, u povjerenstvima i sl. (Frančić i sur. 2005:19). Pritom je važno da normativni priručnici obuhvate sve jezične razine poput pravopisa, fonologije, morfonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse i leksikologije. Osim što je određen eksplicitnom normom, odnosno svjesno normiran, standardni jezik ima i druge značajke koje ga čine nadređenim substandardnim idiomima. Riječ je o autonomnosti, polifunkcionalnosti, stabilnosti u prostoru i elastičnoj stabilnosti u vremenu (Brozović 1970:138). Hrvatski standardni jezik nastao je kao spoj dijalektne osnovice i civilizacijsko-jezične nadgradnje², a njegova je autonomnost vidljiva u tome što on nije istovjetan nijednom od triju hrvatskih narječja, nijednom od šesnaest dijalekata te nijednom mjesnom govoru. Funkcija standardnog jezika je višestruka. To znači da se njime može iskazati sve u najraznovrsnijim područjima društvenog života te da je raslojen na funkcionalne stilove (književnoumjetnički, razgovorni, publicistički, administrativni i znanstveni funkcionalni stil). I na kraju, da bi opravdao funkciju općenacionalnoga idioma te išao u korak s vremenom, hrvatski standardni jezik mora biti postojan u prostoru i stabilno prilagodljiv u vremenu. O elastičnoj stabilnosti u svojoj raspravi *O normiranju književnih naglasaka* (1958:71) piše i Dalibor Brozović:

² Samom dijalektalnom osnovicom mogli bismo zadovoljiti potrebe primitivne, predfeudalne agrikulturne ekonomije i jedne folklorne duhovne civilizacije, mogli bismo razgovarati o osnovnim fiziološkim funkcijama, meteorološkim pojavama i slično. S druge strane, civilizacijsko-jezična nadgradnja sama ne bi mogla funkcionirati kao ljudski idiom na jezičnim razinama (Brozović 2008:26).

„U principu elastične stabilnosti potrebno je zadovoljiti dva osnovna metoda zahtjeva. Prvi, da radna koncepcija bude dovoljno jedinstvena kako ne bismo dobili neskladan, neorganski rezultat koji je svojom heterogenošću nesposoban za jezično funkcioniranje. I drugi, dovoljno kolektivnosti u radu da ta koncepcija ne dobije bilo kakve osobne ili lokalne značajke.“

Samardžija (1999:210) pak dodaje:

„Književnim jezikom dominiraju dvije oprečne sile. S jedne strane mora udovoljiti zahtjevima stabilnosti kako bi mogao sačuvati „staro“ stanje, a s druge strane mora udovoljiti zahtjevima elastičnosti kako bi mogao prihvatiti „novo“ stanje. Nova pravila tako ulaze u odnose sa starima.“

Za svakoga je pojedinca iznimno važno da ovlada standardnim jezikom jer mu to omogućuje bolji uspjeh, a istodobno ga oslobađa neželjenih neugodnosti ako se u neodgovarajućoj situaciji posluži kojom dijalekatskom značajkom (Težak – Babić 1992:28).

Spomenuvši razgovorni funkcionalni stil standardnog jezika, treba imati na umu da se taj govoreni oblik standardnog jezika razlikuje od razgovornog jezika. Razgovorni je jezik onaj kojim se služimo za neposredno sporazumijevanje bilo kod kuće, na ulici, u razgovoru s članovima obitelji, prijateljima i poznanicima. U razgovornom se jeziku upotrebljava automatski način govora koji smo naučili nesvjesno pa govornik pritom ne pazi na glasove, naglaske, oblike ili sintaktičke veze jer se kontekstom, mimikom i gestama rješavaju mogući nesporazumi. Razgovorni jezik i govoreni standardni jezik supostoje svaki na svom području. Ne priliči da se na fakultetima, u školama, uredima, kazalištu, na radiju, televiziji ili javnim skupovima govori razgovornim jezikom, niti priliči da se standardom govori u svim društvenim situacijama (Težak – Babić 1992:27).

Stvaranjem temelja različitosti pisma i govora, stvorena je automatizirana diferencijacija u načinu priopćavanja govorom i pismom. S načinom priopćavanja stvoren je i različit horizont očekivanja. Dok je zapisani tekst onaj koji ostaje, koji treba dotjerati i koji ne trpi pogreške, govorenom se sadržaju, kao individualnom i konkretnom ostvaraju jezika, često dopušta odmak od norme i uvriježenih pravila (Tkalec 2014:13). Neopravdan prestiž pisma u odnosu na govor uočava i Ferdinand de Saussure koji kaže da pisana riječ miješana s govorenom na kraju uspijeva izdominirati, odnosno dolazimo do toga da više važnosti dajemo predstavi glasovnog znaka nego samom glasu (de Saussure 2000:72). Da pisani govor ili tisak

ne može biti odraz živog govora pa samim time ne može služiti kao uzor pravilnog izgovora tvrdi Ivan Esih. Pritom ističe dvojno načelo: piši prema propisanim pravilima, a govori kako govori obrazovana javnost. Isto tako, ako tisak ne može služiti kao uzor za pravilan izgovor, pitamo se tko govori bolje: Zagrepčanin, Gospićanin, Dubrovčanin ili Osječanin? Esih nudi rješenje da najbolje govori onaj po čijem se načinu izgovora ne može prepoznati odakle dolazi, odnosno onaj koji u svom govoru nema zamjetnih lokalnih značajki (Samardžija 1999:47).

U standardnom jeziku definiranom normama često se navodi primjer različitog statusa normi s obzirom na stupanj obvezatnosti i ujednačenosti. Riječ je o ortografskoj i ortoepskoj normi pri čemu se ortoepska opisuje kao *varijabilna, podložna utjecaju regionalno i socijalno izdiferencirane jezične zajednice* (Mićanović 2006:100). Osim toga izgovor je, za razliku od primjerice sintakse ili leksika, manje podložan standardizaciji. Ipak, treba imati na umu da norme ne mogu spriječiti svakodnevno događanje promjena u jeziku, ali te promjene mogu kontrolirati tako da iste ne utječu na jedinstvo i kontinuitet književnog jezika (Samardžija 1999:121). Iz tog razloga pravogovorna razina kao i svaka druga jezična razina ima svoja pravila prema kojima se njezine jedinice, prozodemi, kombiniraju. Propisane bi se akcentuacije govornici trebali pridržavati kada socijalna uloga u kojoj se nalaze to od njih i traži.

2.2. Problematičnost ortoepske norme

Da je naglasna norma neustaljena i nestabilna svjedoče brojni prijevori u javnosti i u jezikoslovnim krugovima. Upravo nedosljednosti u suvremenim normativnim priručnicima i nerijetko zanemarivanje naglasnih pojava u jezičnoj praksi ostavljaju dojam da ortoepska norma gotovo i ne postoji.³

³ Zanimljivo je promotriti kakvo mišljenje o akcentuaciji, pa samim time i ortoepskoj normi, ima Milan Moguš u predgovoru knjige *Nacrtak hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*: „Akcentuacija pripada stabilnijem, otpornijem dijelu jezičnog sustava. Štoviše, naglasne su promjene gotovo uvijek i izazvane promjenama u sustavu drugih jedinica. One su posljedica, a ne uzrok. Zato se najkasnije i događaju.“ (Vukušić 1984:5)

U javnosti su se iskristalizirala tri gledanja na naglasnu normu, kodifikaciju i neustaljenosti. Prvu skupinu čine jezikoslovci koji ne odustaju od tradicije pritom zanemarujući brojne razlike između propisa i uzusa. Dakle, nisu skloni promjenama i smjeni kodifikacije. Drugi se zalažu za potpuni deskriptivni pristup kodifikaciji, a treći biraju zlatnu sredinu pa se tako zalažu evolutivne, a ne revolucionarne pomake u standardizaciji (Martinović 2014:9).

Kodifikacijska se norma odnosi na eksplicitno normiranje, a zapisana je u normativnim priručnicima. Baveći se normativnim pitanjima, jezikoslovac Stjepan Babić (prema Samardžija 1999:181) donosi tako devet načela normiranja leksika koja su primjenjiva i na naglasnoj normi. Njih je redom šest: a) novoštokavski je naglasni sustav u temelju standardnog jezika; b) od dvaju novoštokavskih naglasnih likova prednost ima onaj koji je usklađen sa sustavom standardnog jezika, npr. onaj koji nema silazne naglaske na nepočetnim slogovima (Slàvōnācā, Slavōnācā); c) od dvaju, sa sustavom usklađenih, naglasnih likova prednost se daje češćemu (u gòvoru, u govòru); d) dubletni likovi postoje onda ako su obje inačice podjednako proširene i u uporabi (štāpovi i štápovi); e) proširenost naglasnog lika nije dovoljan naglasnonormativni kriterij da bi lik postao normativno neutralan (studènt); f) strane se riječi trebaju naglasno uklopiti u novoštokavski sustav na neutralnoj razini standarda (sakô > sākō).

Nasuprot kodeksu stoji uzus. Uzus je, ili bi barem trebao biti, konkretizacija norme u govoru koja nosi obilježja implicitnoga normiranja. To znači da je norma u svakom slučaju nadređena uzusu, odnosno da se lingvističkim kriterijima daje prednost u odnosu na izvanlingvističke (Martinović 2014:21). Brozović pak napominje da osim kodificirane norme poznajemo i uzusnu, uporabnu normu. Pritom uporabnu normu definira kao nepisanu društvenu konvenciju koja odražava reprezentativnu, provjerenu, ustaljenu i njegovanu jezičnu praksu. Ta je praksa ujednačena na cijelome području jednog standardnog jezika. Međutim, prilično je očito i nepoželjno kada se uporabna norma razlikuje od kodifikacijske norme istoga jezičnog kolektiva. Takvi prijevori škode jezičnoj kulturi društva pa bi za nepodudaranje kodeksa i uzusa trebalo što prije pronaći odgovarajuća rješenja (Brozović 2006:28).

Udaljenost između propisane norme i onog dijela realizacije koji bi trebao funkcionirati kao službeni tip standarda trebala bi biti što manja da bi se moglo govoriti o uređenim jezičnim mehanizmima koji dobro funkcioniraju. Budući da se standardni jezik prirodno razvija te u određenom društvu prihvaća ili ne prihvaća, zadana se maksimalna norma standarda nikada ne realizira u apsolutnom opsegu. Standard, naime, postaje uzorom kojemu se treba prilagoditi i kojeg treba naučiti rabiti (Delaš 2013:5).

Problem nastaje kada govornici hrvatskoga jezika standardni idiom ne doživljavaju kao uzor. Na to upozorava Kapović tvrdeći da se govornici čiji organski idiomi odstupaju od standarda ne prilagođavaju standardu, iako to žele, nego govoru gradskog središta svoje regije. Iako se nerijetko udaljuju od standarda, govoreći tako, govornici misle da govore „standardnije“. Kapović tvrdi da se razlog tomu krije u činjenici što je standard apstraktan i teško dohvatljiv, a govornici ga najčešće ne poznaju jer se u školama pod pojmom „standard“ poučava upravo govor centra određene regije. Situacija se mijenja tek ako je učitelj novoštokavac kojemu je, pretpostavlja Kapović, lakše usvojiti standardnu prozodiju (Kapović 2004:103). Ipak, treba naglasiti da je poznavanje standarda veoma širok pojam, te da osim znanja o naglascima, uključuje vještine percepcije i vještine produkcije. Iz tog bi se razloga za bilo kakve relevantne zaključke trebala provesti ozbiljna, kompleksna istraživanja među onima koji uče hrvatski standardni jezik.

2.3. Naglasni sustav hrvatskoga standardnoga jezika

Prozodija (grč. *prosōdia* = naglasak i kvantiteta) dio je znanosti o jeziku koja istražuje prozodijske (naglasne) pojave u nekom jeziku. Same se riječi ne nižu monotono jedna za drugom, već se međusobno razlikuju naglasnim svojstvima temeljenima na silini izgovora, kretanju tona i trajanju (Barić i sur. 2005:66).

2.3.1. Vrste i bilježenje naglasaka

Isticanje jednog sloga u riječi silinom, tonom i trajanjem naziva se naglasak (akcent). Navedena se naglasna obilježja temelje na dvojčanim oprekama. Silina se temelji na opreci naglašenost ~ nenaglašenost, ton na opreci uzlaznost ~ silaznost, te trajanje na opreci dužina ~ kraćina. Razlikovanje po silini odnosi se na razliku u snazi zračne struje pri izgovoru naglašenih i nenaglašenih slogova. Ta razlika nastaje kao posljedica utroška veće ili manje

količine zraka iz pluća te jačeg ili slabijeg potiska pod kojim zrak prolazi govornim organima. Razlikovanje po tonu odnosi se na mijenjanje visine tona naglašenog sloga i sloga nakon njega. Razlikovanje po trajanju odnosi se na razliku u dužini trajanja izgovora samoglasnika (Barić i sur. 2005:67).

Hrvatski standardni jezik ima četiri naglaske: kratkosilazni (˘) u riječima poput *dògma*, *grùpnī*, *pràviti*; kratkouzlazni (ˊ) u riječima *làvina*, *nòvčanī*, *žèljeti*; dugosilazni (^) u riječima *dâr*, *dâvni*, *nâci*; te dugouzlazni (´) u riječima *blúza*, *kantína*, *nagomilávati*. Slog koji se od drugih slogova ne ističe silinom, tonom i trajanjem jest nenaglašeni slog.⁴ Takvi slogovi mogu biti samo dugi ili kratki. Ukoliko je naglašen slog dug, utoliko se može nalaziti samo iza naglašenoga sloga pa se zato i naziva zanaglasna dužina.

2.3.2. Funkcije naglaske

Silić i Pranjković u svome djelu *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* iz 2007. naglasak definiraju kao sredstvo potrebno u svrhu razlikovanja riječi od riječi poput *sjènica* (ptica) i *sjěnica* (umanjenica od *sjena*) ili *grád* (naseljeno mjesto) i *gràd* (tuča). Također služi i kao sredstvo za razlikovanje oblika riječi od oblika riječi, recimo *rûci* (D jd. im. *rúka*) i *rúci* (L jd. im. *rúka*) ili *sàslušā* (3.l.jd.pz. glagola *sàslušati*) i *sāslušā* (3.l.jd.ao. glagola *sàslušati*). Na toj morfološkoj razini i zanaglasna dužina ima razlikovnu ulogu, na primjer, *vojnika* (G jd. im. *vòjnīk*) i *vojnīkā* (G jd. im. *vòjnīk*). Svjestan malobrojnosti takvih primjera svakom bi se laiku uloga naglaske mogla učiniti potpuno beznačajnom.⁵ Na to upozorava fonetičar Bakran (1996:249) te naglasku dodaje nešto drukčije funkcije:

„Rijetki su primjeri riječi kao *pas* i *para*, u kojima funkcionalno (gramatički) istovrsna riječ, dakle, riječ koja se može naći na istom mjestu organizacije rečenice, mijenja značenje u funkciji akcenta. To ne znači da akcent u riječi (govoru) nema funkciju. Akcenat riječi

⁴ „Postojanje kontrasta između naglašenoga sloga i nenaglašenih slogova ne znači da su nenaglašeni neistaknuti. U riječima s uzlaznim naglaskom visina i silina naglašenoga sloga uvijek se protežu i na sljedeći slog. Tradicionalno je rješenje da se taj prvi slog uzima za naglašen, a drugi nosi samo naglasnu jeku,“ (Delaš, 2013:26).

⁵ Funkcija je naglaske stvoriti kontrast između slogova u izgovornoj riječi, odnosno između naglasivih jedinica u naglasnoj jedinici. Naglasak kao takav daje formalnu oznaku riječi kao jedinici izgovornog niza (Delaš 2005:22).

fiziološki je neizbježan činilac artikuliranog govora (u proizvodnji i u percepciji), a funkcija mu je barem dvovrsna: akcent olakšava (omogućuje) segmentaciju izgovorenih izričaja u percepciji i, s druge strane, ima estetsku (identifikacijsku) funkciju.“

2.3.3. Izgovor naglasaka

U riječima sa silaznim naglascima slog koji se nalazi odmah nakon sloga koji je naglašen izgovara se ispod vrhunca tona sloga koji je pod naglaskom, a u riječima s uzlaznim naglaskom na istoj tonskoj visini na kojoj završava uzlazni dio sloga koji je naglašen. Razlika između sloga s kratkosilaznim naglaskom i sloga s dugosilaznim naglaskom u tome je što je silazni interval sloga pod kratkosilaznim kraći od silaznog intervala pod dugosilaznim naglaskom. Ta se razlika može iskazati omjerom 2:3 (dvije dužine silaznog intervala sloga pod kratkosilaznim naglaskom : tri dužine silaznog intervala sloga pod dugosilaznim naglaskom). S druge strane, razlika je između sloga s kratkouzlaznim naglaskom i sloga s drugouzlaznim u tome što je uzlazni interval sloga pod kratkouzlaznim naglaskom dva puta kraći od uzlaznog intervala sloga pod dugouzlaznim naglaskom. Ta se razlika može iskazati omjerom 1:2 (jedna dužina uzlaznog intervala sloga pod kratkouzlaznim naglaskom : dvije dužine uzlaznog intervala pod dugouzlaznim naglaskom (Silić – Pranjković 2007:19).

Akustička istraživanja trajanja naglasaka donose preciznije brojke. Bakran (1986) mjeri trajanje vokala u vezanu dvadesetominutnom govoru dvaju spikera informativnih vijesti. U tom istraživanju dugosilazni naglasak prosječno traje 99ms, dugouzlazni 96ms, kratkosilazni 77ms i kratkouzlazni 78 ms. Brojke pokazuju da vokali pod dugim naglascima traju 1,26 puta duže nego vokali pod kratkim naglascima. I dok je odnos dugih i kratkih vokala u „klasičnoj“ normi bio 1,81, suvremeni govornici, prema autorovom mišljenju, teže izjednačavanju trajanja dugih i kratkih vokala te da studenti istovremeno klasičnu normu doživljavaju dijalektalnom, a govor dvaju radijskih spikera standardom. Osam godina kasnije Mildner, u svojem istraživanju o stjecanju percepcijskih sposobnosti razlikovanja kratkosilaznoga od dugosilaznoga naglasaka, donosi podatke o suvremenom prosječnom trajanju vokala u kojem precizira da vokal pod kratkosilaznim naglaskom traje 90 – 140ms, a pod dugosilaznim 170 – 250ms. Trajanje od 140 do 170ms je na granici ove dvije percepcijski jasne kategorije. Istražujući prozodiju triju govornika koja se od strane slušača smatra standardnom, Pletikos dobiva sljedeće rezultate: prosječno trajanje vokala pod kratkosilaznim naglaskom iznosi 115ms, pod kratkouzlaznim 125ms, pod dugosilaznim 269ms i pod dugouzlaznim 279ms. Sve

navedene brojke upućuju na pomalo kontradiktorne, možda i subjektivne zaključke autora o prihvaćenosti izgovora jer i Bakran i Pletikos tvrde da slušači govor ispitanika doživljavaju standardnim, a nesrazmjer u brojkama je iznimno velik (Pletikos 2003:324–329).

2.3.4. Pravila o raspodjeli naglasaka

Naglasci se u riječima raspoređuju prema određenim pravilima.⁶ Za hrvatski jezik pravila glase:

1. U naglašenoj riječi može biti samo jedan naglasak (*pronàlazak*, *nadopísati*).
2. Jednosložne riječi mogu imati samo silazne naglaske (*măč*, *pût*).
3. Dvosložne riječi mogu imati sva četiri naglaske, ali samo na prvome slogu (*rîba*, *mâjka*, *kôza*, *túga*)-
4. Trosložne i višesložne riječi mogu imati sva četiri naglaske na prvome slogu, ali na unutarnjim slogovima mogu imati samo uzlazne naglaske (*pronàlazak*, *skakaónica*).
5. Naglašene riječi ne mogu imati naglasak na posljednjemu slogu (*bifě*, ne *bifē*).
6. Zanaslasna dužina obvezno dolazi iza naglaske i ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi što znači da uvijek veže naglasak ispred sebe (*pjěvāč*).

Valja napomenuti da u hrvatskome jeziku postoje riječi koje imaju svoj naglasak i one koje ga nemaju. Riječi koje imaju naglasak nazivaju se naglašenim ili toničkim riječima, a riječi bez naglaske nazivaju se nenaglašenim ili atoničkim riječima. Nenaglašene se riječi izgovaraju zajedno s naglašenim riječima i s njima tvore naglasnu cjelinu. Nenaglašene riječi koje se nalaze ispred naglašenih nazivamo prislonjenicama ili proklitikama. Prislonjenice su svi jednosložni pridjevi; dvosložni *među*, *mimo*, *preko*, *prema* i *oko*; prijedlozi s prijedlogom *iz-* (*između*, *iznad*, *ispod*, *ispred*) te niječna čestica *ne*. Nenaglašene riječi koje se nalaze iza naglašenih nazivamo naslonjenicama ili enklitikama, a to su nenaglašeni oblici genitiva, dativa i akuzativa osobnih zamjenica te povratno-posvojne zamjenice, nenaglašeni oblici prezenta pomoćnog glagola *htjeti* i vezničko-upitna riječ *li* (Silić – Pranjković 2007:21).

⁶ Vidi: Frančić – Petrović (2013:97); Delaš (2013:16); Silić – Pranjković (2007:20); Barić i sur. (2005:69).

2.4. Štokavski govori vs. štokavska osnovica standarda

Vodeći se načelom autonomnosti hrvatskog standardnog jezika, hrvatska jezična zajednica razlikuje štokavsko narječje kao sustav od štokavske osnovice kao temelj standarda.⁷ I dok je na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj ili leksičkoj razini to prilično jasno, načelo autonomnosti na razini prozodije ipak je ponešto elastičnije primijenjeno. Jedan od glavnih razloga tomu jest velika tipološka sličnost dijela novoštokavskih govora i novoštokavskoga naglasnog modela standardnog jezika. Ta sličnost dovodi do stalnog miješanja između organske i standardnojezične razine. Tome ne pomaže ni uvjerenje brojnih jezikoslovaca da u živoj komunikaciji postoji stalna, konkretna i opisiva uporabna norma nastala pročišćavanjem organske osnovice zapadnog tipa koju bi trebalo kodificirati (Delaš 2013:8).

Zapadno novoštokavsko naglašivanje na standardnoj razini potječe od organskog zapadnog novoštokavskog naglašivanja. Iako mu je po sustavu jednako, na standardnoj je razini pročišćeno od izrazitih dijalektalnih odrednica, a obogaćeno alokalnom tvorbom. Zapadno novoštokavsko naglašivanje postoji kao konzistentan prozodijski sustav. Na organskoj razini postoji kao naglasni sustav mlađeg ikavskog dijalekta sa svim naglasnim ponašanjima drugih idioma čiji je razvoj istosmjernan sa razvojem zapadnog dijalekta. Na književnoj je razini riječ o naglasnom sustavu potvrđenom u autonomnoj prozodijskoj svijesti priopćajne prakse hrvatskog književnog jezika (Vukušić 1989:48).

Koji su štokavski govori uzeti za osnovicu standardnog jezika sažeto navodi Mićanović (2006:85–86) pozivajući se pritom na razne kroatističke izvore:

⁷ Izbor novoštokavske dijalektne osnovice za standardni jezik uvjetovan je velikom vrijednošću i važnošću hrvatske štokavske književnosti u prethodnim razdobljima, ali i geografskom raspodjelom hrvatskih dijalekata. Pritom je bilo važno da većina Hrvata govori štokavskim dijalektom, a ne da osim Hrvata ima i drugih štokavaca koji su čak i većina među štokavcima (Brozović 2015:285).

„Materijalnu dijalekatsku osnovicu jezičnoga standarda dao je u prvom redu ijekavski novoštokavski dijalekt (tradicionalno zvan najčešće istočnohercegovački, ili južni), ali važnu su ulogu odigrala i ostala dva, ekavski (šumadijsko-vojvođanski, istočni) i ikavski (zapadni) (Brozović 1976–1977); podloga suvremenom hrvatskom književnom odnosno standardnom jeziku su novoštokavski govori (zapadni i istočnohercegovački), ali u njegovom su razvoju sudjelovala i ostala hrvatska narječja (kajkavsko i čakavsko, te staroštokavski slavonski i istočnobosanski dijalekt) (Barić i dr. 1995); hrvatski standardni jezik zasnovan je na novoštokavskom dijalektu jekavskog izgovora (Katičić 1996); osnovica je hrvatskog standardnog jezika novoštokavski govor zapadnog tipa jekavskog izgovora (Silić 1998b); dijalekatnom osnovicom hrvatskoga standardnoga jezika dva su novoštokavska dijalekta, u većoj mjeri istočnohercegovački, osobito njegovi zapadni govori, u manjoj mjeri zapadni bosanskohercegovački dijalekt (Lisac 1998); osnovicom je hrvatskomu standardnom jeziku štokavsko narječje, ali ne štokavsko u cjelini, nego oni štokavski idiomi koji se u novijoj literaturi nazivlju zapadnim novoštokavskim (Barić i dr. 1999).“

U brojnim se jezikoslovnim raspravama o ovoj temi ističe da stvaranje standardnog jezika dodatno otežavaju mišljenja govornika koji vlastiti organski štokavski idiom smatraju najsigurnijim mjerilom pravilnosti. Iz tog razloga nije naodmet naglasiti da poistovjećivanje štokavske osnovice standarda i štokavskih govora treba izbjegavati. Budući da je standardni idiom alokalan, ne bi se trebalo moći prepoznati iz kojeg kraja dolaze govornici koji se njime koriste. Isto tako, norma je, povijesno i lingvistički, mnogo uži pojam od svoje dijalektalne osnovice (Brozović 2005:89; Škarić 2006:18; Katičić prema Samardžija 1999:117). Da preciziramo, narječje je usko vezano za određeno područje, a standardni jezik služi potrebama cijelog naroda i izraz je kulturnih nastojanja jednog naroda. Osim toga, standardni se jezik stječe učenjem što samo znači da ga i štokavac mora steći učenjem. Štokavski je dijalekt samo imao privilegiju da postane osnovicom književnog jezika, ali ne i daljnjim normativom standardnog jezika. Kako bi standardni jezik ostao opće sredstvo komunikacije, mora biti u neprekidnoj vezi s razgovornim jezikom cijelog područja na kojem se njime govori (Samardžija 1999: 209).

Ipak, govornici visinskog četveronaglasnog sustava u velikoj su prednosti u učenju hrvatske standardne prozodije riječi. Budući da sustav usvajaju kroz materinski idiom, produkcija toga sustava bit će spontana. S druge strane, govornici udarnog jednonaglasnog,

dvonaglasnog pa čak i tronaglasnog sustava morat će visinski naglasni sustav učiti poput stranog jezika te u njegovoj produkciji neće biti tako spontani (Pletikos Olof i sur. 2015:294).

O naglašivanju kroz povijest, suvremenim koncepcijama, nastojanjima da se dokaže kako govornici hrvatskoga jezika govore, ali i žele govoriti drukčije od propisane osnovice standarda i tendencijama za promjenom te iste novoštokavske osnovice standardnog jezika bit će govora u daljnjem radu.

2.5. Počeci naglasnog normiranja

Intenzivniji proces razvoja hrvatskog standardnog jezika počinje sredinom 18. stoljeća kada se novoštokavština oblikuje kao jezični standard većine Hrvata. Novoštokavski govor tako postaje osnovicom standardnoga jezika, a preuzeta se zapadnonovoštokavska akcentuacija, uz određene preinake, zadržala sve do danas. Ranije spomenuta specifičnost ortoepske norme postaje tema brojnih rasprava tijekom zadnja dva stoljeća.

Naglasno se normiranje do početka 19. stoljeća svodilo na zapisivanje naglasnog inventara, od broja naglasaka, pitanja znakovlja i nazivlja do opisa naglasaka i njihove raspodjele. Pokušaj Bartola Kašića da u svojoj gramatici *Institutionem linguae Illyricae libri duo* iz 1604. odredi inventar hrvatskih naglasaka, ostaje zabilježen kao prvi u hrvatskoj povijesti. Nešto dosljednije bilježenje naglasaka, u odnosu na Kašićevo, nalazimo u rječnicima *Blago jezika slovinskoga* (1649/51) Jakova Mikalje i *Dizionario italiano, latino, illirico* (1728) A. Della Belle. Još opširnije o naglascima pišu Matija Antun Reljković i Joakim Stulli, no ni u njihovim djelima naglasni sustav još uvijek nije detaljno opisan. Sam termin „naglasak“ uvodi Vjekoslav Babukić koji prvi uspoređuje prozodijske sustave hrvatskih narječja (Martinović 2014:11).

Autor prve hrvatske gramatike pisane na hrvatskome jeziku pod nazivom *Nova ričoslovica ilirička* (1812), Šime Starčević, prvi sustavno opisuje hrvatsku novoštokavsku akcentuaciju. Osim što bilježi četiri različita naglasaka, Starčević donosi i neka opća paradigmatiska pravila naglašivanja. Dvije godine poslije Starčevićeve gramatike Vuk Karadžić u svojoj gramatici *Pismenica serbskog jezika* analizira značajke svakog akcenta, ali zasluge u sistematiziranju naglasnog sustava idu Đuri Daničiću čiji su radovi podosta utjecali

na jezičnu standardizaciju hrvatskoga jezika u radovima tzv. hrvatskih vukovaca (Martinović 2014:12).

Temelje modernoj akcentologiji sredinom 19. stoljeća postavlja hrvatski jezikoslovac Antun Mažuranić. Naime, u gramatici *Slovnica hèrvatska* iz 1859. godine Mažuranić, uz prikaz naglasnog sustava i podjelu riječi na toničke i atoničke, donosi i niz općih naglasnih pravila gdje može stajati koji naglasak te popis proklitika i enklitika (Martinović 2014:13).

Nadalje, druga polovica 19. stoljeća donosi začetke odmaka od propisane Karadžićeve norme koja se odnosila na opis istočnohercegovačkog dijalekta, a nešto kasnije i djelovanje hrvatskih vukovaca koji na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće teže neutraliziranju razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika. Naime, potkraj 19. stoljeća hrvatski slavist Tomo Maretić piše svoju *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, a pritom preuzima čitavu Karadžić-Daničićevu akcentuaciju. Time se vode i Ivan Broz i Franjo Iveković u svome *Rječniku hrvatskoga jezika*. Navedena su djela u to vrijeme bila smatrana kodifikacijskim kanonom (Delaš 2013:5–6). Takvi oprečni stavovi zasigurno nisu doprinosili željenoj standardizaciji. Zbog toga se članci Dalibora Brozovića, Stjepana Vukušića, Stjepana Babića i drugih sedamdesetih godina 20. stoljeća u časopisu *Jezik* doživljavaju kao svojevrsno argumentirano odmicanje od tradicije hrvatskih vukovaca te istovremeno opredjeljenje za usklađivanjem propisane i uporabne norme (Martinović 2014:15).

O podijeljenosti jezikoslovne javnosti oko hrvatskog standardnog naglašivanja⁸ najbolje svjedoče koncepcije prozodijske norme. Brozović u svojoj knjizi iz 2005. ističe četiri koncepcije. Prva, prihvaćanje klasične Daničić-Maretićevske norme koja ostaje bez ozbiljnih pristaša. Druga, za koju se zalaže Brozović, zadržavanje tradicije, ali zamjena istočnonovoštokavskih značajki zapadnonovoštokavskima. Treća, prihvaćanje perifernoga hrvatskoga dijalektnog zapadnonovoštokavskog naglašivanja, isključivo ikavskoga. I

⁸ Svršeni glagol *naglástiti* ima svoje dvije nesvršene varijante: glagol 5. vrste *naglašávati* (prez. *naglašāvām*) i glagol 6. vrste *naglašívati* (prez. *naglašujēm*). Iako je poznato načelo da se prednost daje glagolima s nastavkom *-ivati*, lik *naglašavati* ustalio se u jezikoslovnoj literaturi. Prijedlog je slijediti jezičnu ekonomiju pa oblik *naglašavati* rabiti u općemu značenju „isticati što“, a lik *naglašívati* u značenju „akcentuirati“.

posljednja koncepcija u kojoj bi gradski razgovorni stil naglašivanja postao normom. Navedene koncepcije javile su se upravo zbog toga što postoje odmaci od propisa. Ipak, usporedbom gramatika, rječnika i priručnika dolazi se do zaključka da je među koncepcijama mnogo manje razlika. Trenutno postoji naglasni standard s elementima kontinentalnoga i mediteranskoga, a dvostrukosti su posljedica polifunkcionalnosti standardnog jezika i kao takve su dobrodošle (Martinović 2014:16–18).

2.6. Suvremene koncepcije

2.6.1. Brozovićeva koncepcija

Godinu dana nakon članka Kuzme Moskatela (1954) *Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskom jeziku*, Dalibor Brozović piše istoimenu raspravu kao odgovor na Moskatelov članak i time se pojavljuje na hrvatskoj akcentološkoj sceni. I dok Moskatelo tvrdi da je naglasak tipa *kompòzîtor* teorija, a da se u praksi redovito pojavljuje *kompozîtor*, Brozović upozorava da to nije moguće jer bi značilo da je ta teorija izvedena iz prakse na prirodan način, a Moskatelo praksu, koja je presudna za standardno naglašivanje, možda i ne poznaje. Osim teoretičara koji naglašavaju *kompòzîtor*, ima puno dobrih štokavaca koji govore tako isključivo zato što drukčije i ne mogu govoriti. Brozović tvrdi da samo zagrebačka štokavština obrazovanih slojeva poznaje naglasak tipa *kompozîtor* i inače zadržava originalan naglasak u riječima stranog podrijetla (*asistènt*, *birô*, *Indonêzija*), a da novoštokavci u dodiru s kajkavskom okolinom, osim svojih prenesenih naglasaka, koriste i ovakve oblike naglasaka. Osim te pojave, javlja se i odsutnost dužina, težnja k mehaničkom pojednostavljenju naglasnog sustava, fiziološko-akustička neizrazitost naglasaka i pojedine generalne pogreške poput silaznih naglasaka u genitivu množine (*Dalmatînaca*), a sve pod utjecajem zapadnohrvatske inteligencije. Tuđice koje novoštokavci ne govore redovito, čuju se sa stranim akcentom, ali je ta riječ onda izdvojena kao citirana (Brozović 1955:119-120). Novoštokavsko prenošenje naglasaka Brozović (1955:121) objašnjava:

„Naglasak se prenosi zato, što je gotovo nemoguće izgovoriti silazni i brzi akcent u sredini izgovorne cjeline, ako ih izgovaramo s punim štokavskim muzičkim intervalom i s punom napetošću. A kod nas se akcenti ne izgovaraju na pravi način ni kod perifernih ni kod zagrebačkih školskih štokavaca. Novoštokavska je akcentuacija pravom štokavcu fiziološka potreba. Zagrebačkom je stečena navika.“

O naglašivanju tuđica na *-or* zaključuje da ako se ispravno izgovori *kompòzītor*, s centralnim sporim, onda se akustički dojam ne razlikuje previše od izgovora *kompozītor*. Razlika je više u kvanititeti nego u kvaliteti. Dakle, jedino rješenje ovoga spora jest briga za ispravan naglasak i za njegov ispravan izgovor. Temelje tomu nalazimo i u teoriji i u praksi (Brozović 1955:123).

Godine 1958. Brozović piše rad *O normiranju književnih naglasaka* u kojemu hrvatske naglasne standarde ističe kao jedno od najproblematičnijih pitanja za normiranje standardnog jezika. To je pitanje, bez sumnje, važno i za školstvo, kazalište, radio i televiziju, ali je ujedno i neophodan uvjet za cjelinu jezičnih standarda na hrvatskom jezičnom području. Time ističe da su akcenatski standardi općekulturni, javni problem koji se mora riješiti. Taj bi se problem riješio odabirom odgovarajuće norme bilo da je ona izabrana filološkom metodom kvantitativnoga odabiranja po rječnicima i kanonskim djelima po shemi pravilo – izuzetak, bilo istraživanjem izoglosa na štokavskom terenu ili preuzimanjem govora obrazovanih slojeva najvećih gradskih središta. Metodom istraživanja i zbroja svih izoglosa na štokavskom terenu, naišlo bi se na brojne poteškoće. Što je veća baza istraživanja, to je rezultat nehomogeniji, pa samim time i nefunkcionalniji. S druge strane, što je manja baza, to je veći raskorak između propisane norme i uzusa (Brozović 1958:66). Problematično u rješenju kojim bi se na temelju pisanog i školskog jezika u govoru obrazovanih slojeva najvećih urbanističkih središta odredila norma jest činjenica da iako u govoru obrazovanih stanovnika velikih gradova ima nekih zajedničkih crta i tendencija, realizacije su gotovo potpuno različite. Dakle, kako nema jedinstvenog govora obrazovanih, može samo jedan od tih govora biti ozakonjen. Ozakoni li se jedan od tih govora, norma zadobiva provincijski epitet, a razlike među gradskim centrima postaju još veće što onda nema ni smisla jer norma, odnosno standard, služi povezivanju (Brozović 1958:67). Brozović zaključuje da bi posljednju riječ u odabiru norme trebali imati prirodni procesi razvitka standardnog jezika. Put k jezičnom standardu tekao bi od početne nesigurnosti i neujednačenosti, preko prirodnog odabiranja i stilizacije prema glavnome centru, do kodifikacije standarda, i na kraju evolucije (Brozović 1958:68).

Glavnina se Brozovićeve koncepcije normativne akcentuacije može pronaći u njegovoj knjizi *Prvo lice jednine* iz 2005. Tamo ističe da se u posljednje vrijeme traži da se dosadašnja normativna akcentuacija temeljena na zapadnoj novoštokavštini zamijeni navodnim modernim urbanim naglascima. Međutim, uđemo li u srž problema, lako se uočava da

općehrvatska moderna gradska akcentuacija uopće ne postoji. Naime, nije moguće naći nešto što je zajedničko zagrebačkom, riječkom, splitskom i osječkom gradskom razgovornom naglasku. Kada bi se tome još dodali govori ostalih hrvatskih gradova, četvrti istoga grada, raznih društvenih slojeva i naraštaja dobili bismo nestabilnu, dvojbenu, neusustavljenu i prerasličitu sliku govora. Za razliku od toga, tradicionalna hrvatska normativna akcentuacija na novoštokavskoj osnovi zadovoljava kriterije stabilnosti, poznatosti, nedvojbenosti, provjerenosti i sustavnosti (Brozović 2005:86). Osim toga, Brozović ističe da zapadnonovoštokavsku osnovicu u bitnim značajkama treba sačuvati, a suvremeni se jezikoslovci time uopće ne bi trebali baviti. Naime, to je pitanje za većinu Hrvata riješeno sredinom 18. stoljeća, a za sve Hrvate od Preporoda. Zbog činjenice da standardni jezik ne sudjeluje u daljnjem prirodnom razvoju dijalekta koji mu je temelj, a razvojem civilizacije preuzima i neke nove osobine, krajnje je neozbiljno, gotovo i nemoguće, da se skoro 250 godina kasnije napuštaju osnove standardnog jezika (Brozović 2005:88). Svoje izrazito protivljenje tzv. modernoj akcentuaciji Brozović na kraju potkrjepljuje primjerom spikera s radija i televizije. Njihovo je naglašivanje, najblaže rečeno, neujednačeno. Umjesto akcentuacije koja je prilično ujednačena, neki nude gradsku ležernu akcentuaciju, prije svega „zagrebačku“, a ne samo da nema općehrvatske urbane kolokvijalne akcentuacije, nego je i u samom Zagrebu naglašivanje krajnje neujednačeno. Modernu urbanističku akcentuaciju Brozović „raskrinkava“ u dvije tendencije. Takvim se naglašivanjem s jedne strane žele ukloniti novoštokavski naglasci u tuđicama, a s druge se strane žele ukloniti promjene akcenta u kosim padežima. Zaključno, normativna kodifikacija novoštokavskog standarda može se postići samo na temelju kvalificirane, reprezentativne te prilično stabilizirane jezične prakse u polivalentnim funkcijama standardnog jezika (Brozović prema Delaš 2005:9).

2.6.2. Vukušićeva koncepcija

O zapadnonovoštokavskom naglašivanju⁹ detaljnije je pisao i hrvatski jezikoslovac Stjepan Vukušić. Tako navodi da Daničićovo naglašivanje i zapadnonovoštokavsko imaju zajedničke opće naglasne norme koje oba naglašivanja određuju kao novoštokavska.

⁹ U nastavku teksta zapadnonovoštokavsko naglašivanje bit će označeno kraticom ZNŠN.

Međutim, ima u ZNŠN imenica muškog roda četiri, a u imenica srednjeg roda tri naglasna tipa koja potiru opće pravilo da silazni naglasci ne mogu biti u sredini riječi (Vukušić 1984:37). Hrvatska naglasna norma temelji se na ZNŠN i izrasta normiranjem iznutra. Naglasne vrijednosti ZNŠN proizlaze iz autonomnog razvoja zapadnog dijalekta kao jezičnog ustrojstva te autonomnog razvoja naglasnog sustava (Vukušić 1984:53).

Istraživanjem idioma koji su utjecali na hrvatsku književnojezičnu normu utvrdilo se postojanje organskoga zapadnonovoštokavskoga naglašivanja. Uz to, istraživanjem hrvatske uporabne norme utvrdilo se da je ona, nakon što je pročišćena od svega nesustavnoga i lokalnoga iz organskog zapadnonovoštokavskog naglašivanja, postala hrvatsko književnojezično naglašivanje. Dakle, postoji zapadnonovoštokavsko naglašivanje koje je uposebljeno vlastitim višestoljetnim razvojem i na takvom je naglašivanju izgrađena hrvatska uporabna norma. Ona bi kao takva trebala dovesti do uspostavljanja propisane naglasne norme ¹⁰ (Vukušić 1995:107).

Želeći se odvojiti od normativnoakcentoloških Maretićevih uvjerenja, Vukušić se priklanja Ivšićevoj naglasnoj teoriji tražeći u njoj temelje hrvatske normativne akcentologije. Važan stupanj u razvoju zapadnog dijalekta kao osnovice zapadnonovoštokavskih modela naglasaka čini novi akut (~). Zapadni izgovor pretpostavlja četiri faze, od kojih je akutska faza najznačajnija. Tako u primjeru zapadnog izgovora *povući* imamo proces *povūci* (staroštokavska faza) > *povūć* (akutska faza) > *povūc* (metatonijska faza) > *pòvūci* (novoštokavska faza). Kod istočnog bi izgovora, za kakav su se zalagali Maretić, Broz i Iveković, taj razvoj tekao po modelu *povūci* (staroštokavski) > *povūci* (novoštokavski). Osim neoakuta, prednovoštokavskim je prenošenjem u zapadnonovoštokavskim govorima nastao i preneseni kratkosilazni naglasak, npr. u GA i DL jd. osobnih zamjenica *ja*, *ti*, *on* i povratne zamjenice *sebe*: *sebi* > *sěbi*. Time Vukušić pokušava dokazati da je grupiranje po ustroju važnije od grupiranja po razvojnome stupnju te da se zapadni dijalekt koji je osnovica

¹⁰ Naglašavanje intelektualaca kojima je zapadni, mlađi ikavski dijalekt startni jezik pokazalo je da oni u hrvatskom standardu zadržavaju naglaske glagolskog sustava svoga početnog jezika i time potvrđuju da je zapadnonovoštokavsko naglašavanje jezgra hrvatske uporabne norme (Vukušić 1984:81).

standardu svojim autonomnim razvojem, podrijetlom naglasaka i stanjem naglasnih alternacija razlikuje od Daničićeva idioma (Delaš 2013:11).

O naglasnom normiranju Vukušić piše i u svojoj raspravi iz 1989. gdje tvrdi da je naglasna norma hrvatskog književnog jezika nastala normiranjem iznutra. Po svom je podrijetlu ta norma zapadno novoštokavsko naglašivanje prilagođeno potrebama standardnog jezika. Isto tako, svijest o postojanju norme i o naglasnom sustavu na kojem se temelji norma potpuno je uobličena. Da bi se provela valjana naglasna kodifikacija, mora se polaziti od živog naglašivanja te utvrditi naglasni sustav i naglasni korpus. Opće su norme ograničenja mjesta i kakvoće naglasaka u svim vrstama riječi. Paradigmatske norme određuju naglasne konstante u fleksiji, tvorbene uočavamo kao usustavljivanje određenih naglasaka u tvorbenom tipu, a fonetske proizlaze iz promijenjena slijeda glasova pri fleksiji i tvorbi. Posredstvom autonomne književnojezične prozodijske svijesti organsko je zapadno novoštokavsko naglašivanje uobličilo hrvatsku uporabnu normu. *To pokazuje snagu imanentnog jezičnog razvoja i nemoć voluntarizma* (Vukušić 1989:50–53).

U suautorstvu s Ivanom Zoričićem i Marijom Graselli-Vukušić 2007. godine izdaje normativni priručnik *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Ta bi knjiga trebala usuglasiti hrvatsku uporabnu i propisanu normu, a naglasne paradigmatske i tipološke osobitosti određene vrste riječi rezultat su stoljetnog napora brojnih hrvatskih jezikoslovaca. U knjizi se izbjegavaju objašnjenja koja bi zahtijevala ulazak u dijalektologiju i povijesni razvoj jer bi se morali uvoditi i naglasci kakvih nema u novoštokavskom i književnojezičnom prozodijskom inventaru (Vukušić i sur. 2007:24). Taj je priručnik poslužio kao jedan od triju normativnih orijentira prema kojima su se analizirala ortoepska odstupanja u govoru sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike.

2.6.3. Škarićeva koncepcija

Već je spomenuto da se prijepori između kodeksa i uzusa, odnosno propisane i uporabne norme, svakodnevno odražavaju u živoj komunikaciji govornika hrvatskoga standardnog jezika, ne treba čuditi da se dio stručnjaka zalaže upravo za promjenu kodifikacije. Takvi su stavovi sasvim opravdani jer ako većina unutar jezične zajednice ne govori, ne prihvaća i ne želi učiti kodificiranu normu, takvu kodifikaciju treba mijenjati.

Istraživačima ostaje utvrditi je li riječ o većini govornika ili se zaključci baziraju na okruženju ispitivača.

Fonetičar i retoričar Ivo Škarić, govoreći o standardnoj akcentuaciji, zalagao se prije svega za načelo da od više izraza preporuku zaslužuje onaj koji pokriva više hrvatskih govora, a ne onaj koji je štokavskiji. Pritom ne treba bježati od pretpostavke da će Zagreb, kao mješavina svih utjecaja, najviše kristalizirati promjene standarda. Uz to, treba istaknuti i Škarićev stav da ni novoštokavcima nije lako plivati u ortoepskim vodama. Tako tvrdi da ako štokavci govore svojim organskim idiomom, govore sirovo, a ako žele nešto izmijeniti, govorit će pogrešno. Navodi primjer s radijske audicije za spikera u kojoj je jedan od kandidata govorio lokalnim govorom iz svog novoštokavskog područja, ortoepijom po normi, ali nije primljen jer je njegov govor okarakteriziran kao „sirov“. Smatrajući da je standardni jezik izrazito bogat konotacijama, dakle nije stilistički neutralan što bi po definiciji trebao biti, Škarić tvrdi da će se standardnim idiomom prije priznati onaj koji se po jezičnim oblicima i ortoepiji ne drži strogo propisanih pravila, ali je znatno udaljen od organskoga, nego lokalni organski idiom koji je po jezičnim i izgovornim oblicima blizak standardu. Hrvatskim normativcima zamjera što su se u trenutku izabiranja novoštokavskog dijalekta za temelj standardnog idioma, svi nenovoštokavski dijalekti počeli smatrati manje vrijednim iako su dotad među organskim idiomima imali i ravnopravnost i bogatu i kulturnu književnu tradiciju (Škarić 2006:16–20).

Kako se standard ni u kojem slučaju ne bi smio izjednačavati s dijalektom, temelje standardizaciji treba utrti sociofonetskim istraživanjima kojima bi se ispitalo što je prihvatljivo i prihvaćeno među govornicima u jezičnoj zajednici. Naime, Škarićev je stav, kao i stav njegovih suradnika, da se naglasno normiranje treba temeljiti na govoru obrazovanih stanovnika kulturnih središta, prije svega onih koji se bave javnim govorom ne uzimajući u obzir je li njihov organski idiom novoštokavski ili nenovoštokavski (Škarić i sur. 1995: 138).

Govoreći o fonetici hrvatskoga jezika, Škarić se referira na opći ili zajednički jezik današnjih Hrvata. Taj jezik ima dvije razine – *klasičnu* i *općeprihvaćenu*, a unutar ove potonje javlja se i njezina inačica označena kao *prihvatljiv* govor. Klasični hrvatski idiom oblikovao se pobjedom „vukovaca“ potkraj 19. stoljeća. Problematično je, navodi Škarić, što je taj klasični hrvatski idiom istovjetan sa srpskim književnim jezikom pa se kroz povijest nazivao hrvatski ili srpski, srpski ili hrvatski, hrvatskosrpski ili srpskohrvatski. Općeprihvaćeni

hrvatski idiom oblikovao se prema sociolingvističkim zakonitostima, a udaljava govornike od njihova organskoga govora težeći većini najpoželjnijih oblika. I na kraju, prihvatljivi govor je inačica općeprihvaćenog hrvatskog idioma koja ima neke oblike između klasičnih i općeprihvaćenih jer novoštokavci, u želji da govore pravilnije, teže klasičnoj normi, ali nastoje i usvojiti općeprihvaćeni hrvatski govor (Škarić 2009:20–21).

Prozodija klasičnog tipa općega hrvatskoga jezika preslika je novoštokavskih razvojnih sustavnih procesa. Postoje četiri naglasaka; silazni naglasci nisu dopušteni na unutarnjim slogovima govornih riječi; zanaglasni slogovi mogu biti dugi ili kratki; silazni se naglasci prenose na proklitiku. Vidljivo je da klasičnu prozodiju karakterizira sustavnost, a Škarić dodaje da je taj idiom „idealna preslika svoje povijesti“ (Škarić 2009:118). Prozodija prihvatljivog tipa općega hrvatskoga jezika izdvaja se kao kompromisno rješenje između klasičnog i prihvaćenog idioma. Prihvatljivi tip općega hrvatskoga jezika karakteriziraju također četiri naglasaka; silazni su naglasci nepoželjni na nepočetnim slogovima, ali uz brojne dopuštene iznimke; dugi zanaglasni slogovi često su skraćeni pa dolazi do neutraliziranja razlika između dugih i kratkih slogova; prijenos silaznih naglasaka na proklitike nije obvezan, ali je čest. Prihvaćeni tip općega hrvatskoga nema tako usustavljene i dosljedne obrasce zato što je nastao komuniciranjem, a ne normativnim naredbama. Karakteriziraju ga tri naglasaka: kratki (`), dugosilazni (^) i dugouzlazni (´); ne postoji zabrana silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima što uključuje i završni slog; nema zanaglasnih dugih slogova; nema prijenosa silaznih naglasaka na proklitiku osim iznimaka. Prihvaćenim se tipom općega hrvatskoga govori u kulturnoj, političkoj, gospodarskoj, školskoj i novinarskoj javnosti, a upravo taj tronaglasni sustav Škarić smatra najrasprostranjenijim u Hrvatskoj. Isti se nalazi u najvećem broju kajkavskih i čakavskih govora, ali i u slavonskim štokavskim kojim još nije zavladao došljački četveronaglasni novoštokavski sustav (Škarić 2009:119–124).

3. Ortoepska odstupanja sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike

3.1. Obrazovni diskurs

Iako je znanstveni diskurs nositelj poruka koje su preduvjet mogućnosti društvenog napretka, diskurs moderne znanosti ipak nije preuzeo ulogu 'uzornog' idioma javne komunikacije. Naime, formirao se kao visoko specijalizirani profesionalni žargon pa je kao takav neprimjeren za komunikaciju o općim, nespecijaliziranim temama. Iz tog razloga u stvaranju i oblikovanju stavova javnosti puno važniju izravnu ulogu ima diskurs izveden iz

znanstvenog – obrazovni diskurs. On s jedne strane čuva potpunu logičnu argumentaciju, a s druge je strane blizak jeziku svakodnevnice komunikacije (Škiljan 2000:92–93).

Da bi se na cijelom teritoriju moderne države osigurala jednaka forma općeg idioma javne komunikacije, norma tog idioma mora biti eksplicitno oblikovana pa potom i na jednak način implementirana na cijelom području. Najpogodnije mjesto za takvu implementaciju su obrazovni procesi i diskurs obrazovanja (Škiljan 2000:151). Osim toga, pravilno je naglašivanje pitanje kulture govorenja. Naime, prema nekim mišljenjima, javno izgovoren pogrešan, neobičan naglasak neke riječi više zbunjuje slušatelja nego jezična pogreška u govoru ili u tisku (Šupuk prema Runjić-Stoilova – Bartulović 2010:154).

3.2. Kroatisti i fonetičari – uzorni govornici

Kako jezična zajednica naglasnu normu može primiti i utvrditi samo slušanjem, a ne čitanjem priručnika, najvažniju ulogu u promicanju hrvatskog standardnog jezika imaju obrazovne institucije. Pritom, hijerarhijski najvažniju ulogu imaju oni koji se jezikom bave, kroatisti i fonetičari. Njihov se govor treba doživljavati uzornim i poželjnim jer udovoljava, ili bi barem trebao udovoljavati, govornim i jezičnim normama.

Budući da se u naglasnim priručnicima pronalaze različita rješenja u vezi s određenim naglasnim likovima, treba napomenuti da ni samim jezikoslovcima nije uvijek lako utvrditi što je u skladu s normom, a što odstupa od iste. Ipak, jezikoslovci su stručnjaci kojima je u opisu posla promatranje i analiza javnog govora i upravo će se njih najprije upitati za ispravnost određenog naglasnog tipa.

Vodeći se mišlju da nije znanje moć, već je moć primjena toga znanja, ovaj se rad bavi ortoepskim odstupanjima sveučilišnih nastavnika fonetike i kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Cilj je utvrditi kako govore jezični profesionalci, primjenjuju li u svojim javnim govorima ono čemu poučavaju studente, mogu li se njihove pogreške svrstati u tipove pogrešaka te postoje li značajne razlike u govoru između fonetičara i kroatista.

Sveučilišni nastavnici kroatistike i fonetike smatraju se uzornim govornicima odnosno onima koji teže standardu. Osim toga, njihova je uloga svoje znanje prenositi idućim generacijama jezikoslovaca, nastavnicima, glumcima, profesionalnim govornicima u medijima, dakle, gotovo svima koji će svojim govorom izaći u javnost. Potom ti isti javni govornici koji svoje iskaze upućuju širokoj masi gledatelja i slušatelja bivaju doživljeni kao

uzorni govornici. Ne treba, dakle, dvojiti da stručnjaci za jezik imaju najvažniju ulogu u usvajanju jezika i govora koji je usklađen s normom.

3.3. Metodologija

Predmet je ovoga rada naglasni sustav sveučilišnih nastavnika fonetike i kroatistike, odnosno ortoepska odstupanja u njihovim javnim govorima. Uočeni će se otkloni pokušati usustaviti. Vrsta i količina odstupanja ne bi pokazala jezičnu neosviještenost ili neobrazovanost jer je riječ o stručnjacima za jezik i govor, već bi pokušala odgovoriti na pitanje može li se naglasna norma potpuno naučiti i primijeniti.

Korpus za analizu obuhvatio je snimke javnih govora fonetičara i kroatista dostupnih na internetu ili pohranjenih snimki (u međuvremenu s interneta uklonjenih). Većinom je riječ o gostovanjima u emisijama HRT-a, UNIDU televizije i TVZ-a, ali i javnim predavanjima o određenoj temi. Analiziran je govor pet sveučilišnih nastavnika fonetike čija ukupna minutaža govora iznosi 94 minute. Sve su snimke nastale u razdoblju između 2012. i 2016. godine. Kroatista je ukupno dvanaest pa je i trajanje njihovih govora dulje, 257 minuta. Govori su snimljeni u razdoblju od 2011. do 2017. godine. Budući da se na mjestima intonacijskih početaka i završetaka te uzlaznim ili ravnim jezgrama leksički ton modificira prema intonaciji rečenice, analizirani su i zabilježeni samo naglasci u istaknutim jezgrama i silaznoj intonaciji. Iz analiziranog su korpusa izostavljene i riječi dvojbenog naglaska, odnosno one kojima se ne može sa sigurnošću čuti i utvrditi naglasak. Kako cilj ovoga rada nije tko bolje govori nego kako govore oni koji bi trebali biti uzor, nesrazmjer u broju i trajanju snimaka nije od velike važnosti. Isto tako, broj pogrešaka ne znači nužno da svi sveučilišni nastavnici jednog odsjeka govore s konstantnim odstupanjem od norme nego da snimka nastavnika s većim brojem pogrešaka traje dulje od snimke nastavnika koji ne griješi toliko puno. Ipak, valja napomenuti da su u govoru svih nastavnika uočena i zabilježena odstupanja.

3.3.1. Izbor normativnih priručnika

Uz jasnu i sustavnu jezičnu politiku te školovane govornike jezična politika ne bi bila zamisliva bez normativnih priručnika. Uz pomoć normativnih priručnika (pravopisa, gramatike, rječnika i jezičnih savjetnika) provodi se svjesno i sustavno normiranje hrvatskoga standardnog jezika. U analizi korpusa za potrebe ovoga diplomskoga rada korištena su tri

različita normativna priručnika: *Hrvatski jezični savjetnik*, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* i *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*.

Naglasak u hrvatskome književnom jeziku (2007) rezultat je četvrtstoljetnog istraživanja koje se temelji na svim prethodnim odmacima od Karadžić-Daničićeve akcentuacije i koje zapadnonovoštokavsko naglašivanje tumači na organskoj i standardnojezičnoj razini. Autori su joj Stjepan Vukušić, Ivan Zoričić i Marija Graselli-Vukušić. Naglasna se tipologija ostvaruje klasifikacijom korpusa od gotovo 57 000 riječi izvađenih iz akcentoloških studija, rječnika, pravopisa i gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga donosi utvrđene reprezentativne naglaske hrvatskoga standardnog jezika, a dvostrukosti su svedene na razumnu mjeru. Ipak, sam Vukušić odmah upozorava da je, zbog činjenice da se naglasci u neakcentološkim tekstovima ne zapisuju, nadodsječna razina u jeziku najteže uhvatljiva. Stoga se sve dublete i triplete, kao i njihov čestotno-sustavni redosljed, nikad neće moći do kraja utvrditi. Teorijski dio knjige podijeljen je na četiri poglavlja (naglasak imenica, naglasak pridjeva, naglasak glagola i naglasak ostalih vrsta riječi). Opsežniji dio knjige predstavlja kazalo u kojem su abecednim redom popisane riječi prema naglasnom liku kakav je naveden u tekstu.

Veliki rječnik hrvatskoga jezika (2003) četvrto je izdanje rječnika u kojemu se nalazi približno 70 000 natuknica s više od 125 000 obrađenih pojmova uz opširne definicije, akcentuaciju, sinonime, frazeologiju i dr. Priredila ga je Ljiljana Jojić. *Veliki Anić*, kako se popularno naziva, najveći je suvremeni rječnik hrvatskoga jezika. Anić naglašava da je u *Rječniku* zabilježen uobičajen standardni naglasak, ali da on često nije i jedini pravilni naglasak. Drukčiji se naglasci ne smatraju jednako nepravilnima pa tako postoje odstupanja različite težine i dometa koje su odraz tendencija koje objektivno postoje u jeziku. Leksikografski članak u rječniku počinje naglašenom natuknicom uz koju stoji oznaka roda, glagolskog vida ili oznaka vrste riječi te, nama važna, tzv. gramatička zona koja donosi akcenatski tip i dodatne informacije o naglascima u paradigmi. Na primjer: gòvōrnīk *m* (gòvōrnica *ž*) <V –īče, N *mn* –īci>.

Hrvatski jezični savjetnik (1999) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje djelo je skupine autora: Eugenije Barić, Lane Hudeček, Nebojše Koharovića, Mije Lončarića, Marka Lukende, Mile Mamić, Milice Mihaljević, Ljiljane Šarić, Vanje Švačko, Luke Vukojevića, Vesne Zečević i Matea Žagara. Ovaj sveobuhvatan i pouzdan jezični priručnik može se pohvaliti impozantnim opsegom od oko 80 000 savjetničkih natuknica. Autori vjeruju da *Hrvatski*

jezični savjetnik može privremeno zadovoljiti potrebu za normativnim hrvatskim jednojezičnim rječnikom i biti podlogom za izradu takva rječnika. Budući da je jedini kriterij za izbor natuknica bila njihova savjetnička obilježenost, tako se u njemu nalaze i prostorno, vremenski ili funkcionalno ograničene obilježene riječi poput regionalizama, historizama, zastarjelica, žargonizama, kolokvijalizama ili europeizama. U prvom se dijelu *Savjetnika* opisuju neka općenita pitanja i problemi na jezičnim razinama. U njemu se naglasci bilježe samo iznimno, tamo gdje su važni za tumačenje morfonoloških ili tvorbenih odnosa i pojava. U drugom, rječničkom dijelu *Savjetnika* sve su riječi naglašene i s lijeve i s desne strane znakova koji uređuju normativne odnose. Standardna hrvatska riječ *opustošiti* u *Savjetniku* se javlja kao dubleta (*opústošiti* i *opùstošiti*) dok se u pojašnjenju riječi *ishárati* javlja samo njezin prvi naglasni lik *opústošiti*.

3.4. Istraživanje

Analizirani korpus obuhvaća javne govore 17 sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike. Fokus je bio na njihovim ortoepskim odstupanjima, a zabilježene su pogreške razvrstane u tablice prema vrsti pogreške i odsjeku struci nastavnika, odnosno jesu li fonetičari ili kroatisti. Odstupanja su raspoređena u poglavlja o silaznim naglascima na nepočetnim slogovima riječi, o neprenošenju naglasaka na prednaglasnicu, o kraćenju naglasaka i zanaglasnih dužina, o neutralizaciji kratkih naglasaka te poglavlje o ostalim pogreškama.

3.4.1. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi

Jedno od najvažnijih ograničenja u raspodjeli naglasaka jest da silazni naglasci stoje samo na prvom slogu u riječi. Tako u jednosložnih riječi postoje samo silazni naglasci, a u dvosložnih i višesložnih riječi silazni se naglasak smije naći samo na početnom slogu tih riječi. Pravilo proizlazi iz naglasnog sustava mladih novoštokavskih govora u kojima silaznih naglasaka u tom položaju nema još od 15. stoljeća. Nepočetni slogovi višesložnih riječi imaju uzlazne naglaske, a na zadnjem slogu naglasaka nema. Silazni naglasak na zadnjem slogu može se pojaviti jedino kod usklika.

No, da je u govornoj praksi sve kako norma propisuje, potrebe za ovakvim i sličnim radovima ne bi ni bilo. Silazni se naglasci često mogu čuti i na unutarnjim slogovima riječi što znači da u govoru dolazi do odstupanja od norme. Ta pojava nije novotarija modernog doba. Dotiče je se Kuzma Moskatelo sredinom 50-ih godina prošlog stoljeća u svojoj raspravi

Akcentuacija tuđica na -or u hrvatskome jeziku u kojem kaže da se riječi poput *kompozitor* ili *ambasador* u praksi najčešće čuju sa silaznim naglaskom kao *kompozîtor* ili *ambasâdor*. Svoje zapažanje Moskatelo potkrepljuje dvjema tvrdnjama: 1) uzlazni naglasak sa zanaglasnom dužinom *kompòzîtor* napravili su teoretičari; 2) silazni naglasak na unutarnjem slogu *kompozîtor* najčešće se čuje u praksi. S time da je naglasak tipa *kompòzîtor* teorija, ne slaže se Brozović koji tvrdi da čisti novoštokavci ne poznaju silazne naglaske na nepočetnim slogovima poput *kompozîtor*. Osim toga, naglašava da je gotovo nemoguće izgovoriti silazni i brzi naglasak u sredini izgovorne cjeline ako ga izgovaramo s punim štokavskim intervalom i napetošću. (Brozović 1955:121) Tom se mišljenju protivi skupina autora koji tvrde da svaki slog u riječi može imati silazni naglasak, da uzlazno naglašen ne može biti posljednji slog u riječi te da zanaglasna dužina ne može stajati ispred naglasaka. Istovremeno se zalažu da silazni ton u nepočetnom slogu posuđenica treba ostati kako one ne bi postale usvojenice (Škarić i sur. 1996:70). Barić i sur. (2005) drže da zapadno novoštokavski naglasni sustav ne poznaje silazne naglaske na unutarnjim slogovima višesložnih riječi već se kao njegove razvojne tendencije ističu prilagodba tona na mjestu naglasaka i prebacivanje riječi naglasaka na početak riječi. Poštujući kontinuitet i tradiciju, ne odriču se klasičnih naglasnih tipova. Razmatranja o silaznim naglascima iznosi i Stjepan Vukušić koji ističe da je pojava silaznih naglasaka na unutarnjim slogovima rubna, ali ne i zanemariva. Kao razloge tomu navodi sve veću otvorenost zapadnog dijalekta prema silaznosti na organskoj razini te standardnojezičnu narav prozodema u kojoj je mjesto i trajanje naglasaka stabilnije od njegova tona (Delaš, 2013:15).

Za činjenicu da silazni naglasci na nepočetnim slogovima naglasnih riječi ne proturječe duhu standardnog jezika, zalažu se Škarić, Babić, Škavić i Varošaneć u svojoj raspravi *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi*. Budući da u standardnom jeziku djeluju i silnice iz drugih govora, ne samo štokavskih u kojima pravilo o nemogućnosti pojavljivanja silaznih naglasaka na unutarnjim slogovima sustavno djeluje, česta su područja kolebanja, prelamanja i nesigurnosti u ovo pravilo. Od istoga su se prvo izuzeli spojevi proklitika s naglašenim riječima od više od dvaju slogova. To izuzeće od pravila zapravo priznaje da našem standardnom sustavu nije neprihvatljivo postojanje silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima (Škarić i sur. 1987:141). Uz to, kada se govori o samostalnim riječima, ova skupina autora navodi stilističke riječi, složenice i riječi u oblicima koje obilježava silazni naglasak kao one kojima je silazni naglasak na unutarnjim slogovima prihvatljiv. U stilističke riječi ubrajaju markirane riječi i usklike; pod složenice se misli na prave složenice, superlative

pridjeva te skraćenice; a oblici obilježeni silaznim naglaskom su vokativ, genitiv množine i prezent.

U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (HJS) stoji pravilo da nema silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima u hrvatskome standardnom jeziku (*magistérij* i *magìsterij*, *bròdovlāsnīk* i *brodòvlāsnīk*, *iskústāvā* i *iskūstāvā*). Uvođenje silaznih naglasaka na unutarnje slogove riječi, smatraju autori, ugrozilo bi čitav naglasni sustav jer se silazni naglasci u govornoj praksi „učenih“ govornika javljaju, ne samo u posuđenicama, nego i u usvojenicama poput *avion* ili *kandidat*, zatim u domaćim riječima poput *čarobnjak* ili *muzej* te glagolskim oblicima kao što su *organiziram* ili *usvojen*. Autori zaključuju da je silazno naglašivanje nepočetnih slogova obilježje razgovornog stila.

U *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* (VRHJ) zabilježen je, napominje Anić, standardni (književni) naglasak. Ipak, postoje odstupanja različite težine i dometa koja su zapravo odraz tendencija koje u jeziku postoje. Tako se mogu zamijetiti silazni naglasak na unutrašnjem slogu usvojene internacionalne riječi (*organizátor* prema *organizātor*); silazni naglasak na unutrašnjem slogu genitiva množine imenica muškog roda (*Dalmatīnac* – *Dalmatīnācā* prema *Dalmātinaca*); iznimno zadržan silazni naglasak na posljednjem slogu usvojene riječi (*rokokô*). Navedene se tendencije u standardnom jeziku nazivaju različitim terminima (podstandardnima ili razgovornima) i svojstvo su štokavskog akcenta unutar kojeg se i razvijaju. Naglasni sustav hrvatskoga jezika autor ocjenjuje vrlo čvrstim.

Autori gramatike *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* (NHKJ) silazni naglasak na unutarnjim slogovima višesložnih riječi spominju u tri kategorije. Prva je genitiv množine pri položajnom duljenju gdje se kao jedan od naglasnih oblika uz *Bosānācā* i *Bòsānācā* navodi i oblik *Bosānācā*. Zatim se silazni naglasak javlja i u vokativu jednine imenica koje imaju dugouzlazni naglasak na šestom slogu (*revolucionárac* - *revoluciònārče*, *revolucionārče*). Treća je kategorija dužih složenica s višesložnim prvim dijelom u kojima se dugosilazni naglasak javlja na drugoj osnovi. Ipak, napominje se da takav izgovor nije ustaljen pa se u praksi ostvaruju oba naglasaka, npr. *izvanbrāčnī* i *īzvanbrāčnī*.

3.4.1.1. Posuđenice

Kao posebnu kategoriju riječi sa silaznim naglaskom na nepočetnim slogovima Škarić i njegove suradnice smatraju posuđenice ističući da bi kodificiranje silaznog naglasaka u takvim slučajevima bilo posve legitimno (Škarić i sur. 1987: 150).

Posve je prirodna pojava da je hrvatski jezik tijekom povijesti preuzeo određene riječi iz stranih jezika. Razlog tomu može biti unutarjezični što znači da hrvatski jezik nema vlastitu riječ ili je značenje riječi uže ili šire od strane riječi, a može biti i izvanjezični uzrokovan geografskim položajem, političkim, kulturnim, znanstvenim ili gospodarskim razlogom. Latinski, talijanski, njemački kroz povijest te engleski danas najčešći su jezici iz kojih je hrvatski primao strane riječi. Posuđenice predstavljaju središnji sloj stranih riječi što znači da su se djelomično prilagodile hrvatskome jeziku. Riječi koje nisu prilagođene hrvatskome jeziku pravopisno, prozodijski, a ni glasnički nazivamo tuđice, dok riječi potpuno prilagođene hrvatskome jeziku zovemo usvojenicama.

U hrvatskome standardnom jeziku posuđenice na fonološkoj razini podliježu tzv. primarnim promjenama u području adaptacije fonema, a sekundarnim promjenama u području prozodije (Delaš 2013:60). U teoriji naglašivanja posuđenica vrijedi princip trojaka naglasaka na nepočetnim slogovima, a dvojaka na vanjskim, tj. početnim i krajnjim. Dakle, u posuđenicama koje imaju izvorni naglasak na posljednjem slogu naglasak se prenosi kao kratkouzlazni na slog ispred (*satèlit*) ili kao čelni naglasak (*înteres*). Na mjestu izvorno dugosilaznog naglasaka, nakon pomicanja, ostaje zanaglasna dužina. U posuđenicama izvorno naglašenim u unutarnjem slogu naglasak postaje kratkouzlazni na slogu ispred (*dîrektor*) ili, uz promjenu tona, zadržava izvorno mjesto naglasaka (*medicîna*). Morfološki prilagođene posuđenice metatoniraju naglasak na izvornom mjestu naglasaka (*konkurîrati*), a u posuđenicama koje imaju dug vokal u sufiksu naglasak se neoslabljeno prebacuje na prvi slog (*âpsolûtan*). Posuđenice s izvorno naglašenim prvim slogom ostvaruju silazni naglasak (*frêska*, *šou*) ili uzlazni naglasak (*móda*, *kàsa*).

O akcentuiranju posuđenica Škarić (2006:78) piše da je kod silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima izvornih riječi teško odrediti što je najsličnije hrvatskom standardu jer se u njemu silazni naglasci ne nalaze na unutarnjim slogovima. Mogućnosti naglašivanja posuđenica su da se naglasak prebaci na prethodni slog za pola sloga naprijed i da tu bude nizak, uzlazni; da se prebaci na početak riječi i da tu bude brzi, čelni; da ostane na izvornom slogu i metatonira u uzlazni; ili da ostane na izvornom kao silazni. Za ovu se posljednju mogućnost Škarić najviše zalagao jer bi posuđenica trebala čuvati trag o stranom podrijetlu jezika iz kojega dolazi. Uz to, upravo silazni naglasak na nepočetnim slogovima posuđenica u javnim govornim činovima konotira učenost dobivenu klasičnom naobrazbom, a i ta je opcija najvjerojatnija u spontanom prihvatu. S druge strane, autori HJS-a tvrde da nema nikakva

razloga da hrvatske riječi zadržavaju latinske i grčke naglaske jer kada preuzima riječi iz drugih jezika, hrvatski te riječi prilagođuje svojim tvorbeno-naglasnim i oblično-naglasnim modelima.

Tablica 1. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima posuđenica*

Sveučilišni nastavnici	Silazni naglasci na nepočetnim slogovima posuđenica	Broj pogrešaka
Fonetike	afirmîra, angăžman, argumentîranjem, arihtektûra, bakalâr, bontôn, civilizîranosti, detâlĵ, dijăloga, diktâtora, disciplîna, distîkciju, elăstičnost, eminĕncija, emôcije, eukalîptusa, fasâdu, fascinăntno, fonĕtičarke, fonĕtiku, formulăcija, gradĕlama, idĕntičnu, identitĕt, intervĕncija, invĕncija, investîcije, izolăcije, karizmătika, kirûrga, kolônije, komunikăcije, konferĕncijom, konflikte, konfûzija, korĕkciju, kritĕrije, kultûre, metôdiku, metôdom, milităntni, modificĕrali, momĕnt, muzĕj, nacîstima, nostălgija, oltâr, optimîstični, parlamĕntu, pitorĕskno, platô, polîtičkim, pozicionîranima, prezentîrali, procĕsiji, progrămu, proksĕmičke, realizîrala, recĕntna, recĕsije, restaurîraju, restorân, retôrici, revolûciju, romanîstiku, sebastijanîzam, signâl, simpătičan, sinĕrgiji, sinonîm, sofîsta, sofistima, specîfične, srdĕle, stabilizîra, stabîlnost, standărda, strukturîrati, studĕnt, suorganizătorstvo, teătar, temĕljiti, templâri, tradîcija, unificîrani, vokabulâr, žirî	87 (49 pogrešaka promjene tona uz zadržavanje standardnog mjesta naglasaka – 32 iz KU u KS i 17 iz DU u KS ili DS)
Kroatistike	analîzom, argumĕnt, arhăične, banalizîrati, binarîzama, citîram, dijalĕkata, dinăstije, dirĕktno, dominăntan, eksperimentĕ, emôcije, enĕrgije, enĕrgijom, esĕj, eufônijskoj, evidĕntno, funkciônira, gemîšt, gramătiku, hermĕtičnosti, idĕja, informăcije, instrumentărijem, intĕncija, interesîralo, interpretăcija, irôniju, klasifikăcija, kompăktna, kompetĕnciji, koncĕrt, konkrĕtne, kontrôla, korĕktnosti, korespondĕncija, korespondîra, korespondîrala, kvorumăš, lektîra, literatûre, materijâl,	75 (43 pogreške promjene tona uz zadržavanje standardnog mjesta naglasaka – 23 iz KU u KS i 20 iz DU u KS ili DS)

	metafizički, metäfora, motivîrali, negîrao, oäza, okidâč, okupâcijama, originálnost, percëpcija, poëzija, polëmika, politikom, pozicija, procësu, progräma, protagonîstica, razîni, reagîrati, reäkcije, recënziju, reflëksiju, repertoâr, rezignîram, sakô, sektâš, simpätichno, sindrôm, studënti, studëntica, tragêdiju, tranzicija, trenîrati, varîraju	
--	---	--

U navedenom je korpusu najbrojnija skupina riječi s kratkopsilaznim naglaskom na unutarnjim slogovima za koje sva tri normativna priručnika preporučuju kratkouzlazni na istome mjestu. Takve imenice muškog roda su: *angäžman, dijälog, eukalîptusa, karizmätika, sebastijanîzam, binarîzama*. Imenice ženskog roda su: *disciplîna, distîkciju, elästičnost, eminëncija, fonëtičarke, fonëtiku, intervëncija, invëncija, konferëncijom, korëkciju, metodiku, nostälgija, procësjij, recësjije, retòrici, romanîstiku, sinërgiji, dinästije, enërgije, enërgijom, gramätiku, hermëtičnosti, intëncija, korespondëncija, kompetënciji, metäfora, percëpcija, polëmika, politikom, reäkcije, recënziju i reflëksiju*. Zabilježeni su i pridjevi: *fascinäntno, idëntičnu, militäntni, optimîstični, pitorëskno, polîtichkim, proksëmičke, recëntna, simpätičan, specîfične, arhäične, dominäntan, eufônijskoj, evidëntno, metafizički, simpätichno*, te glagol: *funkciönira*. Takvih je ukupno 55 riječi.

Brojna je i skupina riječi silaznim naglaskom na nepočetnim slogovima riječi na kojima norma propisuje dugouzlazni naglasak. To su: *argumentîranjem, arhitektûra, fasâda, formulâcija, investîcije, izolâcije, komunikâcije, kultûre, metodom, modificîrali, prezentîrali, realizîrala, restaurîraju, revolûciju, stabilnost, strukturîrati, teàtar, analîzom, banalizîrati, idëja, informâcije, interesîralo, interpretâcija, klasifikâcija, kontrôla, korespondîrala, lektîra, literatûre, motivîrali, negîrao, oäza, okupâcijama, originálnost, pozicija, reagîrati, trenîrati, varîraju*. Takvih je riječi ukupno 37.

Prethodne su dvije skupine navedene kako bi se odvojile pogreške u kojih je zadržano standardno mjesto naglaska, ali je došlo do promjene u tonu, od onih pogrešaka kod kojih je i mjesto naglaska nestandardno. 92 od ukupno 162 pogreške su tog tipa. U *Tablici 1*. su u zagradama navedene brojke za te kategorije pogrešaka.

Posuđenice na *-or* i *-ij* često se javljaju sa silaznim naglaskom na unutarnjim slogovima riječi. U analiziranom korpusu pronalazimo svega jednu posuđenicu na *-or* (*diktâtor*), jednu izvedenicu s istim sufiksom (*suorganizâtorstvo*) te dvije posuđenice na *-ij*

(*kritērije, instrumentārijem*). Za imenice stranoga podrijetla sa sufiksima na *-or* HJS navodi klasični naglasni lik – s kratkouzlaznim naglaskom na trećem slogu od kraja riječi te zanaglasnom dužinom na izvornom mjestu naglasaka te uporabni naglasni lik – s metatoniranim dugouzlaznim naglaskom na izvornom mjestu naglasaka. I dok se *diktator* navodi samo kao klasični naglasni lik diktator, (*su*)*organizatorstvo* se prema *organizator* naglašava na oba načina pri čemu se prednost daje uporabnom liku *organizátor* i *organizātor*. Primjeri sa sufiksom *-ij* označeni su kao *kritērij*, *kritērij* te *instrumētārij*, *instrumentārij*. U VRHJ-u je *diktātor* naveden samo u klasičnom obliku naglašivanja, dok u *organizatora* nalazimo oblik s neprenesenim naglaskom u zagradi: *organizātor* (*organizátor*). Slično je i s posuđenicama na *-ij*. *Kriterij* je naglašen samo u klasičnom obliku, a u *instrumentarija* je oblik sa silaznim naglaskom naveden u zagradi. U NHKJ-u svi su korpusni oblici naglašeni samo klasičnim naglasnim oblikom, odnosno s kratkouzlaznim i zanaglasnom dužinom.

Posuđenice na *-izam* česte su s kratkim silaznim naglaskom na prvom slogu sufiksa. U korpusu su zabilježene dvije takve posuđenice: *sebastijanīzam* i *binarīzama*. I dok se u priručnicima ne nalaze spomenute riječi, vidljivo je da se u onih postojećih u VRHJ-u i HJS-u sa sufiksom *-izam* navodi samo kratkouzlazni naglasak, dok NHKJ uz oblike s uzlaznim naglaskom navodi napomenu da se spomenute tuđice čuju i sa silaznim naglaskom na unutarnjim slogovima.

U hrvatskom su jeziku problematične i posuđenice s finalnim skupinama nekarakterističnim za hrvatski jezik. One, naime, često ne budu naglašene u skladu s pravilima hrvatske akcentuacije (Delaš 2013:65). U korpusu u pronađene posuđenice različitih konsonatskih skupina: *-nt* (*fascināntno, militāntni, momēnt, parlamēntu, recēntna, studēnt, argumēnt, domināntan, eksprimēnte, elemēnte, evidēntno, studēnti*), *-kt* (*konflikte, dijalēkata, dirēktno, kompāktna, korēktnosti*), *-st* (*nacīstima, sofistima*), *-št* (*gemīšt*), *-rd* (*standārd*), *-rg* (*kirūrga*), *-rt* (*koncērt*). HJS takve riječi navodi samo s kratkouzlaznim naglaskom kao i NHKJ koji ima napomenu da se takve posuđenice mogu čuti i sa silaznim naglaskom. U VRHJ-u je uočena nedosljednost jer je za neke riječi navedan samo uzlazni naglasak, npr. *parlāment*, a za neke dubletno rješenje u zagradi, npr. *mōment* (*mōmenat, momēnt*).

Za mocijske tvorenice ženskog roda izvedene iz posuđenica muškog roda s finalnim skupinama nekarakterističnima za hrvatski jezik, a zabilježene u korpusu, *protagonīstica* i

studèntica, HJS donosi naglaske *protagonìstica*, *protagònistica* te *studèntica*, *stùdentica*, VRHJ samo oblike *protagònistica* i *stùdentica*, a NHKJ ne bilježi tražene riječi.

Mnoge posuđenice zadržavaju silazni naglasak na posljednjem slogu u nominativu jednine. U ovom su korpusu takve posuđenice gotovo sve s dugosilaznim naglaskom: *bakalâr, bontôn, detâlj, identitêt, muzêj, oltâr, platô, restorân, signâl, vokabulâr, žirî, esêj, kvorumâš, materijâl, okidâč, repertoâr, sakô, sektâš* i *sindrôm*, dok je samo jedna s kratkosilaznim: *progrâmu* kod fonetičara i *progrâma* kod kroatista. Paradigmatski naglasak riječi s dugosilaznim naglaskom vidljiv je samo na primjeru *templâri*. U HJS i NHKJ posuđenice u nominativu jednine navedene su s kratkouzlaznim naglaskom i zanaglasnom dužinom dok se u VRHJ-u javlja nedosljednost, npr. *èsej*, ali *žirî* (*žirî*). Nominativ množine imenice *templar*, prema genitivu jednine koji je naveden u sva tri priručnika, ima dugouzlazni naglasak na mjestu zanaglasne dužine *tèmplâr-templâri*.

Glagoli na *-irati* i njihove izvedenice mogu se čuti sa silaznim naglaskom na unutarnjem slogu. U korpusu su zabilježeni primjeri s dugosilaznim naglaskom (*pozicionîranima, restaurîraju, stabilizîra, unificîrani, citîram, korespondîra, negîrao, rezignîram, varîraju*) i kratkosilaznim naglaskom (*argumentîranjem, modificîrali, prezentîrali, realizîrala, strukturîrati, banalizîrati, interesîralo, korespondîrala, reagîrati*). Nijedan priručnik ne dopušta oblike sa silaznim naglaskom. Propisani su samo dugouzlazni ili kratkouzlazni pomaknut na prethodni slog sa zanaglasnom dužinom na mjestu izvornog naglaska, dakle *reagîrati* ili *pozicionîrânima*.

Uočene su imenice ženskoga roda na *-ija* s dugosilaznim naglaskom, a norma propisuje prebačeni kratkouzlazni na slog ispred sa zanaglasnom dužinom na mjestu izvornog naglaska. To su riječi: *emôcije, kolônije, konfûzija, tradîcija, poêzija* i *tragêdija*.

I na kraju, zabilježene su imenice ženskoga roda s kratkosilaznim naglaskom koje priručnici donose kao riječi s prenesenim kratkouzlaznim naglaskom na slog ispred. To su: *gradêlama, srdêle, pozîcija, razîni, tranzîcija*. Prema tom je modelu zabilježen i pridjev *konkrêtna*.

Analizirane se pogreške i po ukupnom broju i po navedenim modelima javljaju neznatno više kod fonetičara, ali valja napomeniti da je 46 pogrešaka od ukupno 87 fonetičarskih pogreškaka ostvarila jedna nastavnica u prilogu koji je trajao 60 min.

3.4.1.2. Vlastita imena

Vlastito je ime oznaka kojom se pojedinačni referent uvodi u percepciju i govor. Da su imena posebna vrsta imenica, dokazuje činjenica da se pišu velikim početnim slovom. Imenovati možemo osobe, geografska područja, naselja, zemlje, vode, brda i doline te narode (Ivas 2003:4).

Izgovaranjem stranog imena dolazi do susreta dvaju jezika, znakovna sustava, identiteta. Pri tom susretu u hrvatski standardni jezik ulaze imena iz stranih jezika ili iz dijalekata koja odstupaju od jezičnih normi. Strana se vlastita imena tada moraju prilagoditi sustavu jezika u koji ulaze. Budući da je upravo vlastito ime čista identifikacija, to jest individualiziranje jednog predmeta ili osobe, ta je prilagodba sve samo je jednostavna i laka. Kako se ovaj rad bavi ortoepijom, tako će pozornost i u vlastitim imenima biti usmjerena na izgovor, točnije na situacije u kojima se izvorni naglasak nije prilagodio pravilima naglašivanja hrvatskog standardnog jezika.

O mjestu naglasaka i duljini vokala progovara Škarić (prema Ivas 2003:26) kada kaže da bi kompromisno rješenje bilo ono u kojemu se razina glasova i fonema rješava po jednom načelu, onom da strane foneme izgovaramo sebi najbližijima, a da se suprasegmentalna razina rješava po načelu poštivanja znakova drugosti, ali ne potpuno. Što znači to nepotpuno, kako silazne naglaske u unutarnjim ili posljednjim slogovima stranih imena uklopiti u sustav koji ne dopušta silazne naglaske na tim mjestima, ni danas još nije potpuno jasno.

U izgovoru vlastitih imena i prezimena postoji još jedan problem, a taj je da se izgovor određenog imena razlikuje na cijelome našem govornome području od onoga kako ih sami nositelji imena izgovaraju. Tako na primjer djevojka *Andela* može s pravom tvrditi da joj se ime naglašava *Āndela* s dugosilaznim naglaskom na prvom slogu kako govore ona i njezina obitelj, a ne *Āndela* kako ti rekla većina hrvatskih govornika. U slučaju postojanja naglasnih inačica općenito se pribjegava tomu da se prihvati naglasak određenog imena i prezimena na području gdje je ono najrasprostranjenije (npr. *Ānte* u Dalmaciji) ili kraju iz kojeg je njegov nositelj (npr. *Bābić* ili *Bābić*). U naglasno obilježenim imenima i gramatike se katkada razlikuju, vjerojatno ovisno o tome koji je naglasak autoru bliži. Tako u gramatici Barić i sur. (2005) imamo *Mírko*, a u gramatici Težak-Babić (2004) *Mírko*.

Tablica 2. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima vlastitih imena*

Sveučilišni profesori	Silazni naglasci na nepočetnim slogovima vlastitih imena	Broj ¹¹
Fonetike	Brazíl, Brazílci, Napoleôn, Slavôniji, Venêcijom	5
Kroatistike	Dostojëvski, Euròpi, Interlìbera, Remetĩncu, Katarĩna	5

U korpusu su zabilježena tri antroponima (*Napoleôn*, *Katarĩna*, *Dostojëvski*) sa silaznim naglaskom na nepočetnom slogu. Od uočenih se imena i prezimena jedino *Napoleon* nalazi u HJS-u i NHKJ-u naglašen kao *Napolèon*. Autori HJS-a drže se pravila da u standardni jezik ne može ući naglasni lik koji krši normu standardnog jezika, već se mora prilagoditi naglasnoj tipologiji i ustaljenim uzorcima. Iako se u NHKJ-u pokušavaju držati istog načela, postoje neke nedosljednosti. Naime, dok se je ime *Marijana* naglašeno samo kao *Marijàna*, ime *Anastazija* je naglašeno kao *Anastázija* i *Anàstazija*, a u tipologiji se napominje da se silazni naglasak u imenima i stranim riječima može naći na nepočetnom slogu i pritom se navodi primjer *Austrálja*. VRHJ ne donosi naglaske imena i prezimena, međutim iz ranije navedenih odstupanja u naglašivanju, nije teško zaključiti da Anićeve stav o silaznim naglascima nije tako čvrst poput autora HJS-a.

Silazni naglasci na posljednjem ili unutarnjem slogu javljaju se i u imenima mjesta, bilo kontinenta (*Euròpi*), države (*Brazíl*), regije (*Slavôniji*), grada (*Venêcijom*) ili naselja (*Remetĩncu*).

Kao jedini ispravan naglasak za *Europu* sva tri priručnika navode dugouzlazni na drugom slogu (*Európa*). Priručnici se slažu i oko naglaske za *Brazil* pa se tako svugdje bilježi kratkouzlazni sa zanaglasnom dužinom na mjestu izvornog naglaske (*Bràzíl*). NHKJ i VRHJ *Slavoniju* naglašavaju samo s kratkouzlaznim na prvom i zanaglasnom dužinom (*Slàvōnija*), dok HJS donosi naglaske *Slavónija* i *Slàvōnija*. Isti je slučaj i s riječju *Venecija*. Naglasak za *Remetinec* HJS i VRHJ bilježe u paradigmi *Remetĩnec – Remetĩnca*, dok se u NHKJ-u ne navodi ta riječ.

Zabilježen je i silazni naglasak etnonima (*Brazílci*) i sajma (*Interlìber*). Paradigmatski naglasak etnonima u svim je priručnicima zabilježen prema modelu *Brazílac – Brazílci*. Naglasak za *Interliber* nije zabilježen u priručnicima.

¹¹ U nekim će tablicama radi preglednosti pisati samo *broj* umjesto *broj pogrešaka*.

U korpusu su uočeni i naglasci vlastitih stranih imena koje norma propisuje s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu, a izgovoreni su s kratkosilaznim na prvom slogu: *Rìmljana, Špànjolsku, Ārapì (Ārape), Lìsabon, Īstanbul, Hèrcegovini, Örijenta*. Budući da kao takve ne krše pravilo o silaznim naglascima na unutrašnjim slogovima, nisu navedene u *Tablici 2*.

3.4.1.3. Složenice

Kategorija složenica specifična je s jedne strane jer odstupa od pravila da riječi u hrvatskome jeziku mogu imati samo jedan naglasak i, s druge strane, jer se u njoj često javljaju silazni naglasci na nepočetnom slogu riječi. Takav se naglasni oblik, ako je naveden u normativnim priručnicima, uvijek javlja na drugom mjestu uz oblik riječi koji ima naglasna svojstva prema sustavnoj naglasnoj normi (Barić i sur. 2005:71). Kako su složenice u tvorbenoj vezi s dvjema riječima, kod njih se govori o dva dijela. Drugi dio složenice može biti samostalna riječ (*brodòvlasnìk*) ili njezina osnova s nultim ili drugim sufiksom (*pàdobrān, malòbrōjan*). Ovisno o svom drugom dijelu, složenice se dijele na nesufiksane i sufiksane složenice (Barić i sur 2005:297).

Iako je u duhu hrvatskoga jezika da sve vrste složenica, uključujući superlative i skraćenice, imaju samo jedan naglasak, složeni dvočlani izrazi nerijetko imaju dva naglasaka. Pokušaj preobličavanja dvonaglasnih jedinica složenica u jednonaglasne cjeline pod djelovanjem je dviju sila. Prva je novoštokavsko ritmično pravilo da silazni naglasci ne mogu biti na nepočetnim slogovima riječi, a naglasaka nema na zadnjem slogu riječi. Takvim se načinom preobličavanja prvi naglasak složenice gubi, a drugi, ako je silazan, pomiče za jedan slog naprijed i postaje kratkouzlazan (*poljòprivreda*) ili neoslabljeno prelazi na prvi slog (*pòljoprivreda*) ili silazni naglasak s drugog dijela složenice metatonira u uzlazni (*poljoprivreda*). Druga jezična sila teži zadržavanju istog naglasaka na istom slogu što rezultira silaznim naglascima unutar brojnih složenih riječi. Proučavanje odnosa dvaju sila iznjedrilo je neka kompromisna rješenja: prvo, da se silazni naglasak drugog člana složenice metatonira u uzlazni ili drugo, da se sačuva samo naglasak prvog člana složenice. Međutim, oba rješenja zaključno nisu prihvatljiva. Prvo jer suvremeni jezik takvu metatoniju ne poznaje, a drugo jer je prozodija riječi podređena jačoj sintagmatskoj prozodijskoj razini, sintagmatska rema je uvijek posljednji član sintagmatske razine. Složenice se tako mogu naglasno prestrojivati ili na način da poštuju pravilo o neprihvatanju silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima ili

tako da se donese rješenje neizmijenjenog oblika silaznog ili uzlaznog naglasaka iz posljednjeg člana složenice (Škarić i sur. 1987:144-145).

Istražujući pridjevni naglasak u govornoj praksi, Martinović i Pudić (2013:151) dotiču se i naglašivanja posuđenica u kojem uočavaju kratkouzlazni naglasak na spojniku (*bosònog*), naglasak koji ostaje na drugom dijelu složenice (*brakorázvodnĩ, izvanstrànačkĩ*) te čelni naglasak (*mĩrotvōran*). Ponekad se čuju i dva naglasaka (*ũltraljũbičãst*), no u izgovoru je riječ o naglasnoj jeki. Autorice pritom zaključuju da su u složenica česta naglasna kolebanja, javljaju se dvostrukosti, ponekad i trostrukosti, a detaljnija istraživanja funkcionalnostilske raslojenosti moglo bi doprinijeti rasvjetljavanju tog slučaja (primjerice u znanstvenom bi stilu bilo preporučeno *bosònog*, a u razgovornome *bòsonog*). Što se tiče superlativa koje ubrajamo u složenice, njihova je čestica *naj-* silazno naglašena. U kombinaciji s komparativom, isti se može naglasiti *nãjdũžĩ, nãjbòljĩ*, a i ne mora *nãjdužĩ, nãjboljĩ* što znači da možemo imati superlativnu složenicu s dva naglasaka, a i ne moramo (Babić 1999:68).

O naglašivanju složenica autori HJS-a ističu da su se vodili dvjema uporabnim tendencijama: pomicanjem naglasaka u složenicama sa spojnika na početak riječi u obliku čelnog naglasaka i čuvanjem mjesta naglasaka u drugim slučajevima radi paradigmatskog ujednačavanja. Naglasak na spojniku se ili napustio ili se, zbog njegovih stilski vrijednosti, gdje gdje zapisao, ali u drugom planu (Barić i sur. 1999:74).

Tablica 3. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima složenica*

Sveučilišni nastavnici	Silazni naglasci na nepočetnim slogovima u složenicama	Broj
Fonetike	istovremeno, mnogobrojnije, srednjovjekovna, takozvano	4
Kroatistike	multinacionalna, prvostupnika, svojevrsne	3

U Tablici 3. četiri su riječi s kratkosilaznim naglaskom na unutarnjim slogovima (*istovremeno, mnogobrojnije, srednjovjekovna, multinacionalna*), dvije s dugosilaznim na unutarnjim slogovima (takozvano, prvostupnika) te jedna riječ s dvama naglascima od kojih je jedan silazni na nepočetnom slogu u riječi (*svojevrsne*). U priručnicima su navedene riječi naglašene na način da se ne dopuštaju dva naglasaka kao ni silazne naglaske na unutarnjim slogovima riječi. Priručnici se mjestimice razlikuju u broju dubleta. Riječ *svojevrstan* u

NHKJ-u je naglašena *svòjevrstan*, u VRHJ-u *svojèvrstan*, a u HJS-u *svòjevrstan* i *svojèvrstan*. S druge strane, riječ *takozvani*, u svim je priručnicima naglašena *takòzvānī*.

U korpusu su uočene i složenice koje ne odstupaju od pravila o silaznim naglascima, ali priručnici propisuju drukčije. Riječ je o složenicama s dva naglasaka (*dùgogodišnja*, *nàjprecizniji*, *bìlokàkve*). Priručnici propisuju *dugogòdišnjī* i *bilokàkav*, dok je kod superlativa nešto drukčije. NHKJ propisuje da superlativi imaju dva naglasaka, dok se u HJS-u i VRHJ-u može uočiti da je naglasak uvijek dugosilazan na *naj-*. Ostale složenice (*kòječemu*, *mèđuljudskih*, *nàjljepši*, *tròdnevni*, *dvòdnevni*) pripadaju kategoriji čelnog naglasaka.

3.4.1.4. Genitiv množine imenica

Genitiv množine imenica jedna je od kategorija imenica koja opovrgava nepostojanje silaznih naglasaka na unutarnjim slogovima riječi. Pritom se takvi naglasci uvijek javljaju kao uz riječi s naglasnim svojstvima prema sustavnoj naglasnoj normi koje se donose na prvom mjestu.

O naglasku genitiva množine piše Martinović (2011:119):

„Ondje gdje bi se našao (silazni naglasak, M.P.) na središnjem slogu, u neutralnom se izričaju premješta na prethodni slog ili metatonira, što se često doživljava usiljenim, no i silazni se ton već uvelike tolerira izvan početnog sloga u G mn. (bjelance – bjelânācā > bjèlānācā; písámce – písāmācā > písāmācā; ministàrstvo – ministàrstāvā > ministàrstāvā). Prošireno silazno naglašavanje središnjeg sloga u G mn. drži se u literaturi razgovorno obilježenim.“

Martinović (2014) ide korak dalje pa zaključuje da je naglasak genitiva množine najčešće silazni, a pomiče se ulijevo, ponekad i udesno na predzadnji slog. U naglašivanju genitiva množine uočene su dvije tendencije. Prva, ujednačavanje paradigme kojim se uzlazni naglasak ravna prema ostalim padežima čime bi se ukinule preinake naglasaka i ujednačavanje oblika kojim se silazni ton učvršćuje kao obilježje toga padeža.

Da silazni naglasak u genitivu množine imenica nije karakterističan samo za neštokavske govore, pokazuje Škarić (2006:70–72). Ističe da u novoštokavskom govoru imenice koje u nominativu imaju uzlazni naglasak na preposljednjem slogu u genitivu množine s nepostojanim *a* taj naglasak metatoniraju u silazni iza kojeg dolaze još dva sloga. Takvo je pravilo uspostavljeno i za standard jer, prije svega, poštuje normativno pravilo naglašivanja koje kaže da na prvom slogu neke riječi mogu stajati sva četiri naglasaka. Na primjeru to izgleda ovako: G mn. od *súdac* glasi *súdācā*, a od *písma písāmā*. Međutim, ako

ima još slogova ispred uzlaznog naglasaka u nominativu (*Slavónac, iskústvo, božànstvo*) postoje tri moguća načina naglašivanja genitiva množine. Prvi je da se zadrži uzlazni naglasak (*Slavónācā, iskústāvā, božànstāvā*). Za takvo se naglašivanje zalaže Vukušić jer ono ide u prilog novoštokavskoj naglasnoj normi. Druga je mogućnost da se genitivna silaznost prebaci na slog ispred koji bi postao kratkouzlazni. Takvo naglašivanje priznaje norma. Škarić ističe da bi takvim naglašivanjem naglasak genitiva množine postao jedini oblik s pomaknutim naglaskom, a i naglasni se sustav opire takvom prebacivanju nakon kojeg slijede više od dva duga nenaglašena sloga. Posljednja je opcija sustavna silaznost koja postaje morfemski znak za genitiv množine takvih imenica. Iz svojega istraživanja provedenog na studentima fonetike, štokavaca i neštokavaca, Škarić zaključuje sljedeće: 1. čak 78% ispitanika bi normalno izgovorilo riječi sa silaznim naglaskom na unutarnjim slogovima, a 84% ih misli da je to i pravilno; 2. štokavci bi to činili u 83% slučajeva, a 86% ih to smatra pravilnim.

Tablica 4. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima u G mn. imenica*

Sveučilišni nastavnici	Silazni naglasci u G mn. imenica	Broj
Fonetike	elemēnata, kolōnijā, podāta, poteškōća, vrućina	5
Kroatistike	dijalēkata, elemēnata, prezimenjāka, trenūtaka	4

U analiziranu se korpusu javljaju četiri imenice s nepostojanim *a* (elemēnata, podāta, dijalēkata, trenūtaka). Za genitiv množine imenice *element* HJS i VRHJ donose oblik *elēmenātā*, dok NHKJ, uz takvo naglašivanje, sadrži dodatak da se strane riječi nekad čuju s neprenesenim naglaskom čak i u nominativu. Isti je slučaj i s imenicom *dijalekt*. Genitiv množine imenice *podatak* u VRHJ-u se navodi samo u obliku *pōdātākā*, u HJS-u se javlja u dva oblika (*podātākā* i *pōdātākā*), a u NHKJ-u čak tri (*podātākā*, *pōdātākā*, *podātākā*). Isti se naglasni oblici javljaju i za imenicu *trenutak*.

Dvije se imenice ženskoga roda javljaju sa silaznim naglascima u G mn. iako sva tri priručnika propisuju oblike s dugouzlaznim i zanaglasnom dužinom. Riječ je o imenici s kratkosilaznim naglaskom (*poteškōća*) za koju priručnici preporučuju model *poteškōća* – *poteškōćā* te imenici s dugosilaznim (*vrućina*) koju priručnici naglašavaju po istom modelu *vrućina* – *vrućina*.

Imenica *kolonija* u NHKJ-u i VRHJ-u se sklanjaju po modelu *kōlonīja*. Zanaglasna dužina i naglasak ostaju u cijeloj sklonidbi uz, naravno, genitivnu duljinu posljednjeg sloga.

Za imenica *prezimenjak* priručnici donose potpuno različita rješenja. HJS bilježi *prezimènjak – prezimenjáka*, VRHJ donosi oblik bez genitiva množine što je definitivno propust jer, ako se naglasak i ne mijenja u genitivu množine, oblik zasigurno ima zanaglasnu dužinu na posljednjem slogu koju je potrebno zabilježiti: *prezimènjāk – V –āče, N mn –áci*, a NHKJ donosi potpuno drukčiji naglasak već u nominativu *prèzimenjāk*. Napominje se da kratkouzlazni na prvom slogu i zanaglasna dužina na četvrtom slogu ostaju u jednini i množini čitave paradigme.

Kod fonetičara je uočeno još šest pogrešnih naglašivanja genitiva množine imenica. Imenice koje priručnici propisuju s dugosilaznim na prvom slogu i zanaglasnim dužinama na slogovima koji slijede iza naglaska u fonetičara se čuju s kratkosilaznim naglaskom i bez dužina (*cřkava, bĭljaka, špĭlja*). Imenice koje priručnici propisuju s dugouzlaznim naglaskom i dužinama mogu se čuti s čelnim naglaskom i bez dužina (*zàstupnika, pĭtanja, ĭseljenika*). Kod kroatista su uočena još četiri pogrešna naglašavanja genitiva množine imenica. Tri imenice umjesto kratkouzlaznog na prvom slogu imaju kratkosilazni (*dòlazākā, skùpova, dŕžāvā*). Imenica *sudionik* u genitivu množine jednog kroatista glasi *sùdionĭkā*. I dok bi takvo naglašivanje bilo pogrešno prema VRHJ-u i NHKJ-u koji donose samo oblik *sudiònĭk – sudionĭkā*, HJS uz taj model, donosi i *sùdionik – sùdionĭkā* prema kojem je kroatist i naglasio genitiv množine.

Analizirani korpus donosi podjednak broj odstupanja i kod fonetičara i kod kroatista, a analizirani odlomak ukazuje na mnogobrojne nedosljednosti u normiranju.

3.4.1.5. Glagolski oblici

U različitim glagolskim oblicima poput infinitiva, prezenta, glagolskih pridjeva i priloga često se javljaju silazni naglasci na unutarnjim slogovima. I dok je silazni naglasak kod posuđenica motiviran stranim porijeklom riječi iz koje posuđenica dolazi, ili ga je kod složenica teže izbjeći zbog već ustaljenog silaznog naglaska samostalne riječi koja se sad našla u spoju s drugom riječi, njegova je prisutnost kod glagola neprihvatljiva.

Naglasak glagolskih oblika dobro je utvrđen i ne izaziva dvojbe u standardu. Naime, složeni glagoli imaju naglasak koji je u skladu s pravilom o pomicanju naglaska, npr. *pâmtiti – zapâmtiti < zàpâmititi*. Taj kratkouzlazni naglasak na prvom slogu nastaje kao posljedica novoštokavskog pravila o nepostojanju silaznih naglasaka na unutarnjim slogovima.

Nesloženi glagoli infinitivni uzlazni naglasak u prezentu mijenjaju u silazni koji se potom prenosi na prethodni slog kao kratkouzlazni, npr. *govòriti – govôrīm < gòvorīm*. Silazne naglaske na nepočetnom slogu uočavamo u nenovoštokavskim govorima, međutim ono se još uvijek ne doživljava kao uzor standardnom naglašivanju (Delaš 2003:26).

Istraživanje koje je htjelo provjeriti koriste li se govornici hrvatskog jezika silaznim naglascima na nepočetnim slogovima u prezentu, nalazimo kod Škarića (2006:72). Škarić i suradnice su na svojim ispitanicima, studentima fonetike iz svih krajeva Hrvatske, testirali glagol *kokodákati* tražeći od njih da se odluče između naglašivanja *kokodāčēm* i *kokòdāčēm*, kako je po normi pravilno. Istraživanje je pokazalo da 80% ispitanika govori kako norma i predviđa – *kokòdāčēm*, ali ih je svega 50% uvjereneno da je to ispravno.

Tablica 5. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima glagolskih oblika*

Sveučilišni nastavnici	Silazni naglasci u glagolskim oblicima	Broj
Fonetike	dobîva, dogâđa, dogâđa, dogôdi, dohvâtiti, dolâzimo, dopûštali, dopûšteno, dostîgnu, govôri, iscertâva, iskorišten, iskôrištena, ispâdne, isprâviti, ispričâvam se, istražîvala, izâci , izâzvati, izdvâjam, izdvôjeni, izglêda, izgòvoren, izgovôrili, izûzeto, izvôli, korîste, naîdete, nalâzite, namjêstiti, naprâvili, naprâvio, naprâviti, naprâvljena, nasêliti, naseljâvaju, nastâvi, nastâvljam, naûčili, nazîvaju, obâvljeno, obêcana, obeçâvam, obîdete, obilježâva, obiljêžiti, objâvi, obnâvljano, obrazlôžiti, odlûčili, odnôsi, održava, održati, ograničeno, okînuti, opjêvao, opravdâvate, oprimjêriti, ostâvili, ostâviti, osvâja, osvjêžiti, osvôjiti, otîci, otjêrati, otvôreno, pobrînuti, podržâva, podučâva, podûdara, pofârbat', poglêdate, poglêdati, pogôđene, pojednostavljiîvali, pokâzalo, pokâžem, pokrènuo, pokršteni, pokušâvaju, pomâžu, ponûdi, popûniti, popunjâvaju, posjêtiti, poštôvale, potvrde, požêlite, predstaviti, predstavlja, prepòznajete,	142 (38 pogrešaka promjene tona)

	<p>preurêden, preuzet, preuzimaju, prevòditi, približi, prihvaća, prihvatili, pripadajući, priprêmila, priskòčiti, priskrbilo, proglašenom, progòni, promišljene, pronalazi, protřcati, proučâva, raseljena, raspravlja, rasprostrânjena, razumjeli, razvijala, spomînjem, sukòbila, susrêcu, temeljiti, uklèsani, ukrâse, ukrâšen, ukùcate, ulàgali, ulàzite, upâle, upotpùniti, uskòčimo, usmjerâvati, uspijêvamo, usredotòče, utjêcati, uvòdi, zabavljaju, zaborâvite, zabranjivano, zadovoljiti, zaglêdali, zaključiti, zamjêra, zanîma, zaobišlo, zapušten, zaštîtio</p>	
Kroatistike	<p>dogâdalo, dogòdi, dopùstimo, dopùšta, dovòde, dozîvanje, dozòve, govòrim, govòriti, ispričâvam, istîcali, istîcanja, istûku, iščitati, izâbrani, izâbrati, izâšlo, izdvòjio, izgùbio, izlâzilo, izmîšljanje, iznenâdi, iznêvjeriti, iznòsi, izokrènuti, izopâčiti, izrâsta, izražâvamo, izražâvate, izvlâče, izvûci, izvûkao, kaŋnjâva, korîstiti, korîste, nacřtati, nadîlaze, nâdilâze, napâdaju, napâdati, napîsani, naprâvila, naprâviti, nastâjala, nastâvljala, natřčala, odâhnem, odgovâra, odigrali, odlâzio, odlêžano, odlûcio, odlûčuje, odnòsilo, odrêdio, odrêdenu, odrêđuje, odvîja, oglêda, okrêće, omogùćilo, optûžuje, opùstimo, ostâviti, ostvâruje, osûđen, osvòjiti, otvâra, otvâraju, otvârali, otvòrimo, ovîsi, podcřtano, podêrat', podrazumijêva, poglêdajte, poglêdati, pohvâli, poklòpile, pokrivena, pokùšala, pokùšati, pokušâva, ponižâva, porâžen, poslòžila, poslòžiti, postâvio, postâvlja, postâvljaju, postiz'o, postòjale, potvrđuju, poubijali, poûčena, povecâva, povêzani, povêzano, povezivali, povêzuje,</p>	<p>160 (57 pogrešaka promjene tona)</p>

	povjèrili, predstavlja, prepisuju, prepòznaje, prepòznajete, pretèžu, pretpostavljam, pretpostavljamo, prihvatiti, primjècuje, pripàda, prisìli, prisjètiti, pročitao, pročitati, progovòrimo, proklìnjati, prolàzi, promàtraju, propìtkuju, propìtuju, protumàčio, razgovàra, razùmijem, razùmijete, razùmiju, sačinjen, spomènuti (gl.prid. trpni), spomìnjat', spomìnje, tumàčim, tumàčiti, udaljàva, udàra, ukìdaš, ukljùcuje, ulàze, uništàva, upòznajemo, upòznali, usmjèriti, uspàničili, uspijèva, uspostàvila, usredotòčiti, ustaljìvanja, utjècala, uzìmaju, varìraju, zabàvili, zabrànjuje, zadržati, zaglùšuju, zahvåljujući, zalàzi, zamràčila, zasvjèdočeno, završàva, završe, završiti	
--	--	--

Kategorija silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima glagolskih oblika najbrojnija je i kod fonetičara i kod kroatista. Fonetičari su izgovorili ukupno 142 pogrešno naglašena oblika, od čega ih je 35 s dugosilaznim naglaskom na unutarnjem slogu, a 107 s kratkosilaznim. Kroatisti su imali ukupno 160 pogrešno naglašenih oblika, od čega 41 s dugosilaznim, a 119 s kratkosilaznim naglaskom.¹²

I u ovoj je kategoriji, slično kao i u posuđenicama, veliki broj primjera u kojima nije došlo do promjene mjesta naglasaka, nego samo tona. Fonetičari su na takav način izgovorili 38 riječi: *dopùštali, iskòrištena, istražìvala, izàzvati, izgòvoren, izgovòrili, izvòli, nasèliti, naseljàvaju, naùčili, nazìvaju, obrazlòžiti, odlùčili, održava, održati, osvòjiti, podùdara, pojednostavljìvali, pokàzalo, pokrènuo, pokušàvaju, popunjàvaju, poštvòvale, prepòznajete, prevòditi, priprèmila, priskòčiti, priskrbilo, pronàlazi, protřčati, razùmjeli, razvìjala, sukòbila, temèljiti, ulàgali, usmjeràvati, zadovoljiti, zakljùčiti*, a kroatisti čak 57: *dogàđalo, dozìvanje,*

¹² Glagoli na *-irati* i njihove izvedenice svrstani su u kategoriju posuđenica što znači da je ukupan broj svih pogrešno naglašenih glagolskih oblika još veći.

dozōve, govōriti, iščitati, izābrati, izdvōjio, izgūbio, izmīšljanje, iznēvjeriti, izokrēnuti, izopāčiti, natrčala, odlūcio, odlūčuje, odnōsilo, odrēdio, odrēđuje, omogūćilo, optūžuje, ostvāruje, otvārali, poklōpile, pokrivena, poslōžila, poslōžiti, potvrđuju, poubļjali, poveživali, povēzuje, prepīsuju, prepōznaje, prepōznajete, primjēčuje, pročitao, pročitati, promātraju, propītkuju, razūmijete, razūmijem, propītuju, razūmiju, tumāčiti, ukljūčuje, upōznajemo, upōznali, uspāničili, usredotōčiti, ustaljīvanja, varīraju, zabrānjuje, zadržati, zaglūšuju, zahvāljujući, zamrāčila, zasyjēdočeno, završiti. Dakle, od ukupno 302 zabilježene pogreške u ovoj kategoriji, gotovo jedna trećina pogrešaka, točnije 95, odnosi se na promjenu tona naglasaka, ne i mjesta.

HSJ upozorava da silazni naglasci na nepočetnim slogovima nisu ograničeni samo na posuđenice nego se javljaju i u domaćim riječima i oblicima, a pritom nisu vezani samo uz imenice nego ih nalazimo i u glagolskim oblicima (*govōrīmo, prehlāden, razgovārām*). Međutim, sva tri jezična priručnika ne dopuštaju silazne naglaske na nepočetnim slogovima glagolskih oblika, a riječi naglašavaju u skladu s novoštokavskom akcentuacijom.

3.4.2. Neprenošenje naglasaka na proklitiku

U hrvatskom standardu naglasna je jedinica često veća od pisane riječi jer postoje klitike – proklitike, koje još nazivamo prislonjenicama ili prednaglasnicama, i enklitike, koje zovemo i naslonjenicama ili zanaglasnicama. Specifičnost klitika jest u činjenici da nemaju naglasaka pa samim time ne unose dodatnu naglasnu jedinicu, nego se integriraju u naglasnu jedinicu kojom upravlja susjedna riječ. Iako suvremene gramatike hrvatskoga standardnog jezika navode kako naglasak prelazi ili skače ili se prebacuje na proklitiku¹³, zapravo je riječ o očitovanju naglasaka na proklitici (Delaš 2003:21).

Prednaglasnice u hrvatskom jeziku su: 1. svi jednosložni prijedlozi, dvosložni *među, mimo, nada, poda, pokraj, preko, prema, oko*, trosložni *umjesto*, kao i svi prijedlozi složeni s prijedlogom *iz-*, npr. *između, iznad, ispod*; 2. veznici: *a, i, ni, da, kad* uz opasku da *kad* može biti i naglašen; 3. niječna čestica *ne* (Barić i sur. 2005:71).

¹³ Vidi: Barić i sur. 2005:72; Škarić 1991:318.

Budući da se „prenošenje“ naglasaka nije razvilo u svim novoštokavskim govorima, pretpostavka je da se hrvatska standardna akcentuacija temelji na stanju koje nalazimo u najprogresivnijim govorima štokavskog dijalekta. Očito je da će za takvu akcentuaciju biti teško pridobiti i većinu izvornih štokavaca, a ako se dopuste naglasni sklopovi u kojima tonička riječ iza prednaglasnice zadržava silazni naglasak, bit će potrebno mijenjati pravila o raspodjeli naglasaka. Osim toga, nije sigurno da je prelaženje silaznih naglasaka s dvosložnih i višesložnih riječi neutralan standardni način naglašavanja, jednako kao što nije pouzdano ni to da je neprelaženje stilski obojeno (Delaš 2003:22).¹⁴

U općem prihvaćenom izgovoru prenošenje naglasaka s oblika u genitivu, dativu, akuzativu i lokativu jednosložnih zamjenica, imenica, kao i s glagolskih oblika u prezentu na prijedloge *preko, između, pokraj, bez, na, za, od, do, iz, u, oko*, pokazalo se kao nepoželjno. Prelaženje s oblika *mnom* je poželjno, isto kao i prelaženje naglasaka s glagolskih oblika na česticu *ne* (Varošaneć-Škarić 2003:486). U jednom od svojih istraživanja Škarić (2006:126) o prebacivanju naglasaka na proklitiku zaključuje da ispitanici ne razlikuju stupanj obrazovanja govornika prema tome prebacuje li ili ne prebacuje naglasak, sami većinom ne prebacuju naglasak i nemaju ni izraženu želju za propisivanjem neprebacivanja. Ispitanici su bili studenti druge i treće godine fonetike koji prihvaćaju jekavski štokavski standard u kojem se silazni naglasci redovito prenose na proklitiku.

Prelaženje naglasaka na prijedlog, veznik ili niječnicu *ne* ponešto se razlikuje od pomicanja naglasaka u toničkoj riječi. U toničkim se riječima naglasak pomiče za jedan slog naprijed prema početku riječi kao kratkouzlazni ako je prethodni slog kratak ili kao dugouzlazni ako je slog ispred dug. Situacija s prenošenjem naglasaka s naglasnice na prednaglasnicu je ponešto drukčija. Naglasak se s naglasnice prenosi na prednaglasnicu u obliku dugog naglasaka kada se prenosi s nenaglašenog oblika zamjenice na prijedlog koji

¹⁴ Upitno je li prelaženje silaznih naglasaka s dvosložnih i jednosložnih riječi neutralan standardni način naglašavanja, a neprelaženje stilski obojeno. Neobvezatnost prebacivanja silaznih naglasaka na prislomjenicu nije samo nadošla sazrijevanjem standarda u doticaju s nenovoštokavskim govorima nego postoji i kao mogućnost u temeljima novoštokavskih govora. Živi standardni jezik je načelo prebacivanja prihvatio kao svoju izbornu mogućnost (Škarić 2006:66).

završava samoglasnikom (npr. *zá me, zâ nj*). U ostalim se slučajevima prenosi kao kratki, no nije u potpunosti jasno kada se prenosi kao silazni, a kada kao uzlazni. Da bi se uopće moglo odgovoriti na to pitanje, potrebno je poznavati razvoj današnjeg četveronaglasnog sustava i karakteristike sva tri dijalekta. Naime, u standardnom jeziku brzi naglasak na proklitici imaju riječi u kojima se isto prenošenje vrši u novoštokavskom i čakavskom govoru, a spori je naglasak na prednaglasnici isključivo iz novoštokavskih govora. Kako u gramatikama nema odgovarajućeg uvida u sinkronijsko-dijakronijski status naglasaka na pred naglasnici, sve postaje samo po sebi nejasno i nesavladivo. Novija propisana norma ne navodi s kojih je riječi s obzirom na broj slogova prebacivanje obvezno, a s kojih nije. Ipak, iz svega navedenoga daje se zaključiti da ako načelo obveznog pomicanja naglasaka obuhvaća samo tri kategorije: a) prijedlog i enklitički oblik zamjenice, b) niječnu česticu *ne* i glagol, c) prijedlog i instrumental *mnom*, onda neutralni standardnojezični tip ne računa na pomicanje naglasaka u ostalim kategorijama. Njih bi trebalo usmjeriti prema izričajima psihološkog karaktera, vezanim sintagmama, frazama te pjesničkim, glumačkim i prevodilačkim ritmičko-stilističkim potrebama. Osim što bi to govoru dalo lakoću i gipkost, na standardnojezičnoj razini bi to uvelike raščistilo veliki dio naglasnih teškoća vezanih uz tu kategoriju. (Delaš 2003:23–30)

Tablica 6. *Neprenošenje naglasaka na proklitiku*

Sveučilišni nastavnici	Neprenošenje naglasaka na proklitiku	Broj
Fonetike	do krāja, do tād, iz cèntra, kod nās, mǎlo po mǎlo, na gòdinu, na mōru, na srěcu, na tō, ne dōbijete, ne pǎdam, o nāma, o tòm, o tōme, od kùće, od njīh, od tōgā, oko sěbe, pod tīm, pred sōbom, preko njěga, sa sōbom, u nǎtrag, u nēkom, u něšto, u njīma, u tō, u tòm, za njěga, za sěbe, za vǎn, za vās	32
Kroatistike	do tēbe, do tōga, iz tōga, iza sěbe, kod tōga, na njû, na vėčer, ne brānim, ne ĩgra, ne mārīš, ne mīslim, ne pōštujete, ne sjēdam, ne trǎje, ne vjěruje, ne znāci, o sěbi, o tīm, o tòm, o tōme, o tōmu, od njīh, od tōga, po mēni, pred sōbom, u sěbi, u tòm, za njīh, za njû, za sěbe, zbog tīh	31

Iako svjesni da se silazni naglasici još češće javljaju u naglasnim cjelinama većim od riječi (*na mājku, po vòdu*), autori HJS-a ih ne propisuju jer bi uvođenje silaznih naglasaka u nepočetne slogove ugrozilo naglasni sustav u cjelini. Vukušić i suradnici govore o oslabljenom i neoslabljenom prenošenju naglasaka. U suvremenom se naglašivanju očituje tendencija rjeđeg prenošenja naglasaka na prednaglasnicu, pogotovo ako je riječ duža. S druge strane, prenošenje naglasaka s glagolskih oblika na prednaglasnicu je dosta stabilno. Detaljnije o prenošenju naglasaka na prednaglasnicu opisano je u pojedinim naglasnim jedinicama. VRHJ u naglasnoj jedinici označava samo naglasak natuknice i naglasne promjene u paradigmi. Nije navedeno kako se naglašavaju cjeline veće od leksičkih riječi.

U analiziranu se korpusu naglasak najčešće ne prenosi sa zamjenica (*kod nās, na tō, o nāma, o tōm, o tōme, od njīh, od tōga, oko sēbe, pod tīm, pred sōbom, preko njēga, sa sōbom, u někom, u něšto, u njīma, u tō, u tōm, za njēga, za sēbe, za vās, do tēbe, do tōga, iz tōga, iza sēbe, kod tōga, na njū, o sēbi, o tīm, po mēni, u sēbi, za njīh, za njū, zbog tīh*). Ukupno 40 puta. Naglasak se ne prenosi ni sa imenica, ukupno 7 puta (*do krāja, iz cēntra, na gōdinu, na mōru, na srēcu, od kūće, na vēc̃er*). Neprenošenje naglasaka s priloga uočeno je samo kod fonetičara (*do tād, mǎlo po mǎlo, u nǎtrag, za vān*). Neprenošenje naglasaka s glagola na niječnu česticu *ne* javlja se 11 puta, 2 kod fonetičara, 9 u kroatista. Riječ je o primjerima: *ne dōbijete, ne pǎdam, ne brānim, ne ĩgra, ne mārīš, ne mīslim, ne pōštujete, ne sjēdam, ne trǎje, ne vjēruje, ne znāči*.

3.4.3. Kraćenje dugih naglasaka

Prozodijska obilježja naglasaka jesu silina, ton i trajanje. Oni se međusobno razlikuju po svojoj fonetskoj naravi. Kako je u ovom odlomku riječ o kraćenju dugih naglasaka, irelevantno je razlikovanje po trajanju. Ono se odnosi na razliku u dužini samoglasnika. Ovisno o tome je li u naglašenom slogu samoglasnik dug ili kratak, razlikuju se dugi ili kratki slogovi, a samim time i dugi i kratki naglasici. Jedinica za mjerenje dužine izgovora zove se mora pa se tako izgovor kratkog samoglasnika predodčuje jednom morom, a izgovor dugog dvjema morama koje odgovaraju dvama kratkim samoglasnicima. Tako se može zaključiti da trajanju jednog dugog samoglasnika odgovara trajanje dvaju kratkih samoglasnika. Zanimljivo je da se svim prozodijskim obilježjima, pa tako i trajanju samoglasnika, može utvrditi brojčana vrijednost. Međutim, budući da je govor individualna sposobnost pojedinca i da nerijetko ovisi o priopćajnim okolnostima, treba napomenuti da se utvrđena brojčana

vrijednost smatra relativnom. Stoga se kao mjerilo neutralnog izgovora smatra podjednak odnos između kratkih i dugih slogova (Barić i sur. 2005:67–68).

Ranije spomenuta akustička istraživanja trajanja naglasaka donose preciznije brojke koje dokazuju da dugi naglasci ne traju dvostruko duže od kratkih kao što se da naslutiti u *Hrvatskoj gramatici*.¹⁵ No, kako se ovaj rad ne bavi poželjnosti određenih naglasaka, nego odstupanjima od norme, u tablicama u nastavku bit će analizirana kraćenja dugih naglasaka

Tablica 7. *Kraćenje dugosilaznih naglasaka*

Sveučilišni nastavnici	Kraćenje dugosilaznih naglasaka	Broj
Fonetike	bivši, bit, cijela, crkvu, čujno, dode, duga (G jd.), javnoga, javnom, južnom, južnu, ljudi (N mn.), mir, pravog, siva, smislu, stranim, stup, stvari (N mn.), školu, špilja (G mn), taj, tih, tvrdi, van, važne, voini, zapadu, zimi, zlatna, znači	31
Kroatistike	često, dode, dodu, jave se, kaže, kažem, klincima, krug, (dva) lika, (dva) lista, lijepe, nagradu, najbolje, nema, niz, piše, pišeš, pitam, rasprava, rječnika, rub, rubna, ruke, sjajni, sjajan, sluh, smislu, smislu, stalno, stranim, svijest, školama, taj, teške, teško, tip	36

Tablica 8. *Kraćenje dugouzlaznih naglasaka*

Sveučilišni nastavnici	Kraćenje dugouzlaznih naglasaka	Broj
Fonetike	aktivnosti, argumentiranjem, biblioteka, bjelanjke, dodjam, društvo, dvadeset, dvadeset, gradu, istraživala, koka, kremom, komuniciraju, kule, kulture, kulturu, kupaju, kupit', linija, liniju, ljubav, metodom, minutu, mogućnosti, moraju, morala, način, naknadno, namjerno, naravno,	84

¹⁵ Poglavlje o izgovoru naglasaka, str. 18–19.

	naseljāvaju, naseljāvali, nāziv, nāzīvlja, nēma, nīje, nīsū, očūvale, odlūčili, otkrića, otrpīlike, pītānjā, pītānju, pokāzalo, pokrēnuo, popunjāvājū, pōstojē, pōstojī, poteškōća (G mn.), prēdsjednīka (G jd), pīroda, pīkaz, pīliku, pīmjer, pīrodnom, priskřbilo, pīstōjno, pīstōjnu, rāditi, rāzličite, razmīšljati, razvījala, Rīmļjana, rūkom, skīdat', spašāvanjem, sprēmila, stabilizācijski, stabīlnost, strūja, sūstav, sūstavu, trāžiti, tvrdnje, ūvjeti, usmjerāvati, ūzōrci, užīvali, vřsta, zakljūčiti, zāstupnikā, zāštītніка (G jd.), znāte, žīvimo	
Kroatistike	bāka, banalizīrati, bīlo, bīrati, čakavskōm, dogāđalo, dōjmom, drūštva, Eurōpi, idēja, krēnuti, kultūrom, lektīra, literatūrom, ljūbav, ljūbavi, ljūdima, mōrala, motivīrali, napīsala, nāslovima, nēma, nīje, nīsam, nīsmo, očekīvanja, odgovōrnost, odlūčio, omogućilo, opāsnost, ostvārio, otvārali, pīsala, pīsanje, pītali, pītanje, pojedīnosti, pokāzati, pōsebnost, pōstojala, pōstojati, pōstojē, pōstoji, potrūdili, prēdmetnā, prēthodnīci, pīrodnost, promātraju, prōstor, (često) pūta, pūtove, rāzličītīm, rāzlozi, sāvez, sjājan, smētalost, strāncima, strāne (imen.), studīrala, svīđala, svijētu, tēžak, trenūcima, trenūtku, tīpnja, tumāčenje, unaprijēđenju, ustaljīvānja, zadātak, zāključke, zākone, zāsebnost, zvūči	73

U *Tablici 7.* navedeni su primjeri kraćenja dugosilaznih naglasaka. To je kraćenje češće u korist kratkosilaznog naglasaka. Kratkouzlaznim su skraćena samo tri dugosilazna naglasaka (*znāči, rjēčnika, smīslu*). Najčešće se krate naglasci u imenicama (*bīt, crkvu, dūga, smīslu*) i pridjevima (*jūžnōm, vāžne, sjājan, tēške*), zatim glagolima i glagolskim oblicima (*bīvšī, tvrdē, nēma*), a rjeđe u prilogima (*čēsto, stālno*) i zamjenicama (*tāj, tīh*).

U *Tablici 8.* navedeni su primjeri kraćenja dugouzlaznih naglasaka. Prema analiziranom korpusu puno se češće krata dugouzlazni naglasci (84 naprama 32 kod fonetičara i 74 naprama 36 kod kroatista). Budući da se neke riječi ponavljaju u istom obliku više puta, na primjer *pòstoji* čak pet puta, a u *Tablici 9.* je navedena samo jednom, ove brojke nisu od velike važnosti. Slično kao i s kraćenjem dugosilaznih, i kod dugouzlaznih se krati više u korist kratkosilaznog, dok se u korist kratkouzlaznog krati u pet riječi (*ùvjeti*, *kultùrom*, *literatùrom*, *pokàzati*, *pòstojē*). Krata se sve vrste riječi.

3.4.4. Kraćenje zanaglasnih dužina

Dok se naglašeni slogovi međusobno razlikuju silinom, tonom i trajanjem, nenaglašeni se razlikuju samo prema trajanju. Mogu biti dugi i kratki uz pravilo da se kratki mogu nalaziti na bilo kojem mjestu u riječi, a dugi samo nakon naglasaka. Nenaglašena dužina ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi. Dolazi u slogu nakon naglašenog i smatra se jednom od naglasnih jedinica hrvatskoga standardnog jezika (Barić i sur. 2005:69).

Nekoliko je uloga zanaglasne dužine. Prva i najvažnija jest ona prozodijska koja proizlazi iz same njezine naravi, a predstavlja jedno od bitnih svojstava hrvatskog standarda utemeljenoga na novoštokavskoj naglasnoj normi. Druga je uloga razlikovna. Kada imaju razlikovnu ulogu, zanaglasne dužine uzrokuju promjenu osnovnog značenja riječi, na primjer *pòdići* (od *pòdignuti*) – *pòdīći* (od *podilaziti*) kao i promjenu njihova gramatičkog značenja *slikē* (G jd.) – *slike* (N mn.). Dalo bi se zaključiti da pogrešnim izgovaranjem zanaglasne dužine može doći do promjene u značenju i smislu poruke, ali do zabune uglavnom ne dolazi jer se iz konteksta razumije točno značenje iskaza. Osim toga, premalen je broj riječi koji se razlikuju samo prisutnošću ili odsutnošću zanaglasne dužine. Treba još spomenuti i paralingvističku ulogu koja se očituje u tome da se pojedinca u čijem govoru postoje zanaglasne dužine neće okarakterizirati kao kajkavca jer se u kajkavskim govorima dužina ne ostvaruje (Barić i sur. 2005:73; Pletikos 2008:12; Vrban Zrinski i Varošaneć-Škarić 2004:94).

Zanaglasna dužina može pripadati osnovi riječi, obličnim nastavcima ili tvorbenim nastavcima. Kada pripada osnovi riječi, ostvaruje se u riječima određenih naglasnih tipova, ispred suglasničkog skupa koji počinje sonantom, a iza kojeg ne slijedi dugi slog, te u izgovornoj cjelini na mjestu pomaknutog dugog naglasaka na proklitiku. Dugi se oblični nastavci pojavljuju u pojedinim padežima imenica, u određenom vidu pridjeva, komparativu i

superlativu, pojedinim padežima neodređenog vida pridjeva i u pojedinim glagolskim oblicima. Dugi tvorbeni nastavci mogu biti imenički, pridjevski i priložni (Barić i sur. 2005:70). Prema tom su kriteriju pripadnosti razvrstana uočena odstupanja u analiziranom korpusu.

Škarić (2006:121) u ispitivanju poželjnosti zanaglasne dužine uočava da suvremeni kompetentni hrvatski govornici¹⁶ zamjećuju i znaju u kojim je riječima kakva zanaglasna kvantiteta prema normi, ali istovremeno riječi u kojima je dugi zanaglasni slog skraćeni ocjenjuju puno bolje od onih u kojima je ispravni kratki zanaglasni slog produljen. Tako je utvrđeno da je ispravna zanaglasna duljina prihvatljiva u općem hrvatskom, ali je manje poželjna nego ispravna zanaglasna kraćina. Čak je poželjnija neispravna kraćina nastala kraćenjem ispravne zanaglasne duljine. U drugom istraživanju provedenom na 55 studenata druge i treće godine fonetike pokazalo je da prezentsku zanaglasnu duljinu ispitanici povezuju s višim obrazovanjem, ali standardološka želja i čestoća uporabe ukazuju na potpunu ravnodušnost. Taj podatak ne pokazuje da ispitanici fonetičari ne čuju razliku kvantitete nego da im ta razlika nije važna (Škarić 2006:133).

Tablica 9. *Kraćenje zanaglasnih dužina u osnovi riječi*

Sveučilišni nastavnici	Kraćenje zanaglasnih dužina u osnovi riječi	Broj
Fonetike	izbornīm, kǎpaljku, nǎranča, nǎzivlja, pǎložaju, pǎvezani, prǐdonijeti, prǐstojnu	-
Kroatistike	dǒgađa, dǒvršen, ǎngleskǒm, frǎncuskǒm, hřvatsko, ǒdraslih, ǒdređenog, pǎvezan, prǒpisanǒ	-

¹⁶ 88 studenata fonetike, 22 studenta kroatistike, 32 studenta novinarstva, 11 studenata glume te 5 diplomiranih fonetičara zaposlenih u Službi za jezik i govor na HTV-u (Škarić 2006:112).

Tablica 10. *Kraćenje zanaglasnih dužina u tvorbenim nastavcima*

Sveučilišni nastavnici	Kraćenje zanaglasnih dužina u tvorbenim nastavcima	Broj
Fonetike	angäžman, civilizîranosti, elästičnost, fonëtičarka, ispitänik, îstraženosti, kâpaljku, komunicîranju, mogućnosti, nedorëčenost, pövjesničara, spašävanjem, stabîlnost, zästupnikā, zäštitnika	-
Kroatistike	čîtanja, čîtanje, îzbornik, korëktnost, öbrazovanja, odgovörnost, opäsnost, pojedînosti, sùdionika, tûmač	-

Tablica 11. *Kraćenje zanaglasnih dužina u obličnim nastavcima*

Sveučilišni nastavnici	Kraćenje zanaglasnih dužina u obličnim nastavcima	Broj
Fonetike	G jd. düga, käve, komunikäcije, kultüre, präšine, šköle G mn. potešköća, špilja, učitelja I jd. krëmom, metödom, rûkom prid. dänasnje, döbre, dvödnevni, glävni, jävnoga, lîsnatom, matemäticke, ötvorenih, političkim, trödnevni, vödenim, znänstvenim, žëljeznom prez. prëdaje, pütuje, räzdvojimo	-
Kroatistike	G jd. reäkcije, G mn. dijalëkata, mägaraca I jd. analîzom, enërgijom, politikom, vještînom prid.eufônijskoj, ëuropski, döbrih, ljüdske, ständardnom prez. bûni, citîram, čîtam, dögađa, nästaje, ödnose, optüžuje, prepöznaje, upöznajemo, üzima pril.sadašnji zahväljujući	-

Tablice s kraćanjem zanaglasnih dužina ne navode sve primjere kraćenja jer ih, s jedne strane, nije sve lako zamijetiti, a s druge strane, jer je njihov broj impozantan. Navedeni su

primjeri koji se već ranije spominju u nekoj kategoriji pogrešaka, a u kojih je uočeno i da imaju skraćenu zanaglasnu dužinu. *Tablica 9.* prikazuje kraćenje zanaglasnih dužina u osnovi riječi. Takvih je kraćenja najmanje. *Tablica 10.* prikazuje kraćenje zanaglasnih dužina u tvorbenim nastavcima i takvih je kraćenja nešto više, dok *Tablica 11.* donosi prikaz kraćenja zanaglasnih dužina u obličnim nastavcima i takvo je kraćenje najbrojnije.

3.4.5. Neutralizacija kratkih naglasaka

Naglasci se u hrvatskom standardnom jeziku razlikuju prema akustičkim obilježjima trajanja i tona. Kombinacijom tih dvaju obilježja dobivamo četiri standardna naglasaka: kratkosilazni, kratkouzlazni, dugosilazni i dugouzlazni. Neke od navedenih akustičkih obilježja čuvaju se više ili manje. I dok su mjesto naglasaka i opreka po duljini relativno stabilne akustičke kategorije, njegov je ton najnestabilnija komponenta akustičke realizacije. Dva su razloga tome – mala razlikovna funkcija i preklapanje s intonacijskim oblikom cjelokupnog izričaja (Bakran 1996:249). Slično dodaje i Škarić (1991:319) tvrdeći da se prozodijske osobine slogova u riječi potpunije ostvaruju samo u riječi koja nosi intonacijsku jezgru, dok se u drugim riječima te osobine manje, više ili potpuno neutraliziraju. Zbog svog su trajanja prvi na udaru neutralizacije upravo dva kratka naglasaka, kratkosilazni i kratkouzlazni.

Istraživanje o neutralizaciji dvaju spomenutih naglasaka 2001. provode Varošanec-Škarić i Škavić na Odjeku za fonetiku. Oslanjajući se na prethodna vlastita i tuđa istraživanja, autorice donose nekoliko zaključaka. Oblici s kratkosilaznim naglaskom procijenjeni su poželjnijima. Prepoznavanje kratkosilaznoga i kratkouzlaznoga iznosi 72%, a zanimljivo je da su kajkavci nešto bolje prepoznavali ispitivane naglaske jer su im zamjetniji oblici koji nisu u njihovom organskom idiomu, dok su štokavci slabije prepoznavali zbog nedovoljnog odmaka od naglasnih kategorija. Ispitanici ukupno znatno bolje prepoznaju kratkouzlazni naglasak. Budući da svi podaci govore u prilog tvrdnji da je aktivna neutralizacija kratkosilaznoga i kratkouzlaznoga u hrvatskom prihvaćenom izgovoru, autorice procjenjuju da oko tri četvrtine govornika hrvatskoga jezika ima tročlani prozodijski sustav.

Škarić (2006:117–118) se bavio i ispitivanjem stupnja prihvatljivosti i neprihvatljivosti normativno ispravnog i neispravnog naglašivanja dvosložnih riječi. Tako je istraživanje iznjedrilo pet prihvatljivih i jedanaest neprihvatljivih naglasnih mogućnosti. Pet

prihvatljivih naglasnih mogućnosti u općem hrvatskome jest naglašivanje jednim od četiriju klasičnih naglasaka i peta mogućnost – da se umjesto kratkouzlaznog govori kratkosilazni. Dakle, zamjena kratkouzlaznog kratkosilaznim smatra se prihvatljivom, a obrnuta situacija, zamjena kratkosilaznog kratkouzlaznim, vrlo neprihvatljivom. Na temelju toga, napominje Škarić, ne treba zaključivati da se kratkouzlazni ne cijeni. Dapače, u riječima gdje mu je mjesto, kratkouzlazni ima svoju cijenu.

Na sociofonetska istraživanja o neutralizaciji kratkih naglasaka osvrće se Kapović (2010) tvrdeći da su ista krajnje nepouzdana. Pri takvim istraživanjima valja biti realan i znati da većini ljudi, pa i studentima fonetike, sitne razlike u naglascima nisu pretjerano bitne. Teško na je na takvu temu zasnivati neke velike teorije. Izbacivanje kratkouzlaznog naglasaka Kapović smatra smiješnim jer, uz to što se govori u dva od četiri najveća hrvatska grada – Splitu i Osijeku, isti je ondje i vrlo stabilan. Osim što urbana tronaglasna akcentuacija ne postoji, takvim se pojednostavljivanjem naglasnog sustava ne bi dobilo ništa. Spomenute su neutralizacije zapravo naglasna kolebanja i varijante koje jednostavno postoje u hrvatskom jeziku.

Tablica 12. *Zamjena kratkouzlaznog naglasaka kratkosilaznim*

Sveučilišni nastavnici	Neutralizacija KU u KS	Broj
Fonetike	bògato, bròdovi, čòvjek, dābrove, dānas, dānašnje, dōbila, dōbili, dōbiti, dōbra, dōbre, dōlaska, dōlaze, dōlazi, dōpūštā, dōsljedno, dvōdnevni, glāvna, glāvni, gōtičkom, gōtika, gōtovo, grādevine, grānica, gūbē (pz.), hlādnije, hōstija, ĩduća, ĩmala, ĩmamo, ĩmati, ĩzbornīm, ĩzložba, ĩzreknete, ĩzvor, jēdna, jēdnōm, jēzika, kākav, kāko, kāpaljku, kāsnije, kāve, kōliko, lāike, līsnaom, lōgično, lōšijī, lōvio, lǵudske, māramice, mīnistar, mōje, mōžda, nākon, nāmeću, nāpadaju, nāpravio, nāpraviti, nāranča, nāstala, nāstaviti, nāšao, nāučite, nāušnicama, nēbrojene, nēdjelja,	164

	<p>nəsmetano, nəsetne, nəstalo, nəstao, nəvješti, njəgove, ɵdbija, ɵdbila, ɵdlaze, ɵdnosi, ɵdsjeku, ɵni, ɵpstali, ɵrűde, ɵsjeća, ɵsmislio, ɵsobno, ɵstaju, ɵtvorenih, ɵtvorenɵst, pűlaća, plɵdovi, pɵćinje, pɵgledajte, pɵgreškama, pɵpiti, pɵstanu, pɵstati, pɵstižemo, prűktično, prűšine, prűćicama, prűdaje (pz.), prűstala, prűstali, prűzimenima, prűdajemo, prűpadnost, prűsustvovati, prűbijamo, prűmidžbene, prűvesti, prűvodimo, prűva, pűtuje, rűzdvojimo, rűzina, rűzmislite, rűzmisliti, rűzvio, rűkao, rűkla, rűdio, rűkama , sűda, sűgnűl, slűvenskűm, stűlica, stűdent, sűdjelovala, sűdjelovati, svűćani, tűhnićke, tűkovine, tűkstove, tűmelj, tűliko, tűpovi, trűdnevni, űći, űćitelja, űćitelji, űćiti, űnutar, űspjeh, űspjeli, űvjerit', űvode (pz.), vűde, vűdite (pz.), vűsoke, vlűstitu, vűdenim, vűzilima, vűzilo, vűrtovi, zbűjeni, zűmlja, zűmljanih, zűdinama, znűnstvenim, žűle, žűlite, žűljeznom, žűvot</p>	
Kroatistike	<p>bűhato, bűrem, Bűblija, bűlježnice, bűni (pz.), bűntɵvnűk, ćűsa, ćűga, ćűrevima, ćűsta, ćűta, ćűtaju, ćűtam, ćűtanje, ćűtanja, ćűtati, ćűtatelj, ćűtatelj, dűnas, dűbila, dűbra, dűbrih, dűbro, dűdati, dűgađa, dűlazaka, dűlaze, dűpuniti, dűšao, dűšla, dűvrűšen, drűkćija, drűštveno, dűřava (G mn.), dűřavi, ɵngleskɵm, ɵuropski, frűncuskɵm, gűtovo, gűzbe, Hűrcegovini, hűrvatsko, igrive, imala, iműmo, iskon, ispravlűaju, isticati, istrynog,</p>	217

	<p> išlo, izbor, izbora, izbornik, izvora, jačaju, jedan, jedni, jëzicima, jëzičnih, jëzik, jëzika, jëzikom, jëziku, kàkav, kàko, kàkva, kàsnije, kòngrese, kòntekst, kòpita, kràjevima, kràjine, krèvetu, krìtika, krìtike, krìtiku, krìtici, kršio, lèksik, lògično, ljùdske, màgaraca, mògu (1.1.jd.), mòja, mòžda, nàstaje, nàstala, nàšao, nàtjecānju, nàveo, nèpce, nèsvršenī, nèvolje, nørveškī, njègovih, njègovom, òblikovala, òbrednīk, òčevi, òčito, òdnos, òdnose (pz.), òdnosi (im.), òdnosu, òdraslih, òdređenog, òdvesti, òni, òpise, òstali, òstani (imp!), òtišao, òtpora, pàhulja (N jd.), pòčinje, pòetsku, pòkušao, pòpraviti, pòsao, pòslovica, pòslu, pòstali, pòstavljaju, pòstići, pòthodnīk, pòtpuna, pòtpuno, pòvela, pòvezan, pòvratak, pòvratnih, pòznaju, prèdstava, prèdstave, prèstaje, prèvelik, prījašnja, prīkladno, prīpada, prīpadnice, prīstati, prīznati, pròfesòr, pròfessori, pròklinje, pròpisanò, pròšli, pròvjereno, prīvā, pūna, rànije, ràspravljali, ràtovima, ràzina, rècimo, rèkla, rèkli, ìstoka, čini se, činilo se, sklòpio, skùpova, skùpove, slòjeve, sljèdēcī, stājališta, stādarde, stāandardnī, stāandardnom, stīhovi, strānici, sùdjelovati, sùsret, svèga, svòje, svòjim, svřstati, svùda, škòlskoj, tàblični, tàko, tèhnike, tèkstova, třbuhu, tùmač, ùčiti, ùlazila, ùlaznica, ùpit, ùspjela, ùspjelo, ùšla, ùšli, ùtječe, ùtvārām, ùzet', ùzima, ùzimaju, vāni, vèlike, vīdi (pz.), vīdljive, vīdljivo, vlādavina, vlāstita, </p>	
--	--	--

	vlāstitih, vlāstitom, , vlāstitu, vōditi, vōljela, zādnje, zānimā, zāto, zlōčincima, znānstveno	
--	---	--

Tablica 13. *Zamjena kratkouzlaznog naglasaka kratkosilaznim na nepočetnim slogovima*

Sveučilišni nastavnici	KU u KS na nepočetnim slogovima	Broj
Fonetike	dijāloga, disciplīna, fotogrāfiju, gustōće, iskōrištena, istrāžuje, izgōvoren, izgūbit ćemo, izvāna, jeftīnijom, konferēncija, konferēncijom, korēkciju, matemātičke, mirōvine, nasēliti, održava, osjētilo (imen.), osvōjiti, ovākva, pitorēskno, podūdara, politīčari, prepōznajete, prevōditi, priskōčiti, procēsije, proksēmīčke, pronālazi, protřcati, razūmjeli, recēsije, rečēnice, retōrika, romanīstiku, sirōmašan, temēljiti, tendēncija, većina , zadovoljstvo, zaljubljenica, zanimljiva, zanimljivo, živōtinjske	46
Kroatistike	dozōvē, drugačijem, enērgije, funkciōnira, govōriti, irōnično, izābrati, izgūbio, jasnōća, kultūru, metāfore, neopīsivo, optūžuje, ostvāruje, osvōjiti, otvōrimo, ovāko, ovākvīh, podērat', polēmika, politīčke, potvrđuju, poūčiti, povjerēnstvima, prepīsuju, prepōznaje, problemātična, propītkuju, razūmijem, razūmijete, razūmiju, razvījen, redōvito, reflēksiju, slobōda, učiniti, uglāvnom, ukljūčuje, upōznajemo, uspāničili, uvjērljiv, večēras, vještīnom, vještīnu, zahvāljujući, zanimljivo, zasvjēdočeno	47

Tablica 14. *Zamjena kratkosilaznog naglasaka kratkouzlaznim*

Sveučilišni nastavnici	KS u KU	Broj pogrešaka
Fonetike	djèlu, pùno	2
Kroatistike	àktivno, činjenica, imenom, òdlike, pòtrebe	5

U *Tablicama 12. i 13.* zabilježene su riječi u kojima se umjesto kratkouzlaznog ostvaruje kratkosilazni naglasak – na početnom slogu (*Tablica 12.*) i na unutarnjem slogu (*Tablica 13.*) *Tablica 14.* prikazuje riječi u kojima je umjesto kratkosilaznog ostvaren kratkouzlazni naglasak. U standardu na početnom slogu može ostvariti bilo koji od tih dvaju naglasaka. Sami priručnici ponekad različito bilježe naglasak takvih riječi, međutim u velikoj se većini radi o propisanom kratkouzlaznom naglasku. S druge strane, silazni su naglasci u standardnome jeziku zabranjeni na središnjem slogu riječi. Uvidom u analizirani korpus može se zaključiti da je puno češća zamjena kratkouzlaznog naglasaka kratkosilaznim: kratkouzlazni je ostvaren u 7, a kratkosilazni u čak 381 riječi.

3.4.6. Ostale pogreške

Ranije opisani tipovi ortoepskih odstupanja najčešći su u govoru sveučilišnih nastavnika i kao takvi se javljaju i u dosadašnjim sličnim istraživanjima.¹⁷ Budući da su u ovom korpusu uočene i pogreške koje nije moguće svrstati ni u jedno od prethodnih kategorija, u ovom će odlomku biti riječi o njima. To su redom: čelni naglasak, promjena vrste naglasaka, promjena mjesta naglasaka te promjena vrste i mjesta naglasaka.

¹⁷ Runjić-Stoilova, A. – Bartulović, I. (2010) Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*. Br. 2, str. 153–168; Ilinović, A. (2015) *Ortoepska odstupanja radijskih voditelja*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Tablica 15. Čelni naglasak

Sveučilišni nastavnici	Čelni naglasak	Broj pogrešaka
Fonetike	îseljenika, pòprilično, prîdonijeti	3
Kroatistike	âteisti, ðiferencijâcije, ðiplomatskî, drâmatuřsku, îstodobno, kôječemu, mêđuljudskih, mônoloji, nêraskidivo, ôbrazovanja, prôvedeno, sôtona, stârinski, sùdionika, ùglavnom, vêrsificirati	16

Iz analizirana se korpusa vidi da postoji tendencija pomicanja naglasaka ulijevo na početak riječi i to češće kod kroatista nego kod fonetičara. Naglasak se pomiče u pridjevima (*ðiplomatski, drâmatuřsku, mêđuljudskih, prêvelik, stârinski*), imenicama (*âteisti, ðiferencijâcije, îseljenika, mônoloji, ôbrazovanja, sôtona, sùdionika*), glagolima (*prîdonijeti, prôvedeno, vêrsificirati*), prilogima (*îstodobno, pòprilično, nêraskidivo*), zamjenici (*kôječemu*) i čestici (*ùglavnom*). Priručnici se slažu oko naglasaka u riječima *atèist, ðiferencijâcija, diplòmatskî, dramàtuřsku, iseljènik, koječemu, monòlozi, neraskidivo, pridònijèti, provèdeno, sotòna, verificirati*. Riječ *istodobno* NHKJ i HJS označavaju *îstodobno* i *istòdobno*, dok VRHJ ima samo *istòdobno*. *Međuljudski* je u NHKJ-u označena *mêđuljudski*, u VRHJ-u *međuljùdski*, a u HJS-u ta riječ nije navedena, ali se prema *mêđugradski* i *međugradski* daje zaključiti da se tako naglašava i *međuljudski*. NHKJ i HJS naglašavaju *ôbrazovanje*, a VRHJ *obrazovânje*. Riječ *starinski* u HJS-u nije navedena, VRHJ ju naglašava *starînskî*, a NHKJ *stârinskî* i *starînskî*. *Sudiônîk* se javlja u NHKJ-u i VRHJ-u, dok je u HJS-u na drugom mjestu naveden i oblik s kratkosilaznim *sùdionîk*. I na kraju, riječ *uglavnom* VRHJ naglašava *uglâvnôm*, NHKJ *uglâvnôm* i *ùglavnom*, a HJS ju ne navodi.

Tablica 16. Promjena vrste naglasaka

Sveučilišni nastavnici	Promjena vrste naglasaka	Broj
Fonetike	dijèlu, krîzi, rijêčima, (tri) krâlja	4
Kroatistike	kompetêncija, lîce, nákon, prôbati	4

U Tablici 16. zabilježene su riječi koje su zadržale mjesto naglasaka, ali je najčešće promijenjen ton (*krízi, rijêčima, krâlja, lîce, prôbati*) ili trajanje (*kompeténcija, nákon*) ili ton i trajanje (*dijèlu*). Broj pogrešaka je isti i kod fonetičara i kod kroatista.

Tablica 17. *Promjena mjesta naglasaka*

Sveučilišni nastavnici	Promjena mjesta naglasaka	Broj
Fonetike	kòliko, posébnōst, vladàvine	3
Kroatistike	autòrica, ìnačīcā, korìstiti, očúvanje, pròčitati, trècina, ùglavnom	7

Promjena mjesta naglasaka prikazana je u Tablici 17. Propisani je naglasak identičan ostvarenom, samo je promijenjeno mjesto ostvarenja naglasaka. Kroatisti u ovom tipu pogreške griješe nešto više.

Tablica 18. *Promjena mjesta i vrste naglasaka*

Sveučilišni nastavnici	Promjena mjesta i vrste naglasaka	Broj
Fonetike	sudjelovánjem, tradīcija, tradīciju	3
Kroatistike	bogâlju, neòbične, nèzakonito, obilježja, obliku, obvēzatni, pòprilično, poràzno, predstávljanja, pròcijēnīvši	10

Riječi kojima je u odnosu na propisanu normu izmijenjeno i mjesto i vrsta naglasaka zabilježene su u Tablici 18. Također kroatisti u ovoj kategoriji odstupanja griješe više u odnosu na fonetičare.

Uz visinski četveronaglasni sustav standardnog jezika u Hrvatskoj je proširen i udarni naglasni sustav. Njegova je specifičnost trajanje naglašenih slogova (jednonaglasni, dvonaglasni sustav) te mjesto naglasaka koje često odudara od mjesta naglasaka u standardnome jeziku. Kako je stvarno stanje hrvatskih govora takvo da ne postoji kontinuirani prijelaz od udarnog jednonaglasnog sustava, preko dvonaglasnog i tronaglasnog do visinskog četveronaglasnog, neobični naglasci i naglasna kolebanja nisu nimalo iznenađujući (Pletikos Olof i sur. 2015:294).

4. Vježbe za naglaske

Hrvatski se naglasak najčešće opisuje na način da se naglašeni slog odlikuje većom silinom, može biti dug ili kratak, te može imati silazan ili uzlazan ton. Zanaglasni slogovi mogu biti kratki i dugi, a prednaglasni samo kratki. Uzlazni mogu stajati na svakom slogu osim zadnjem, a silazni samo na prvom slogu riječi. Naglasna su obilježja relativna i mogu se utvrditi samo ako je jedinica koja ih nosi dio niza. Izvan cjeline naglasna obilježja gube smisao.

Istaknutost koju nazivamo naglaskom postiže se trima svojstvima – silinom, duljinom i visokim tonom. To znači da su naglašeni slogovi viši i duže traju od nenaglašenih, a izgovaraju se s jačom izdisajnom energijom. Navedena se prozodijska obilježja katkada nazivaju pozitivnim naglasnim postupcima. Silina predstavlja relativnu glasnoću kojom se izgovara neki slog. Ni u jednom jeziku svijeta nije određena kao apsolutna vrijednost jer se njezin položaj određuje međusobnim uspoređivanjem slogova u govornom lancu. Uz to, silina ovisi i o glasnoći govora – što je govor glasniji, silina je jača. Kada govorimo o duljini, uočavamo da samoglasnici u naglašenom slogu može biti dosta dulji od onih u ostalim slogovima. I za kraj, ton koji je poput siline relativna vrijednost. Njegova se vrijednost određuje u odnosu na vrijednost susjednih tonova što znači da visoki ton mora biti viši od susjednog niskog (Mandić 2007:81–82).

Budući da se standardni jezik stječe učenjem, naglasci se, kao dio standarda, također stječu učeći. Iz tog će se razloga u ovome poglavlju navesti vježbe koje bi mogle olakšati svladavanje četveronaglasnog sustava. Ako s druge strane imamo da umu da se standardni jezik prirodno razvija pa se zadana maksimalna norma nikada u potpunosti ne realizira, ove bi metodičke vježbe poslužile kao uzor kojemu treba težiti.

Na beznačenjskim i značenjskim samostalnim riječima, a potom i na povezanim rečenicama, osvijestit će se sva četiri hrvatska naglasaka i to kroz kategorije prozodijskih obilježja: tona, trajanja i mjesta. Za osmišljavanje metodičkih vježbi poslužila je knjiga *Srpsko-hrvatski jezik na pločama* autora Stjepana Ivšića i Miroslava Kravara.

Vježbe započinju utvrđivanjem naziva svih naglasaka. Oznake naglasaka potrebno je vidljivo zabilježiti, bilo na ploči ili u *PowerPoint* prezentaciji. Učenik mora svladati oznake za kratkosilazni (˘), dugosilazni (^), kratkouzlazni (`) i dugouzlazni (´) naglasak. Za svaki se naglasak mogu rabiti i pokreti rukom. Tako se uz kratkosilazni naglasak učeniku može reći

da rukom udari od stol što će simbolizirati jaki i brzi naglasak. Dugosilazni se može „nacrtati“ u zraku što će dodatno naglasiti njegovu sporost, tromost i silaznost. Kratkouzlazni se može vizualizirati pokretom ruke u obliku slova „V“ kako bi se naglasilo da je ton kratak, ali se „penje“. I na kraju, oznaka dugouzlaznog se također može „nacrtati“ u zraku kako bi se dočarao dugi uzlazni ton. Sve je te pokrete potrebno koristiti točno u trenucima izgovaranja sloga pod određenim naglaskom.

4.1. Ton

U riječima sa silaznim naglaskom ton pada, a s njime i jačina. Oba se silazna naglasaka osjećaju kao „jaki“. Silazni se naglasak više ili manje podudara s naglaskom svih svjetskih jezika koji su u osnovi ravni, a izgovara se svuda na štokavskom području. Štoviše, i neštokavci ga, bio dug ili kratak, dobro govore.

Vježba 1. Silazni naglasak na jednosložnim beznačenjskim riječima

Kratkosilazni naglasak	Dugosilazni naglasak
băb (păp)	bâb (pâp)
bîb (pîp)	bîb (pîp)
běb (pěp)	bêb (pêp)
bûb (pûp)	bûb (pûp)
bôb (pôp)	bôb (pôp)

Vježba 2. Silazni naglasak na jednosložnim značenjskim riječima

Kratkosilazni naglasak	Dugosilazni naglasak
lăv	mrâv
mîš	zîd
čěp	rêp
tûš	stûp
növ	rôv

Vježba 3. Silazni naglasak na višesložnim beznačenjskim riječima

Kratkosilazni naglasak	Dugosilazni naglasak
băba (păpa)	bâba (pâpa)

bîbi (pîpi)	bîbi (pîpi)
bêbe (pêpe)	bêbe (pêpe)
bûbubu (pûpupu)	bûbubu (pûpupu)
bôbobo (pôpopo)	bôbobo (pôpopo)

Vježba 4. Silazni naglasak na višesložnim značenjskim riječima

Kratkosilazni naglasak	Dugosilazni naglasak
băra	zlâto
pîle	dîvno
sjěna	tênda
növine	kôlnîk
müčiti	krûžnî

Vježba 5. Silazni naglasak u rečenicama

- Mölim te da dôđěš răno.
- Splît je vėci nęgo Zădar.
- Măjstor mi cŕni čizme.
- Hödi âmo da vîdîš sŭnce.
- Svākā ptîca svôme jătu.

U riječima s uzlaznim naglaskom ton raste, dok mu jačina u početku raste, a pri kraju pada. Pad tona iza naglašenog sloga ne dolazi naglo, već se nastavlja na idući slog koji je više ili manje jednako visok kao i naglašeni. Uzlazni se naglasci, bili kratki ili dugi, osjećaju kao „slabi“. Takvi su naglasci rijetkost u svjetskim jezicima. Kada govorimo o hrvatskom jeziku, uzlazni su naglasci osobina novoštokavskih govora i standarda. Budući da ih nije lako izgovoriti, govornici ih često zamjenjuju silaznim varijantama. Zbog toga i ne treba čuditi što se kratkouzlazni naglasak najteže usvaja.

Vježba 6. Uzlazni naglasak na višesložnim beznačenjskim riječima

Kratkouzlazni naglasak	Dugouzlazni naglasak
bàba (pàpa)	bába (pápa)
bìbi (pìpi)	bíbi (pípi)
bebèbe (pepèpe)	bebébe (pepépe)
bubùbu (pupùpu)	bubúbu (pupúpu)
bobòbo (popòpo)	bobóbo (popópo)

Vježba 7. Uzlazni naglasak na višesložnim značenjskim riječima

Kratkouzlazni naglasak	Dugouzlazni naglasak
sàda	sáma
vòda	línija
sèliti	séka
dovòditi	prošétati
dubìna	kolíca

Vježba 8. Kratkouzlazni i dugouzlazni naglasak u rečenicama

- Na gráni sjedì šéva.
- Péro se vrátio u Sísak.
- Sèstra je bíla na sèlu.
- Činī se da će olúja.
- Máca prédě.

Silazni i uzlazni naglasak, odnosno ton, mogu imati ulogu fonema. Tako se upravo tonom mogu razlikovati različite riječi ili različiti oblici iste riječi.

Vježba 9. Silazni i uzlazni naglasci kao fonemi

Silazni naglasci	Uzlazni naglasci
Lûka	lúka
dûga	dúga
pàra	pàra
vèdro	vèdro
žûtīm	žútīm
sijêdīm	sijédīm

4.2. Duljina

Naglašeni se vokali prema svojoj duljini dijele na kratke i duge. Iako su istraživanja pokazala da dug vokal nije dvostruko duži od kratkoga, njegova je duljina u standardnom hrvatskom jeziku i dalje dovoljno zamjetna. Osim što vokali u naglašenim slogovima mogu biti dugi i kratki, isto je i s vokalima u nenaglašenim slogovima iza naglaska. Time se hrvatski jezik osjetno razlikuje od ostalih jezika.

Vježba 10. Kratki i dugi naglasci u riječima

Kratki naglasci	Dugi naglasci
răt	săt
zèt	pêt
sîr	mîr
növ	lôv
lùk	vûk
sêdam	glêdām
gòdina (N <i>jd</i>)	gòdīnā (G <i>mn</i>)

Vježba 11. Kratki i dugi naglasci u rečenicama

- a) Brôd stižē vřlo răno.

- b) U stánu nê mā vòdē.
- c) Dànas ĭdēm u Zágreb.
- d) S kîm si sĭnoć bĭo u kínu?
- e) U hládu sjèdē djèd i báka.

4.3. Mjesto

Kao vježbe za mjesto naglasaka mogu se koristiti sve prethodno navedene vježbe. Korisno bi bilo svaki naglasak izgovoriti na svim slogovima beznačenskim, a potom i značenskih riječi. Na taj bi se način osvijestilo mjesto naglasaka, odnosno slog koji je pod naglaskom. Pri usvajanju mjesta naglasaka potrebno je pridržavati se pravila o raspodjeli naglasaka. Jednosložne riječi u hrvatskome jeziku mogu imati samo silazne naglaske. Na prvom slogu višesložnih riječi mogu stajati sva četiri naglasaka. Na unutarnjim slogovima višesložnih riječi mogu stajati samo uzlazni naglasci, dok na posljednjem slogu u riječi nema naglasaka.

Savjetuje se da se prije svake vježbe govorniku jasno naglasi koji će se naglasak poučavati. Vjerojatno je da će u početku govorniku cijeli proces djelovati izvještačeno, glumljeno i umjetno, no važno je ostati dosljedan. Dobro usvojene naglaske puno je jednostavnije kasnije modificirati i reducirati ovisno o kontekstu, sugovornicima ili govornim situacijama.

5. Zaključak

Standardnog jezika nema bez propisane, eksplicitne norme koja obuhvaća sve jezične razine poput pravopisa, fonologije, morfonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse i leksikologije. Najproblematičnijom normom hrvatskog standardnog jezika smatra se ortoepska norma jer se odnosi na pravilan izgovor glasova, riječi, rečenica i teksta te na ispravan izgovor pisanoga jezika, dakle vezana je uz govor koji se smatra individualnim i konkretnim ostvarajem pojedinca. Važnost se propisane norme očituje u tome da, iako ne može spriječiti svakodnevno događanje promjena u jeziku, te promjene može kontrolirati tako da one ne utječu na jedinstvo i kontinuitet standardnog jezika. Zbog toga pravogovorna razina, kao i svaka druga jezična razina, ima svoja pravila prema kojima se njezine jedinice kombiniraju.

Normirane i kodificirane akcentuacije govornici bi se trebali pridržavati kada socijalna uloga u kojoj se nalaze to od njih i traži. No, da bi uopće savladali propisanu akcentuaciju, govornici joj moraju biti izloženi. Taj se proces odvija u obrazovnim institucijama. Pritom najvažniju ulogu u implementiranju standarda imaju oni koji se jezikom bave i od kojih cijeli proces kreće. Riječ je o sveučilišnim nastavnicima kroatistike i fonetike. Njihov se govor doživljava uzornim i poželjnim jer udovoljava, ili bi barem trebao udovoljavati, govornim i jezičnim normama. Međutim, uzorni govornici često ne govore u skladu s pravilima standardne akcentuacije. S jedne strane, može biti da je riječ o govornikovoju nemoći da u svojoj svijesti drži organski idiom odvojen od standardnoga, odnosno da potpuno prebacuju iz jednog koda u drugi. Takav zaključak proizlazi iz činjenice da standardni jezik nije nikome materinski i da se u njemu ne doživljavamo kao autohtoni govornici već kao znalci i poznavaoči. S druge strane, budući da su i kroatisti i fonetičari stručnjaci za jezik, moguće je da se problem odstupanja od propisanog izgovora krije u neusklađenim pravilima u različitim jezičnim priručnicima. Ako je udaljenost između kodificirane i uzusne norme velika, moglo bi se govoriti o neuređenim jezičnim mehanizmima koji ne funkcioniraju dobro.

Kako bi se utvrdilo koliki je raskorak između propisane norme i komunikacijske prakse, provedeno je istraživanje kojim su obuhvaćeni javni govori fonetičara i kroatista. Većinom je riječ o gostovanjima u emisijama HRT-a, UNIDU televizije i TVZ-a te javnim predavanjima o određenoj temi. Pokazalo se da postoji određena pravilnost i red u onome što se prepoznaje kao odstupanje od norme i uzrokovanje kaosa u verbalnoj interakciji. Na temelju preslušanoga korpusa analizirana su odstupanja koja se tiču silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima,

neprenošenja naglasaka na prednaglasnicu, kraćenja naglasaka i zanaglasnih dužina, neutralizacije kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka, te ostalih rjeđih pogrešaka.

Istraživanje je pokazalo da su najčešća ona ortoepska odstupanja koja se tiču silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi. Govoreći o leksičkim riječima, kategorije posuđenica, vlastitih imena, genitiva množine, složenica i glagolskih oblika odstupaju od pravila klasične akcentuacije i kao takve predstavljaju najveći problem u suvremenoj akcentuaciji. Kako u kategorijama posuđenica, vlastitih imena, složenica ili genitiva množine postoje naglasna kolebanja čak i u jezičnim priručnicima ne čudi činjenica da silazni naglasak postaje karakterističan i za domaće riječi. Govoreći o silaznim naglascima na nepočetnim slogovima govornih riječi, neprenošenje naglasaka na proklitiku vrlo je česta pojava. Priručnici su po tom pitanju precizirali da se naglasak prenosi uvijek u cjelinama koje čine prijedlog i enklitički dio zamjenice, prijedlog i instrumentalni oblik *mnom* te niječnica *ne* i glagolski oblik. Međutim, istraživanje je pokazalo da i kroatisti i fonetičari često ne prenose silazni naglasak s glagolskih oblika na niječnicu.

U govoru sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike prisutna je i tendencija kraćenja dugih naglasaka te redukcije zanaglasnih dužina. Budući da prozodijske jedinice imaju razlikovnu ulogu u jeziku, iz tog bi se razloga trebale izgovarati u skladu s normom. Prethodna su istraživanja pokazala da suvremeni govornici teže izjednačavanju dugih i kratkih naglasaka, a nerijetka su zapažanja da duljina naglasaka u klasičnom tipu zvuči dijalektalno i glumljeno. U ovom je istraživanju pokazano da se krute sve vrste riječi te da se dugouzlazni naglasci krute češće od dugosilaznih.

Zbog male razlikovne funkcije i preklapanja s intonacijskim oblikom cjelokupnog izričaja najnestabilnija komponenta akustičke realizacije naglasaka jest njegov ton. Uvidom u analizirani korpus potvrđuje se sve manja razlika između kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka, te češće ostvarivanje kratkosilaznog čak i na nepočetnim slogovima u riječima.

Rezultati istraživanja pokazuju da nema zamjetnih razlika između naglasnih odstupanja u kroatista i fonetičara. Obje skupine ostvaruju podjednaku količinu pogrešaka, a važno je napomenuti da su u spontanom govoru svakog analiziranog nastavnika uočena odstupanja. Rezultati ukazuju na nesklad između kodificiranih pravila i komunikacijske prakse. Određena sustavnost u tipovima pogrešaka doprinosi predvidivosti jezičnog ponašanja govornika i kao takva bi mogla imati i praktičnu vrijednost. Kako bi nesklad između propisane i uporabne

norme bio što manji, ortoepsku bi normu bilo dobro proširiti usustavljenim poretkom tipičnih pogrešaka jer one nisu ništa drugo nego odraz živoga jezika.

Istraživanje koje su provele Pletikos Olof, Vlašić Duić i Martinović (2015) među studentima nakon položenih kolegija u kojima se obrađuje hrvatski naglasni sustav pokazalo je da početni naglasni sustav ispitanika znatno utječe na produkciju naglasaka. Iz tog bi se razloga ovaj istraživački rad mogao proširiti testiranjem početnog naglasnog sustava svih ispitanika ili određivanjem istoga na temelju podataka o mjestu odrastanja i školovanja. Time bi se uvidjelo koliko je akcentuacija svakoga od analiziranih stručnjaka za jezik odraz njihova polazišnog idioma, a koliko rezultat učenja standardne akcentuacije. Ovo istraživanje još jednom potvrđuje da se maksimalna ortoepska norma standarda nikada ne realizira u apsolutnom opsegu. Standard ostaje nedostižan uzor kojemu treba težiti.

6. Sažetak

U recentnim se standardološkim jezikoslovnim istraživanjima najproblematičnijom normom hrvatskoga standardnog jezika smatra ortoepska norma koja se odnosi na pravilan izgovor glasova, riječi, rečenica i teksta te na ispravan izgovor pisanoga jezika. Kako bi uzornim govornicima hrvatskoga standardnog jezika trebali biti stručnjaci za hrvatsku ortoepsku normu, ponajprije sveučilišni nastavnici kroatistike i fonetike, u ovome se radu istražuju govorne značajke nastavnika kroatistike i fonetike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu s osobitim obzirom na odstupanja od hrvatske standardardnojezične ortoepske norme. Govorni korpus čine njihovi govori na stručnim skupovima, izlaganjima, radijskim ili televizijskim emisijama, a odstupanja su sistematizirana u nekoliko kategorija: silazni naglasci na nepočetnim slogovima, neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu, kraćenje naglasaka i zanaglasnih dužina, neutralizaciju kratkih naglasaka te ostale pogreške. Istraživanje pokazuje postoji li nesklad između propisanoga izgovora i govornoga ostvarenja u praksi čak i kod stručnjaka za hrvatski standardni jezik, a samim time i ortoepsku normu, izmiče li, i u kojoj mjeri, prozodija čvrstoj standardizaciji te može li se standardna akcentuacija naučiti.

Ključne riječi: ortoepija, pravogovorna norma, naglasak, odstupanja od ortoepske norme, govor sveučilišnih nastavnika kroatistike i fonetike

7. Summary

In the most recent standard language research the most problematic norm of Croatian standard language is the orthoepic norm that refers to the correct pronouncement of voices, words, sentences and texts and the correct pronunciation of the written language. This paper explores the spoken features of Croatian standards and language teachers at the Faculty of Philosophy of the University of Zagreb with special reference to deviations from Croatian standard and linguistic orthoepic norms. The study analyzed their speeches at professional conferences, exhibitions, radio or television shows and included several categories of deviations from the norm: placing falling accents on non-initial syllables, not shifting the stress to the proclitic, shortening long accents and post-stress length, neutralizing short accents and other errors. The research shows is there a mismatch between the prescribed pronunciation and the oral realization in practice, even in the case of Croatian standard language experts, can the prozody be firmly standardized and whether standard accentuation can be taught.

Key words: orthoepy, orthoepic norm, accent, deviations from the orthoepic norm, speech of professors of Croatian language and literature and phonetics

8. Literatura

- Anić, Vladimir (2003) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan (1990) *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*. Zagreb: Ante Pelivan i Danica Pelivan.
- Babić, Stjepan i sur. (1991) *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: HAZU i Nakladni zavod Globus.
- Bakran, Juraj (1996) *Zvučna slika hrvatskoga govora*. Zagreb: Ibis grafika.
- Barić, Eugenija i sur. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine.
- Barić, Eugenija i sur. (2005) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, Dalibor (1955) Akcentuacija tuđica na –or u hrvatskom jeziku. *Jezik*. Br. 3, str. 118–123.
- Brozović, Dalibor (1958) O normiranju književnih naglasaka. *Jezik*. Br. 6, str. 65–73.
- Brozović, Dalibor (1970) *Standardni jezik: teorija usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor (2005) *Prvo lice jednine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor (2006) *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, Dalibor (2008) Hrvatski štokavski dijalekti. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Br. 14, str. 3–12.
- De Saussure, Ferdinand (2000) *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: ArtTresor naklada i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Delaš, Helena (2003) Naglasak na proklitici. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Knj. 29, str. 21–31.
- Delaš, Helena (2013) *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Zagreb: Pergamena.
- Frančić, Anđela – Hudeček, Lana – Mihaljević, Milica (2005) *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Frančić, Anđela – Petrović, Bernardina (2013) *Hrvatski jezik i jezična kultura*. Zaprješić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti „Baltazar Adam Krčelić“.
- Ivas, Ivan (2003) Strana imena u hrvatskome standardnom izgovoru. *Suvremena lingvistika*. Br. 55–56, str. 1–35.

- Jelaska, Zrinka (2004) *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: glasovi, slogovi naglasci*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kapović, Mate (2004) Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Br. 30, str. 97-105.
- Kapović, Mate (2010) O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina*. Br. 6, str. 47–54.
- Martinović, Blaženka (2011) Naglasak genitiva množine. *Tabula*. Br. 9, str. 114–125.
- Martinović, Blaženka – Pudić, Jelena (2013) Naglasak pridjeva u govornoj praksi. *Tabula*. Br. 11, str. 149–158.
- Martinović, Blaženka (2014) *Na pútu do náglasnē nôrmē – oprímjereno ìmenicama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Mićanović, Krešimir (2006) *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Zagreb: Disput.
- Pletikos, Elenmari (2003) Akustički opis hrvatskih standardnih naglasaka. *Govor*. Br. 20, str. 321-345.
- Pletikos, Elenmari (2008) *Akustički opis hrvatske prozodije riječi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Pletikos Olof, Elenmari – Vlašić Duić, Jelena – Martinović, Blaženka (2015) Metode mjerenja naglasnih kompetencija. *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 24. do 26. travnja 2015. godine u Zadru*, str. 293–307.
- Runjić-Stoilova, Anita – Bartulović, Ivana (2010) Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*. Br. 2, str. 153–168.
- Samardžija, Marko (1999) *Norma i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Silić, Josip – Pranjković, Ivo (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, Ivo – Babić, Zrinka – Škavić, Đurđa – Varošaneć, Gordana (1987) Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi. *Govor*. Br. 4, str. 139–151.
- Škarić, Ivo – Škavić, Đurđa – Varošaneć-Škarić, Gordana (1996) Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik*. Br. 43, str. 129–138.

- Škarić, Ivo (2006) *Hrvatski govorili!*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, Ivo (2009) *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Škiljan, Dubravko (2000) *Javni jezik*. Zagreb: Antibarbarus.
- Težak, Stjepko – Babić, Stjepan (2004) *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tkalec, Gordana (2014) *Stilske osobitosti medijskoga jezika: medijski govor, pismo i vizualni jezik*. Koprivnica: Sveučilište Sjever.
- Varošanec-Škarić, Gordana – Škavić, Đurđa (2001) Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor*. Br. 18, str. 87–104.
- Vrban Zrinski, Karolina – Varošanec-Škarić, Gordana (2004) Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor*. Br. 21, str. 93–110.
- Vukušić, Stjepan (1984) *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Pula: Istarska naklada.
- Vukušić, Stjepan (1989) Naglasno normiranje. *Jezik*. Br. 37, str. 48–53.
- Vukušić, Stjepan (1995) Naglasne prilagodbe vlastitih imena. *Jezik*. Br. 42, str. 98–102.
- Vukušić, Stjepan – Zoričić, Ivan – Graselli-Vukušić, Marija (2007) *Naglasak u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Prilozi

Prilog 1. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima posuđenica

Fonetičari								
afirmîra (A. D.)	angăžman (G. K.)	argumentîranjem (G. K.)	arihtektûra (A. D.)	bakalâr (A. D.)	bontôn (G. V. Š.)	civilizîranosti (G. K.)	detâl (A. D.)	dijâloga (G. K.)
diktâtora (G. K.)	disciplîna (G. K.)	distîkciju (A. D.)	elâstîčnost (I. C.)	eminència (A. D.)	emôcije (G. K.)	eukalîptusa (A. D.)	fasâdu (A. D.)	fascinântno (A. D.)
fonètiçarke (I. C.)	fonètiku (I. C.)	formulâcija (G. V. Š.)	gradêlama (A. D.)	idèntičnu (I. C.)	identitêt (G. K.)	intervèncija (A. D.)	invèncija (G. K.)	investîcije (G. K.)
izolâcije (A. D.)	karizmâtika (G. K.)	kirûrga (A. D.)	kolônije (A. D.)	komunikâcije (G. K.)	konferèncijom (A. D.)	konflikte (G. K.)	konfûzija (A. D.)	korêkciju (I. C.)
kritêrije (A. D.)	kultûre (G. K.)	metôdiku (G. K.)	metôdom (I. C.)	militântni (A. D.)	modificîrali (A. D.)	momènt (A. D.)	muzêj (A. D.)	nacîstima (A. D.)
nostâlgija (A. D.)	oltâr (A. D.)	optimîstični (G. K.)	parlamèntu (G. K., G. V. Š.)	pitorèskno (A. D.)	platô (A. D.)	polîtičkim (G. K.)	pozicionîranima (A. D.)	prezentîrali (G. K.)
procèsiji (A. D.)	progrâmu (I. C.)	proksèmičke (G. V. Š.)	realizîrala (G. K.)	recèntna (A. D.)	recèsije (A. D.)	restaurîraju (A. D.)	restorân (A. D.)	retòrici (G. K.)
revolûciju (A. D.)	romanîstiku (A. D.)	sebastijanîzam (A. D.)	signâl (I. C.)	simpâtičan (A. D.)	sinèrgiji (A. D.)	sinonîm (A. D.)	sofîstima (G. K.)	specîfîčne (A. D.)
srdêle (A. D.)	stabilizîra (I. C.)	stabilnost (I. C.)	standârda (I. C.)	strukturîrati (G. K.)	studènt (A. D.)	suorganizâtorstvo (G. V. Š.)	teâtar (A. D.)	temêljiti (A. D.)
templâri (A. D.)	tradîcija (G. K.)	unificîrani (A. D.)	vokabulâr (A. D.)	žirî (G. V. Š.)				

Kroatisti								
analizom (E. R.)	argumēt (K. B.)	arhaične (E. R.)	banalizirati (Z. J.)	binarizama (M. P. Š.)	citiram (D. S.)	dijalēkata (E. R.)	dinastije (D. S.)	dirēktno (M. P. Š.)
domināntan (M. P. Š.)	eksperimente (E. R.)	emōcije (E. R.)	enērgije (E. R.)	enērgijom (E. R.)	esēj (D. S.)	eufōnijskoj (E. R.)	evidēntno (K. B.)	funkciōnira (D. S.)
gemīšt (K. B.)	gramāniku (M. A.)	hermētichnosti (E. R.)	idēja (E. R.)	informācije (D. S.)	instrumentārijem (E. R.)	intēncija (E. R.)	interesiralo (D. S.)	interpretācija (D. S.)
irōniju (E. R., D. S.)	klasifikācija (D. S.)	kompāktna (E. R.)	kompetēnciji (S. D.)	koncērt (E. R.)	konkrētnē (T. V.)	kontrōla (M. A.)	korēktnosti (K. B.)	korespondēncija (E. R.)
korespondira (E. R.)	korespondirala (E. R.)	kvorumāš (K. B.)	lektira (K. B.)	literatūra (D. S.)	materijāl (D. S.)	metafizički (E. R.)	metafora (M. P. Š.)	motivirali (M. A.)
negirao (D. S.)	oāza (D. S.)	okidāč (M. P. Š.)	okupācijama (E. R.)	originālnost (D. S.)	percēpcija (E. R.)	poēzija (E. R.)	polēmika (D. S.)	politikom (Z. J.)
pozicija (E. R.)	procēsu (D. S.)	progrāma (S. D.)	protagonistica (E. R.)	ražni (M. A.)	reagirati (E. R.)	reākcije (E. R.)	recenziju (M. A.)	reflēksiju (E. R.)
repertoār (E. R.)	reznigrām (E. R.)	sakō (D. S.)	sektāš (D. S.)	simpātično (E. R.)	sindrōm (E. R.)	studēnti (M. P. Š., S. D.)	studēntica (S. D.)	tragēdiju (D. S.)
tranzicija (M. P. Š.)	trenirati (M. A.)	variraju (D. S.)						

Prilog 2. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima vlastitih imena

Fonetičari	Brazil (A. D.)	Brazilci (A. D.)	Napoleon (A. D.)	Slavoniji (A. D.)	Venecijom (A. D.)
Kroatisti	Dostojevski (D. S.)	Eurōpi (Z. J.)	Interlibera (M. S.)	Katarina (M. P. Š.)	Remetincu (D. S.)

Prilog 3. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima složenica

Fonetičari	istovremeno (G. K.)	mnogobrojnije (A. D.)	srednjovjekovna (A. D.)	takozvano (J. V. D.)
Kroatisti	multinacionalna (S. D.)	prvostupnika (S. B.)	svöjevrsne (E. R.)	

Prilog 4. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima u G množine imenica

Fonetičari	elemënata (A. D.)	kolônijā (A. D.)	podātaka (A. D.)	poteškōća (A. D.)	vručina (A. D.)
Kroatisti	dijalēkata (E. R.)	elemënata (A. F., K. B.)	prezimenjāka (E. R.)	trenütaka (E. R.)	

Prilog 5. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima glagolskih oblika

Fonetičari							
dobîva (A. D.)	dogâda (A. D.)	dogâda (A. D.)	dogōdi (A. D.)	dohvātiti (A. D.)	dolāzimo (A. D.)	dopūštali (A. D.)	dopūšteno (A. D.)
dostîgnu (A. D.)	govōri (A. D.)	iscrtāva (I. C.)	iskorišten (A. D.)	iskōrištena (G. K.)	ispādne (A. D.)	isprāviti (A. D.)	ispričāvam se (A. D.)
istražîvala (I. C.)	izâci (A. D.)	izāzvati (G. K.)	izdvājam (A. D.)	izdvōjeni (A. D.)	izglēda (A. D.)	izgōvoren (I. C.)	izgovōrili (A. D.)
izûzeto (A. D.)	izvōli (A. D.)	korīste (A. D.)	naīdete (A. D.)	nalāzite (A. D.)	namjēstiti (I. C.)	naprāvili (A. D.)	naprāvio (A. D.)
naprāviti (A. D.)	naprāvljena (A. D.)	nasēliti (A. D.)	naseljāvaju (A. D.)	nastāvi (A. D.)	nastāvljam (A. D.)	naūčili (G. K.)	nazīvaju (A. D.)

obavljeno (A. D.)	obćcana (A. D.)	obećavam (A. D.)	obiđete (A. D.)	obilježava (A. D.)	obilježiti (A. D.)	objavi (A. D.)	obnavljano (A. D.)
obrazložiti (G. K.)	odlučili (A. D.)	odnosi (A. D.)	održava (G. V. Š.)	održati (G. K.)	ograničeno (A. D.)	okinuti (A. D.)	opjevao (A. D.)
opravđavate (A. D.)	oprimjèriti (G. K.)	ostāvili (A. D.)	ostāviti (A. D.)	osvāja (A. D.)	osvjèžiti (A. D.)	osvòjiti (A. D.)	otíci (A. D.)
otjèrati (A. D.)	otvòreno (A. D.)	pobrìnuti (A. D.)	podržava (I. C.)	podučava (G. K.)	podūdara (I. C.)	pofârbat' (A. D.)	poglèdate (A. D.)
poglèdati (A. D.)	pogòdene (A. D.)	pojednostavljìvali (A. D.)	pokázalo (I. C.)	pokâžem (A. D.)	pokrènuo (A. D.)	pokršteni (A. D.)	pokušāvaju (A. D.)
pomāžu (A. D.)	ponūdi (A. D.)	popūniti (I. C.)	popunjāvaju (I. C.)	posjètiti (A. D.)	poštòvale (A. D.)	potvrde (A. D.)	požèlite (A. D.)
predstaviti (A. D.)	predstavlja (A. D.)	prepòznajete (A. D.)	preurèden (A. D.)	preūzet (I. C.)	preuzimaju (A. D.)	prevòditi (A. D.)	priblìži (A. D.)
prihvāća (A. D.)	prihvātili (A. D.)	pripādajući (A. D.)	priprēmila (A. D.)	priskòčiti (A. D.)	priskřbilo (G. K.)	proglāšenom (A. D.)	progòni (A. D.)
promišljene (A. D.)	pronālazi (G. K.)	protřcati (A. D.)	proučava (G. K.)	rasèljena (A. D.)	rasprāvlja (A. D.)	rasprostrānjena (A. D.)	razūmjeli (A. D.)
razvījala (G. K.)	spomìnjem (A. D.)	sukòbila (A. D.)	susrèću (A. D.)	temèljiti (A. D.)	uklèsani (A. D.)	ukrāse (A. D.)	ukrāšen (A. D.)
ukūcate (A. D.)	ulāgali (A. D.)	ulāzite (A. D.)	upāle (A. D.)	upotpūniti (I. C.)	uskòčimo (A. D.)	usmjerāvati (G. K.)	uspijévamo (A. D.)
usredotòće (A. D.)	utjècati (A. D.)	uvòdi (A. D.)	zabāvljaju (A. D.)	zaborāvite (A. D.)	zabranjívano (A. D.)	zadovòljiti (A. D.)	zaglèdali (A. D.)
zakljūčiti (G. K.)	zamjèra (A. D.)	zanîma (A. D.)	zaobišlo (A. D.)	zapūšten (A. D.)	zaštítio (A. D.)		

Kroatisti							
dogăđalo (Z. J.)	dogôdi (D. S.)	dopûstimo (D. S.)	dopûšta (D. S.)	dovôde (D. S.)	dozîvanje (E. R.)	dozôve (E. R.)	govôrim (E. R.)
govôriti (D. S.)	ispričâvam (D. S.)	istîcali (D. S.)	istîcanja (E. R.)	istûku (D. S.)	iščîtati (E. R.)	izăbrani (E. R.)	izăbrati (Z. J., M. A.)
izăšlo (E. R.)	izdvôjio (D. S.)	izgûbio (D. S.)	izlâzilo (E. R.)	izmîšljanje (E. R.)	iznenâdi (E. R.)	iznêvjeriti (E. R.)	iznôsi (D. S.)
izokrênuti (D. S.)	izopăčiti (D. S.)	izrâsta (D. S.)	izražâvamo (E. R.)	izražâvate (E. R.)	izvlâče (D. S.)	izvûci (D. S.)	izvûkao (D. S.)
kažnjâva (D. S.)	korîstiti (E. R.)	korîste (E. R.)	nacîrtati (D. S.)	nadîlaze (M. P. Š.)	nădilăze (E. R.)	napădaju (D. S.)	napădati (D. S.)
napîsani (E. R.)	naprăvila (D. S.)	naprăviti (E. R.)	nastăjala (D. S.)	nastăvljala (E. R.)	natîčala (Z. J.)	odăhnem (D. S.)	odgovăra (D. S.)
odîgrali (M. A.)	odlăzio (D. S.)	odlêžano (E. R.)	odlûcio (D. S.)	odlûčuje (Z. J.)	odnôsilo (E. R.)	odrêdio (D. S.)	odrêdenu (E. R.)
odrêđuje (E. R.)	odvîja (E. R.)	oglêda (D. S.)	okrêće (D. S.)	omogućilo (E. R.)	optûžuje (D. S.)	opûstimo (D. S.)	ostăviti (D. S.)
ostvăruje (M. A.)	osûđen (D. S.)	osvôjiti (E. R.)	otvâra (D. S.)	otvăraju (D. S.)	otvărali (E. R.)	otvôrimo (D. S.)	ovîsi (E. R.)
podcîtano (D. S.)	podêrat' (K. B.)	podrazumijêva (E. R.)	poglêdajte (D. S.)	poglêdati (D. S.)	pohvâli (E. R.)	poklôpile (E. R.)	pokrîvena (E. R.)
pokûšala (E. R.)	pokûšati (D. S.)	pokušâva (E. R.)	ponižâva (D. S.)	porâžen (D. S.)	poslôžila (E. R.)	poslôžiti (E. R.)	postăvio (D. S.)
postăvlja (D. S.)	postăvljaju (D. S.)	postîz'o (S. D.)	postôjale (D. S.)	potvîđuju (T. V.)	poubijali (D. S.)	poûčena (E. R.)	povečâva (E. R.)
povêzani (D. S.)	povêzano (E. R.)	povezîvali (E. R.)	povêzuje (E. R.)	povjêrili (D. S.)	predstăvlja (D. S.)	prepîsuju (D. S.)	prepôznaje (E. R., Z. J.)
prepôznajete (E. R.)	pretêžu (D. S.)	pretpostăvljam (D. S.)	pretpostăvljamo (D. S.)	prihvătiti (D. S.)	primjêčuje (E. R.)	pripăda (D. S.)	prisîli (E. R.)
prisjêtiti	pročitao	pročitati	progovôrimo	proklînjati	prolăzi	promătraju	propîtkuju

(A. F.)	(M. A.)	(D. S.)	(E. R.)	(D. S.)	(D. S.)	(M. P. Š.)	(M. A.)
propituju (D. S.)	protumačio (D. S.)	razgovâra (D. S.)	razûmijem (D. S.)	razûmijete (Z. J.)	razûmiju (D. S., Z. J.)	sačinjen (E. R.)	ukîdaš (D. S.)
spomênuti (E. R.)	spomînjat' (E. R.)	spomînje (D. S.)	tumačim (D. S.)	tumačiti (D. S.)	udaljâva (E. R.)	udâra (D. S.)	uspijêva (E. R.)
uključuje (Z. J.)	ulâze (D. S.)	uništâva (D. S.)	upõznajemo (Z. J.)	upõznali (M. A.)	usmjèriti (E. R.)	uspâničili (M. S.)	zabrânjuje (M. A.)
uspostâvila (E. R.)	usredotõčiti (D. S.)	ustaljîvanja (A. F.)	utjècala (D. S.)	uzîmaju (D. S.)	varîraju (D. S.)	zabâvili (D. S.)	završe (E. R.)
zadřzati (E. R.)	zaglûšuju (E. R.)	zahvâljujući (A. F.)	zalâzi (D. S.)	zamrâčila (D. S.)	zasvjêdočeno (A. F.)	završâva (D. S.)	završiti (E. R.)

Prilog 6. *Neprenošenje naglaska na proklitiku*

Fonetičari							
do krâja (A. D.)	do tād (A. D.)	iz cētra (A. D.)	kod nās (G. K.)	mālo po mālo (A. D.)	na gōdinu (G. K.)	na mōru (A. D.)	na srěcu (A. D.)
na tō (A. D.)	ne dõbijete (I. C.)	ne pādam (A. D.)	o nāma (G. K.)	o tōm (I. C.)	o tōme (G. K.)	od kûce (A. D.)	od nĭh (G. K.)
od tōgā (G. K.)	oko sēbe (G. K.)	pod tîm (A. D.)	pred sōbom (A. D.)	preko njēga (A. D.)	sa sōbom (A. D.)	u nātrag (A. D.)	u nēkom (A. D.)
u něšto (G. K.)	u nĭma (A. D.)	u tō (A. D.)	u tōm (A. D.)	za njēga (A. D.)	za sēbe (A. D.)	za vān (A. D.)	za vās (A. D.)

Kroatisti							
do tëbe (Z. J.)	do tëga (D. S.)	iz tëga (D. S.)	iza sèbe (D. S.)	kod tëga (S. D.)	na njû (E. R.)	na vëçer (E. R.)	ne brânim (D. S.)
ne ïgra (M.A)	ne mâriš (D. S.)	ne mïslim (E. R.)	ne pöštujete (E. R.)	ne sjëdam (E. R.)	ne trãje (E. R.)	ne vjëruje (D. S.)	ne znâçi (D. S.)
o sëbi (D. S.)	o tîm (M. P. Š.)	o tõm (M. P. Š.)	o tõme (M. P. Š.)	o tõmu (D. S.)	od njîh (D. S.)	od tëga (D. S., K. B.)	po mëni (D. S.)
pred sòbom (E. R.)	u sëbi (M. P. Š.)	u tõm (E. R.)	za njîh (S. B.)	za njû (Z. J., E. R.)	za sèbe (E. R.)	zbog tîh (A. F.)	

Prilog 7. *Kraćenje dugosilaznih naglasaka*

Fonetičari							
bîvši (A. D.)	bît (A. D.)	cijëla (A. D.)	cřkvu (A. D.)	čûjno (G. V. Š.)	döde (A. D.)	dûga (G. K.)	jävnoğa (G. K.)
jävnom (G. K.)	jüžnôm (A. D.)	jüžnû (A. D.)	ljüdi (A. D.)	mîr (A. D.)	prävog (A. D.)	sîva (A. D.)	smîslu (G. K.)
strânîm (G. K.)	stûp (A. D.)	stvâri (G. K.)	škölu (G. K.)	špîlja (A. D.)	tâj (A. D.)	tîh (I. C.)	tvřdë (A. D.)
vân (A. D.)	vâžne (A. D.)	vöjnî (A. D.)	zäpadu (A. D.)	zîmi (A. D.)	zlätna (A. D.)	znâçi (G. V. Š.)	

Kroatisti								
često (E. R., M. P. Š.)	dòde (S. D.)	dòdu (Z. J.)	jàve se (M. A.)	kàže (S. D.)	kàžem (Z. J.)	klīncima (E. R.)	krūg (E. R.)	(dva) lika (D. S.)
(dva) lista (K. B.)	lijèpe (D. S.)	nàgradu (J. M.)	nàjbolje (K. B.)	nèma (M. P. Š.)	nīz (M. P. Š.)	pīše (J. M.)	pīšeš (E. R.)	pītam (Z. J.)
ràsprava (E. R.)	rjèčnīka (J. M.)	rūb (E. R.)	rūbna (E. R.)	rūke (S. D.)	sjājni (E. R.)	sjājan (E. R.)	slūh (Z. J.)	Smīslu (T. V.)
smīslu (E. R.)	stālno (D. S.)	strānim (M. A.)	svijèst (E. R.)	škōlama (T. V.)	tāj (M. P. Š.)	tēške (E. R.)	tēško (E. R., D. S.)	tīp (E. R.)

Prilog 8. *Kraćenje dugouzlaznih naglasaka*

Fonetičari								
aktivnōsti (G. K.)	argumentīrānjem (G. K.)	bibliotēka (A. D.)	bjelānje (A. D.)	dōjam (A. D.)	drūštvo (G. K.)	dvādeset (G. V. Š.)	dvādeset (G. K.)	grādu (A. D.)
istražīvala (G. K., I. C.)	kōka (A. D.)	krēmom (A. D.)	komunicīranju (G. K.)	kūle (A. D.)	kultūre (G. K.)	kultūru (A. D.)	kūpaju (A. D.)	kūpit' (A. D.)
līnija (I. C.)	līnju (I. C.)	ljūbav (A. D.)	metōdom (I. C.)	minūtu (A. D.)	mogućnōsti (A. D.)	mōraju (A. D.)	mōrala (A. D.)	nāčin (I. C.)
nāknādno (J. V. D.)	nāmjerno (A. D.)	nāravno (G. K.)	naseljāvaju (A. D.)	naseljāvali (A. D.)	nāziv (A. D.)	nāzīvlja (A. D.)	nèma (A. D.)	nīje (I. C.)
nīsū (G. K.)	očūvale (A. D.)	odlūčili (A. D.)	otkrīća (A. D.)	otprīlike (A. D.)	pītānjā (G. V. Š.)	pītānju (G. V. Š.)	pokāzalo (I. C.)	pokrēnuo (A. D.)
popunjāvājū (I. C.)	pōstojē (G. K.)	pōstojī (G. K.)	poteškōća (A. D.)	prēdsjednīka (G. V. Š.)	prīroda (G. K.)	prīkaz (I. C.)	prīliku (A. D.)	prīmjer (G. K.)
prīrodnom (I. C.)	priskībilo (G. K.)	prīstōjno (A. D.)	prīstōjnu (A. D.)	rāditi (A. D.)	rāzličite (A. D.)	razmīšljati (G. K.)	razvījala (G. K.)	Rīmjlana (A. D.)

rùkom (A. D.)	skìdat' (A. D.)	spašàvanjem (A. D.)	sprèmila (A. D.)	stabilizàcijski (I. C.)	stabilnost (I. C.)	strùja (A. D.)	sùstav (I. C.)	sùstavu (A. D.)
tràžiti (G. K.)	tvèrdnje (G. K.)	ùvjeti (G. V. Š.)	usmjeràvati (G. K.)	ùzòrci (A. D.)	uživali (A. D.)	vřsta (J. V. D.)	zaključiti (G. K.)	zàstupnikà (G. V. Š.)
zàštitnika (A. D.)	znàte (G. V. Š.)	žívimo (G. K.)						

Kroatisti								
bàka (D. S.)	banalizìrati (Z. J.)	bìlo (D.S., T.V.)	bìrati (Z. J.)	čàkavskòm (E. R.)	dogàđalo (Z. J.)	dòjmom (D. S.)	drùštva (E. R.)	Euròpi (Z. J.)
idèja (E. R.)	krènuti (D.S., E.R.)	kultùrom (S. D.)	lektìra (K. B.)	literatùrom (S. D.)	ljùbav (Z. J.)	ljùbavi (E. R.)	ljùdima (K. B.)	mòrala (E. R.)
motivìrali (M. A.)	napìsala (E. R.)	nàslovima (E. R.)	nèma (M. P. Š.)	nìje (D. S., E. R.)	nìsam (D. S., E. R., M. P. Š.)	nìsmo (M. A.)	očekìvanja (E. R.)	odgovòrnost (E. R.)
odlùčio (D. S.)	omogućiilo (E. R.)	opàsnost (E. R.)	ostvário (E. R.)	otvàrali (E. R.)	pìsala (E. R.)	pìsanje (E. R.)	pìtali (E. R.)	pìtanje (E. R.)
pojedìnosti (D. S.)	pokàzati (T. V.)	pòsebnò (K. B.)	pòstojala (E. R.)	pòstojati (E. R., K. B.)	pòstojè (K. B.)	pòstoji (E.R., A.F.)	potrùdili (M. S.)	prèdmetnà (E. R.)
prèthodnìci (E. R.)	prìrodno (D. S.)	promàtraju (M. P. Š.)	pròstor (E. R.)	(često) pùta (M. P. Š.)	pùtove (E. R.)	ràzličitìm (E. R.)	ràzlozi (D. S.)	sàvez (D. S.)
sjàjan (E. R.)	smètalò (E. R.)	stràncima (D. S.)	stràne (E. R.)	studìrala (Z. J.)	svìđala (E. R.)	svijètu (D. S., M. A.)	tèžak (D. S.)	trenùcima (E. R.)
trenùtku (E. R.)	tìpnja (D. S.)	tumàčenja (D. S.)	unaprijèđenju (M. A.)	ustaljìvànja (A. F.)	zadàtak (D. S.)	zàključke (D. S.)	zàkone (D. S.)	zàsebnò (K. B.)
zvùči (E. R.)								

Prilog 9. *Kraćenje zanaglasnih dužina u osnovi riječi*

Fonetičari	izbornim (G. K.)	kāpaljku (A. D.)	nāranča (A. D.)	nāzivlja (A. D.)	pōložaju (I. C.)	pōvezani (I. C.)	přidonijeti (G. K.)	přistojnu (A. D.)	
Kroatisti	dōgađa (Z. J.)	dōvršen (E. R.)	ēngleskōm (M. A.)	frāncuskōm (M. A.)	hřvatsko (A. F.)	ōdraslih (E. R.)	ōdređenog (E. R.)	pōvezan (Z. J.)	přöpisanō (A. F.)

Prilog 10. *Kraćenje zanaglasnih dužina u tvorbenim nastavcima*

Fonetičari								
angāžman (G. K.)	civilizīranosti (G. K.)	elāstičnost (I. C.)	fonētičarka (I. C.)	ispitānik (I. C.)	īstraženosti (I. C.)	kāpaljku (A. D.)	komunicīranju (G. K.)	
mogućnosti (A. D.)	nedorēčenost (I. C.)	pōvjesničara (A. D.)	spašāvanjem (A. D.)	stabīlnost (I. C.)	zāstupnikā (G. V. Š.)	zāštitnika (A. D.)		

Kroatisti									
čītanja (E. R.)	čītanje (M. A.)	izbornik (E. R.)	korēktnost (K. B.)	ōbrazovanja (Z. J.)	odgovōrnost (E. R.)	opāsnost (E. R.)	pojedīnosti (D. S.)	sūdionika (D. S.)	tūmač (E. R.)

Prilog 11. *Kraćenje zanaglasnih dužina u obličnim nastavcima*

Fonetičari								
dūga	kāve	komunikācije	kultūre	prāšine	škōle	poteškōća		

(G. K.)	(A. D.)	(G. K.)	(G. K.)	(A. D.)	(G. K.)	(A. D.)
špilja (A. D.)	učitelja (G. K.)	krëmom (A. D.)	metòdom (I. C.)	rùkom (A. D.)	dànašnje (G. K.)	dòbre (G. K.)
dvödnevni (G. K.)	glävni (A. D.)	jävnoaga (G. K.)	lišnatom (A. D.)	matemätičke (I. C.)	òtvorenih (I. C.)	političkim (G. K.)
trödnevni (G. K.)	vödenim (A. D.)	znänstvenim (G. K.)	žëljeznom (A. D.)	prëdaje A. D., G. K.)	pùtuje (A. D.)	räzdvojimo (I. C.)

Kroatisti					
reäkcije (E. R.)	dijalëkata (E. R.)	măgaraca (D. S.)	analízom (E. R.)	enërgijom (E. R.)	polítikom (Z. J.)
vještínom (M. A.)	eufõnijskoj (E. R.)	ëuropski (E. R.)	dòbrih (E. R.)	ljüdske (D. S.)	stándardnom (M. A.)
büni (M. P. Š.)	citíram (D. S.)	čítam (Z. J.)	dògađa (Z. J.)	nästaje (D. S.)	òdnose (M. P. Š.)
optùžuje (D. S.)	prepòznaje (E. R., Z. J.)	upòznajemo (Z. J.)	üzima (M. A.)	zahväljujući (A. F.)	

Prilog 12. Zamjena kratkouzlaznog naglaska kratkosilaznim

Fonetičari					
bögato (A. D.)	brödovi (A. D.)	čövjek (G. K.)	däbrove (A. D.)	dänas (G. K.)	dànašnje (G. K.)
döbila (A. D.)	döbili (G. K.)	döbiti (I. C.)	döbra (G. K.)	döbre (G. K.)	dölaska (A. D.)

dölaze (A. D.)	dölazi (A. D.)	döpūštā (I. C.)	dösljedno (I. C.)	dvödnevni (G. K.)	glāvna (A. D.)
glāvni (A. D.)	götičkom (A. D.)	götika (A. D.)	götovo (A. D.)	grādevine (A. D.)	grānica (A. D.)
gübē (A. D.)	hlādnije (A. D.)	höstija (A. D.)	ïduća (A. D.)	ïmala (A. D.)	ïmamo (G. K.)
ïmati (G. K.)	ïzbornīm (G. K.)	ïzložba (A. D.)	ïzreknete (G. K.)	ïzvor (G. K.)	jědna (A. D.)
jědnōm (A. D.)	jězika (I. C.)	kākav (I. C.)	kāko (A. D.)	kāpaljku (A. D.)	kāsniye (A. D.)
kāve (A. D.)	kōliko (A. D.)	lāike (A. D.)	līsatom (A. D.)	lōgično (G. K.)	lōšijī (G. K.)
lōvio (A. D.)	ljūdske (G. K.)	māramice (A. D.)	mīnistar (A. D.)	mōje (A. D.)	mōžda (G. V. Š.)
nākon (J. V. D.)	nāmeću (A. D.)	nāpadaju (A. D.)	nāpravio (I. C.)	nāpraviti (I. C.)	nāranča (A. D.)
nāstala (A. D.)	nāstaviti (G. K.)	nāšao (A. D.)	nāučite (G. K.)	nāušnicama (A. D.)	něbrojene (G. V. Š.)
nědjelja (A. D.)	něsmetano (I. C.)	něsretne (A. D.)	něstalo (A. D.)	něstao (A. D.)	něvješti (J. V. D.)
njěgove (G. K.)	ōdbija (I. C.)	ōdbila (A. D.)	ōdlaze (A. D.)	ōdnosi (I. C.)	ōdsjeku (A. D., G. V. Š.)
ōni (G. K.)	ōpstali (A. D.)	ōrūde (G. K.)	ōsjeća (G. K.)	ōsmislio (I. C.)	ōsobno (A. D., G. K.)
ōstaju (A. D.)	ōtvorenih (I. C.)	ōtvorenōst (I. C.)	pālača (A. D.)	plōdovi (A. D.)	pōčinje (G. K.)
pōgledajte (G. K.)	pōgreškama (G. V. Š.)	pōpiti (A. D.)	pōstanu (G. K.)	pōstati (G. K.)	pōstižemo (G. K.)
prāktično (G. K.)	prāšine (A. D.)	prēcicama (G. K.)	prědaje (pz.) (A. D.)	prěstala (G. K.)	prěstali (A. D.)

prëzimenima (A. D.)	prëdajemo (G. K.)	prëpadnost (A. D.)	prësustvovati (G. K.)	prëbijamo (G. K.)	prëmidžbene (G. K.)
prövesti (A. D.)	prövodimo (I. C.)	prëva (A. D.)	pütuje (A. D.)	räzdvojimo (I. C.)	räzina (G. K.)
räzmislite (G. K.)	räzmisliti (G. K.)	räzvio (A. D.)	rëkao (G. K.)	rëkla (G. K.)	rödio (A. D.)
rükama (G. K.)	säda (A. D.)	sìgnāl (I. C.)	slävenskīm (A. D.)	stòlica (I. C.)	stüdent (G. K.)
südjelovala (G. K.)	südjelovati (G. K.)	svëčani (G. K.)	tëhničke (G. V. Š.)	tëkovine (A. D.)	tëkstove (J. V. D.)
tëmelj (A. D.)	töliko (A. D.)	töpovi (A. D.)	trödnevni (G. K.)	üči (G. K.)	üčitelja (G. K.)
üčitelji (G. K.)	üčiti (G. K.)	ünutar (I. C.)	üspjeh (G. K.)	üspjeli (A. D.)	üvjerit' (G. K.)
üvode (pz.) (G. V. Š.)	vïde (G. K.)	vïdite (pz.) (A. D.)	vïsoke (A. D.)	vlästitu (A. D.)	vödenim (A. D.)
vözilima (A. D.)	vözilo (A. D.)	vřtovi (A. D.)	zbïjeni (A. D.)	zëmlja (A. D.)	zëmljanih (A. D.)
zïdinama (A. D.)	znänstvenim (G. K.)	žële (G. K.)	žëlite (A. D.)	žëljeznom (A. D.)	žïvot (A. D.)

Kroatisti					
bähato (E. R.)	bärem (E. R.)	Bïblija (D. S.)	bïlježnice (M. A.)	büni (M. P. Š.)	büntövnïk (D. S.)
čäsa (D. S.)	čëga (Z. J.)	čïrevima (D. S.)	čïsta (D. S.)	čïta (E. R., Z. J.)	čïtaju (E. R., Z. J.)
čïtam	čïtanje	čïtanja	čïtati	čïtatelj	čïtatelja

(Z. J.)	(M. A.)	(E. R.)	(E. R.)	(E. R.)	(E. R.)
dānas (D. S.)	dōbila (J.M)	dōbra (M. P. Š.)	dōbrih (E. R.)	dōbro (E. R., D. S.)	dōdati (D. S.)
dōgađa (E. R.)	dōlazaka (E. R.)	dōlaze (M. P. Š.)	dōpuniti (M. A.)	dōšao (E. R.)	dōšla (E. R.)
dōvršen (E. R.)	drükčija (A. F., S. D.)	drūštveno (T. V.)	država (G mn.) (Z. J.)	državi (D. S.)	ēngleskōm (M. A.)
ēuropski (E. R.)	frāncuskōm (M. A.)	gōtovo (D. S.)	gōzbe (D. S.)	Hērcegovini (S. D.)	hřvatsko (A. F.)
igrive (E. R.)	imala (E. R., Z. J.)	imāmo (S. B.)	iskon (A. F.)	ispravljađu (M. A.)	isticati (M. A.)
istočnog (M. P. Š.)	išlo (A. F.)	izbor (Z. J.)	izbora (E. R.)	izbornik (E. R.)	izvora (D. S.)
jāčaju (M. P. Š.)	jēdan (E. R.)	jēdni (Z. J.)	jēzicima (M. A.)	jēzičnih (M. A.)	jēzik (Z. J.)
jēzika (M. A.)	jēzikom (E. R., M. A.)	jēziku (E. R.)	kākav (D. S.)	kāko (M. A.)	kākva (D. S.)
kāsniđe (E. R.)	kōngrese (Z. J.)	kōntekst (D. S.)	kōpita (M.P.Š)	krājevima (E. R.)	krājine (A. F.)
krēvetu (Z. J.)	krītika (E. R.)	krītike (E. R.)	krītiku (E. R.)	krītici (E. R.)	křšio (D. S.)
lēksik (E. R.)	lōgično (K. B.)	ljūdske (D. S.)	māgaraca (D. S.)	mōgu (1.l.jd.) (D. S., E. R.)	mōja (D. S.)
mōžda (E. R.)	nāstaje (D. S.)	nāstala (E. R.)	nāšao (D. S.)	nātjecānju (Z. J.)	nāveo (D. S.)
nēpce (E. R.)	nēsvršenī (M. A.)	nēvolje (D. S.)	nōrveškī (M. A.)	njēgovih (E. R.)	njēgovom (M. A.)
ōblikovala (M. S.)	ōbrednīk (A. F.)	ōčevi (A. F.)	ōčito (M. A.)	ōdnos (M. A.)	ōdnose (M. P. Š.)
ōdnosi	ōdnosu	ōdraslih	ōdređenog	ōdvesti	ōni

(M. P. Š.)	(Z. J.)	(E. R.)	(E. R.)	(D. S.)	(S. D.)
öpise (K. B.)	östali (Z. J.)	östani (K. B.)	ötišao (E. R.)	ötpora (E. R.)	pähulja (K. B.)
pöčinje (D. S.)	pöetsku (E. R.)	pökušao (K. B.)	pöpraviti (M. A.)	pösao (M. A.)	pöslovica (E. R.)
pöslu (D. S.)	pöstali (Z. J.)	pöstavljaju (M. A.)	pöstići (M. A.)	pöthodník (S. D.)	pötpuna (A. F.)
pötpuno (M. A.)	pövela (K. B.)	pövezan (Z. J.)	pövraták (E. R.)	pövratnih (E. R.)	pöznaju (D. S.)
prëdstava (S. D.)	prëdstave (K. B.)	prëstaje (Z. J.)	prëvelik (K. B.)	príjašnja (M. P. Š.)	príkladno (S. D.)
prípada (D. S.)	prípadnice (E. R.)	prístati (M. P. Š.)	príznati (D. S., E. R.)	pröfesör (Z. J.)	pröfessori (M. A.)
pröklinje (D. S.)	pröpisanö (A. F.)	pröšli (M. P. Š.)	prövjereno (E. R.)	přvā (S. B.)	püna (S. D.)
rānije (A. F.)	rāspravljali (Z. J.)	rätovima (M. P. Š.)	rāzina (E. R.)	rëcimo (E. R.)	rëkla (M. P. Š.)
rëkli (S. D.)	ístoka (M.P.Š)	čini se (E. R.)	činiło se (E. R.)	sklöpio (D. S.)	sküpova (Z. J.)
sküpove (E. R.)	slöjeve (E. R.)	sljëdeći (A. F.)	stājališta (D. S.)	stādarde (E. R., Z. J.)	stāandardnī (E. R.)
stāandardnom (M. A.)	stīhovi (D. S.)	strānici (D. S.)	südjelovati (Z. J.)	süsret (K. B.)	svëga (M. S.)
svöje (S. D.)	svöjim (M. A.)	svřstati (D. S.)	svüda (S. D.)	škölskoj (K. B.)	tāblični (A. F.)
tāko (D. S.)	tëhnike (A. F.)	tëkstova (M.P.Š)	třbuhu (Z. J.)	tümač (E. R.)	üčiti (M. A.)
ülazila (A. F.)	ülaznica (E. R.)	üpit (D. S.)	üspjela (E. R.)	üspjelo (E. R.)	üşla (D. S.)
üşli	ütječe	ütvrām	üzet'	üzima	üzimaju

(E. R.)	(M. A.)	(E. R.)	(E. R.)	(D. S.)	(M. A.)
vāni (Z. J.)	vēlike (S. D.)	vīdi (pz.) (M. P. Š.)	vīdljive (M. P. Š.)	vīdljivo (E. R.)	vīlavina (M. P. Š.)
vīstita (M. P. Š.)	vīstitih (M. A.)	vīstitom (M. P. Š.)	vīstitu (K. B.)	vōditi (A. F.)	znāstveno (Z. J.)
vōljela (Z. J.)	zādnje (E. R.)	zānimā (A. F.)	zāto (E. R.)	zlōčincima (D. S.)	

Prilog 13. Zamjena kratkouzlaznog naglasaka kratkosilaznim na nepočetnim slogovima

Fonetičari					
dijāloga (G. K.)	disciplīna (G. K.)	fotogrāfiju (A. D.)	gustōće (I. C.)	iskōrištena (G. K.)	istražuje (G. K.)
izgōvoren (I. C.)	izgūbit čemo (G. K.)	izvāna (A. D.)	jeftīnijom (I. C.)	konferēncija (G. K.)	konferēncijom (A. D.)
korēkciju (I. C.)	matemātičke (I. C.)	mirōvine (G. K.)	nasēliti (A. D.)	održava (G. V. Š.)	osjētilo (A. D.)
osvōjiti (A. D.)	ovākva (I. C.)	pitorēskno (A. D.)	podūdara (I. C.)	političari (G. K.)	prepōznajete (A. D.)
prevōditi (A. D.)	priskōčiti (A. D.)	procēsije (A. D.)	proksēmičke (G. V. Š.)	pronālazi (G. K.)	protřčati (A. D.)
razūmjeli (A. D.)	recēsije (A. D.)	rečēnice (J. V. D.)	retōrika (G. K.)	romanistikū (A. D.)	sirōmašan (A. D.)
temēljiti (A. D.)	tendēncija (A. D.)	večina (I. C.)	zadovōljstvo (A. D.)	zaljubljenica (A. D.)	zanīmjljiva (A. D.)
zanīmjljivo (A. D.)	živōtinjske (A. D.)				

Kroatisti					
dozovē (E. R.)	drugāčijem (E. R.)	enērgije (E. R.)	funkciōnira (D. S.)	govōriti (D. S.)	irōnično (D. S.)
izābrati (M. A., Z. J.)	izgūbio (D. S.)	jasnōća (M. A.)	kultūru (K. B.)	metāfore (D. S.)	neopīsivo (Z. J.)
optūžuje (D. S.)	ostvāruje (M. A.)	osvōjiti (E. R.)	otvōrimo (D. S.)	ovāko (S. D.)	ovākvīh (S. D.)
podērat' (K. B.)	polēmika (D. S.)	polītičke (K. B.)	potvrđuju (T. V.)	poūčiti (D. S.)	povjerēnstvima (E. R.)
prepīsuju (D. S.)	prepōznaje (E. R.)	problemātična (M. P. Š.)	propitkuju (M. A.)	razūmijem (D. S.)	razūmijete (Z. J.)
razūmiju (D. S., Z. J.)	razvījen (Z. J.)	redōvito (Z. J.)	reflēksiju (E. R.)	slobōda (Z. J.)	učīniti (Z. J.)
uglāvnom (E. R., Z. J.)	ukljūčuje (Z. J.)	upōznajemo (Z. J.)	uspāničili (S. B.)	uvjērljiv (D. S.)	večēras (M. A.)
vještīnom (M. A.)	vještīnu (M. A.)	zahvāljujući (A. F.)	zanīmljivo (D. S., E. R.)	zasvjēdočeno (A. F.)	

Prilog 14. Zamjena kratkosilaznog naglasaka kratkouzlaznim

Fonetičari	djēlu (A. D.)	pūno (G. V. Š.)			
Kroatisti	āktīvno (M. P. Š.)	činjenica (M. A.)	imenom (A. F.)	odlike (A. F.)	pōtrebe (M. P. Š.)

Prilog 15. Čelni naglasak

Fonetičari	išeljenika (A. D.)	pöprilično (A. D.)	pridonijeti (G. K.)
-------------------	-----------------------	-----------------------	------------------------

Kroatisti			
äteisti (D. S.)	điferencijācije (K. B.)	điplomatskī (K. B.)	drāmaturšku (M. P. Š.)
īstodobno (E. R.)	kōječemu (M. S.)	měđuljudskih (T. V.)	mönoloji (D. S.)
něraskidivo (A. F.)	ōbrazovanja (Z. J.)	prōvedeno (A. F.)	sōtona (D. S.)
stārinski (J. M.)	sūdionika (D. S.)	ūglavnom (E. R.)	věrsificirati (K. B.)

Prilog 16. Promjena vrste naglasaka

Fonetičari	dijēlu (A. D.)	krīzi (A. D.)	rijēćima (G. K.)	(tri) krālja (A. D.)
Kroatisti	kompetēncija (T. V.)	līce (D. S.)	nákon (D. S.)	prôbati (A. F.)

Prilog 17. *Promjena mjesta naglasaka*

Fonetičari	kòliko (A. D.)	posébnōst (A. D.)	vladàvine (A. D.)				
Kroatisti	autòrica (E. R.)	ìnačīcā (A. F.)	korīstiti (T. V.)	očúvanje (M. S.)	pròčitati (A. F.)	trècina (A. F.)	ùglavnom (A. F.)

Prilog 18. *Promjena mjesta i vrste naglasaka*

Fonetičari	sudjelovánjem (A. D.)	tradīcija (A. D.)	tradīciju (G. V. Š.)							
Kroatisti	bogâlju (D. S.)	neòbične (M. S.)	nèzakonito (A. F.)	obilježja (D. S.)	oblíku (M. S.)	obvèzatni (A. F.)	pòprilično (A. F.)	poràžno (K. B.)	predstávljanja (K. B.)	pròcijēnīvši (M. S.)

Životopis

Marija Popić rođena je 2. veljače 1993. u Slavonskom Brodu. Osnovnu školu i klasičnu gimnaziju završila je u Slavonskom Brodu. Preddiplomski studij kroatistike i fonetike upisuje 2011. godine. Dvije je godine bila demonstratorica na kolegiju Ortoepija hrvatskoga jezika 1 + Govorne vježbe. Godine 2014. upisuje diplomski studij fonetike, smjer govorništvo i kroatistike, jezikoslovni smjer.

Od 2013. lektorira članke na portalu PRglas, prvom hrvatskom portalu posvećenom odnosima s javnošću. Godine 2017. u Zagrebu sudjeluje u organiziranju prve konferencije o PR-u za male i srednje poduzetnike te četvrte međunarodne konferencije tehnoloških inovacija pod pokroviteljstvom Dell EMC kompanije u Balama.